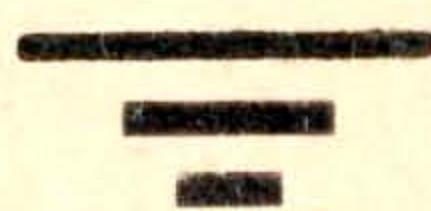

АЛЬМАНАХ
СОЮЗУ
ПІДКАРПАТСЬКИХ
РУСЬКИХ СТУДЕНТІВ
У ПРАЗІ

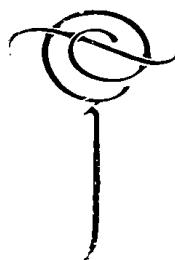

1920-21

1930-31

Ювілейний
АЛЬМАНАХ
Союзу підкарпатських
руських студентів у Празі

1921—1931

Прага 1931

Вступне слово.

Десять літ минає від здійснення мрії заложити організацію підкарпатського українського студентства в Празі.

Організація, що положила собі за завдання допомагати матеріально своїм членам та дбати про культурне шіднесення бідного Підкарпаття, сповняла і сповняє свій обовязок. Десять літ існування товариства, яке мусить придержуватися розвою духа свого народу — се рік в життю одиниці. Тому не треба дивуватися, коли товариство ще не вповні сповнило своє покликання.

Беручи на увагу обставини, в яких находяться члени товариства і приkre положення нашого українського народу на Підкарпатті, зможемо оцінити його працю.

Випускаючи отсей альманах теперішнього Союзу Підк. Руських Студентів з нагоди 10-ти ліття його існування, маємо на думці не тільки познайомити читача з історією переживань Союзу, але також подати йому образ поглядів на інші сучасні питання.

З огляду на те ми не обмежилися виключно співпрацею своїх членів, але звернулися до наших народовців і прихильників, щоб і вони подали нам свої погляди на рішення теперішніх питань нашого українського народу на Підкарпатті. Наслідком того альманах містить у собі статті на ріжні теми, а не подає докладного образу переживань товариства. Тим хочемо подати читачеві щось нового, а не згадувати про старе.

Легкою формою писання і змістом старалися зробити альманах зрозумілим і менше освіченим верствам. Тому сподіваємося, що не буде селянина, тим менше інтелігента, який би не перечитав нашого альманаху, не застановився над питаннями в нім розібраними та не узув потреби підpirати здійснення студентських змагань.

На закінчення, щиро дякую всім співробітникам, які своїми цінними статтями причинилися до ріжноманітності сеї книжки, збогатили її зміст та піднесли вартість. Хай їх співпраця і погляди на студентство буде прикладом для всіх тих, що студентству приписують мале значіння! -

Прага в червню 1930.

Микола Бандусяк
голова Союза.

Подаємо до відома сумну вістку всім громадянам Підкарпаття, що немилосердна смерть взяла від нас одного нашого почесного члена в особі

Преосвященого Петра ГЕБЕЯ єпископа мукачевського, котрий много причинився для розвитку нашого т-ва.

Таж немилосердна смерть взяла від нас наших дорогих товаришів:

Миколу МЕДВІДЯ слухача природописного факультету, бувшого члена Виділу і

Андрія КУКЛИШАКА слухача богословії в Празі і Ужгороді.

Їх праця для товариства есть неоціненою і імена їх будуть на віки в серцях наших членів.

Хай земля їм буде пером!

Що і де студіювали члени Союзу П. Р. С. за 10 літ?

Всіх членів Союзу П. Р. С.: 173.

а) Університети	Факультет:					разом:
	теолог.	правничий	філос.	природ.	лікар.	
Карл. Універ. Прага	2	48	12	7	20	89
Масарик. Унів. Брно	—	2	—	—	2	4
Коменс. Університет Братислава	—	15	4	—	4	23
Разом:	2	65	16	7	26	116

б) Техніки	відділи:							разом:
	лісовий	торгов.	хеміч.	землем.	агрон.	елект.	архіт.	
Техніка Прага	10	9	—	4	5	4	1	33
Техніка Брно	3	—	1	—	—	—	—	4
Разом:	13	9	1	4	5	4	1	37

Інші високі школи:

Теологія в Ужгороді	5
Ветеринарія Брно	2
Військова Акад. Граніце	2
Університети (теологія) мимо ЧСР (Страсбург, Рим і т. д.)	5

На університетах	116	В Празі	122	Дівчат	12
		В Брні	10	Хлопців	161
На техніках	33	В Братиславі	23		
		В Границях	2		
На інших висок. школах	20	В Ужгороді	11		
		Мимо ЧСР	5		
Разом	173	Разом	173		

Почесні члени Союза.

Протягом десять літ Союз іменував за прихильність і заслуги для товариства почесними членами слідуючих панів:

- Др. Михайло Брацайко, адвокат в Ужгороді.
Др. Юлій Брацайко, адвокат і голова т-ва „Просвіта“ в Ужгороді.
Мсір. Августин Волошин, директор учит. семінарії в Ужгороді.
Андрій Ворон, фаховий учитель в Рахові.
Др. Василь Гаджега, протоєрей і історик в Ужгороді.
Др. Антоній Гартль, міністерський радник в Празі.
† Петро І'єбей, єпископ мукачівської епархії.
Павло І'єдич, єпископ пряшівської епархії.
Іван І'рига, голова чит. „Просвіта“ в Виш. Верещаках.
Василь Клемпуш, кошовий „Січ“ в Ясіню.
Михайло Марущак, голова чит. „Просвіта“ в Бичкові.
Інж. Яромір Нечас, посол до парламенту в Празі.
Димитрій Попович, проф. гімн. в Хусті.
Василь Такач, єпископ в Америці.
Петро Фленько, архітектор в Празі.
Августин Штефан, директор торговельної академії в Мукачеві.
-

На перших загальних зборах, котрі відбулися в шкільнім році 1920 - 21 ухвалено, що члени, які підписали статут товариства, стаються його основателями. Сими членами є:

- Проф. Адальберт Балаж.
Др. Антоній Брацайко.
Інж. Василь Грабар.
Др. Юлій Злоцкий.
Августин Лавришин.
Др. Василь Фединець.
Арх. Петро Фленько.
Др. Ернест Цмор.
Інж. Андрій Чудакий.

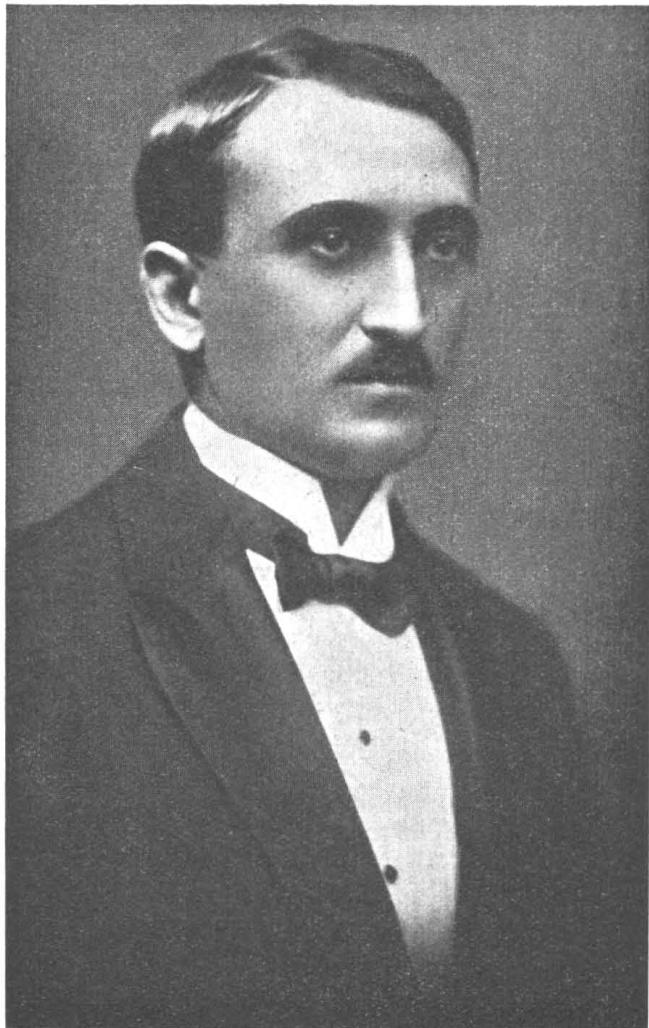
Союз за десять років.

(Короткий зміст праці Союзу.)

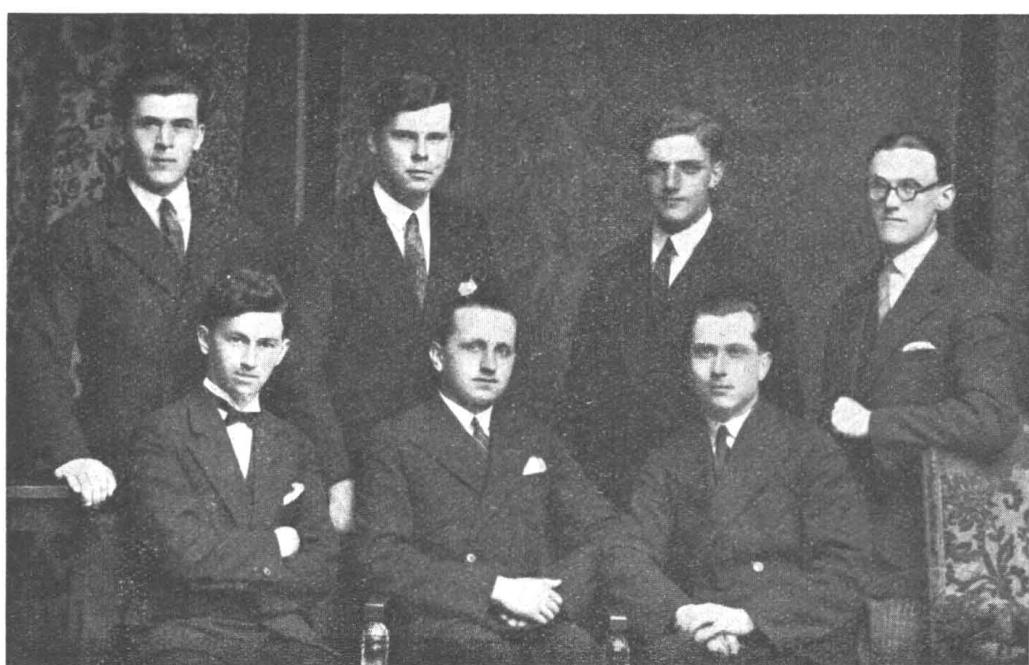
Вже в 1919. році декілька абсольвентів підкарпатських гімназій рішило, що поїдуть студіювати до Праги на високі школи а не до Будапешту. Але число їх було дуже мале, так що не могли утворити якого студентського товариства, котре мало-би на меті заступати інтереси тих студентів. Щойно в 1920. році збільшилося число студентів настільки, що можна було думати про студентську організацію. В осені 1920. року зійшлися всі студенти, щоб разом обдумати справу заложення студентського товариства. Вже на перших зборах розбилися студенти на два табори, тому що на збори прийшли чужинці, головно галицькі „Русські“. Тепер кождий табор змагався чим скоріше заложити своє товариство. Один табор заложив тов-во „Союз соціальної помочі для підкарпато руських студентів в Празі“, а другий табор заложив тов-во „Возрожденіе“. Не є правою, що Союз повстал по Возрожденію і що основні члени були возрожденцями. На це маємо письменні докази, що то з ненависті до нас таке виходить в світ. В дійсності „Союз“ повстав в тім самім часі, коли „Возрожденіе“.

Задачею Союза було, як це вже зі самого заголовку бачимо, соціально допомагати бідним руським студентам. Для того они зверталися до ріжних інституцій о допомозу для своїх членів. Членам давали обіди, безпроцентові позички і також грошеві допомоги. Про культурну працю тяжко в тім часі згадувати, а то наслідком їх виховання в середніх школах. В дійсности культурна праця Союзу почалася в 1926. році, коли вже молоді сили, виховані в народнім дусі, приїхали на високі школи. Зразу змінено назву товариства на „Союз Підкарпатських Руських Студентів в Празі“. Як бачимо Союз зачинає звертати увагу не тільки на соціальну сторінку своїх членів, але заохочує їх працювати і культурно.

В 1927. році повстав при Союзі драматичний гурток „Верховина“. Задачею „Верховини“ було познакомлювати Підкарпатське населення з красою рідної культури, письменства і т. д. При „Верховині“ зорганізувався і „Студентський Хор“, який мав 20 членів. Верховина перший раз виступила дня 20. грудня 1927. року в Ужгороді, де відіграла комедію „Заколот“. Всі присутні гості були одушевлені грою студентів, а по виставі довго ще говорилося о декотрих сценах, що прямо ефектно були відображені. Крім „Заколоту“ відігравала „Верховина“ ще слідуючі пісні: „Украдене щастя“ Івана Франка, „Мартин Боруля“ Тобілевича, „Наталка Полтавка“ Котляревського, „Він не заздрісний“ Стадника, „Батраки“ Костенка, „Жриця Богню“ разом з театром Просвіти, рівно ж і „Маруся Богуславка“, „Суєта“ Тобілевича, „Трьома шляхами“ Мелешка, разом зі спілкою українських інвалідів; „Нова Ґенерація“ Шноримгрома і „Огонь“ Невицької. З цими виставами обіхала „Верховина“ ціле Підкарпаття. Так була: в Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Хусті, Перечині, Рахові, Ясіню, Сваляві, Ґоронді, Білках, Іршаві, В. Верещаках, Бичкові, Воловім, Королеві н. Т., Требушанах, Богдані, крім того в Празі і Подєбрадах. Всюди публіка була одушевлена і по виставах всюди дістали студенти великі овації.

Перший голова Союзу в 1920-21. шк. році проф. Адальберт Балаж.

Виділ Союзу в 1930—31. шк. році. Стоять з ліва: М. Підмалівський протоколянт, Б. Алисевич скарбник, В. Федак бібліотекар, А. Чичура соц. реф. Сидять з ліва: С. Росоха культ. реф., М. Бандусяк голова, М. Лелекач секретар.

В 1929. році повстало при Союзі „Господарсько-робітнича секція“, задачею якої було зорганізувати всіх робітників з Підкарпаття, котрі є в Празі. То таки вдалося. Всіх робітників зорганізованих було висше 60. Крім того для робітників отворений був курс господарський. Той курс держав три місяці і майже всі робітники абсолютували сей курс.

В 1929. році знову хотіли ми змінити статути, а то зі „Союзу Підкарпатських Руських Студентів“ на „Союз Підкарпатських Українських Студентів“. Вироблено статути, але міністерство внутрішніх справ не затвердило, тому що назва „українських“ є протиправна і що на основі закону ми називаємося русинами, а не українцями. Думаю, що кождий зрозуміє поступовання міністерства. Навіть смішним виходить, законом опреділювати націю і язик. А чому ми постановили змінити назву? Тому, що ми як радикальний елемент не можемо погодитися з таким означенням як „руський“, бо тим самим уважають нас за якусь самостійну націю, коли ж ми знаємо, що ми національно належимо до українського народу. Але наказ наказом!

Між тим також не забували ми і соціально помагати нашим членам. Кождий памятає, що в 1928. році повстало „обідова акція“ для Підк. Руських Студентів. З того фонду виплачувано грошеві допомоги, а також розділено між членами більше як 1000 обідових листків. —

З ініціативи Союзу зорганізовано з'їзд національної молоді, котрий відбувся дnia 7. VII. 1929. року, де члени Союзу на самім з'їзді взяли активну участь. В 1930. році відбулася поїздка до Галичини, про яку є окрема стаття в Альманаху.

При Союзі існує відділ пластунів „Ольд-Скавтів“, котрі суть в контакті з пластунами Підкарпаття. В посліднім часі приготовляють окремий пластовий табор підкарпатських руських пластунів на словянськім пластовім з'їзді в Празі. Декотрі члени відділу працюють у Союзі чсл. скавтів в поодиноких комісіях. Цього року заложено „Кружок абстинентів“, котрого члени зросли до поважного числа так, що постановлено заложити „Академічний відділ при Краєвій Центральній Абстинентів Підкарпатської Русі“. „Кружок абстинентів“ в порозумінню з „Краєвою Централею“ спільно з чсл. Абстин. Союзом бореться проти алькоголізму, Крім того члени Союзу дописують до ріжних чеських і підкарпатських політичних і неполітичних часописів. (Свобода, Вперед, Пчілка, Наш рідний край, Пластун; Vyšší Národ, Skauting, і др.)

Союз протягом десять літ здобув собі богато прихильників як між нашою, так і чеською публикою, з котрих декотрі були іменовані за заслуги почесними членами т-ва. Також посередництвом Союзу відбулися ріжні ургенції в міністерствах в інтересі підкарпатських справ. Много робило наше т-во в справі „Руського Театру Просвіти“.

Сього року відбулися в ужгородській, берегівській і хустській гімназії інформаційні відчити про високо-шкільні студії. Крім того наше т-во є в узькім звязку з українськими студентськими і громадянськими організаціями.

Союз міг ще більшу працю виконати протягом десяти літ, але ріжні перешкоди тому забороняли. Надіємося, що населення Підкарпаття буде нам довіряти і нас спомагати і на дальнє. Ми знов обіцяємо, що ніколи наш народ не зведемо і що тою самою дорогою пійдемо, як ішли до розвитку нашого рідного

Підкарпаття. У нас виховуються тверді і завзяті характери, з котрих будуть чесні і добрі провідники підкарпатського населення. В другому десятиліттю надіємося, що наші стремління сповняться, і що тоді ціле населення Підкарпаття зможе станути в ряди інших культурних народів.

Юрій Шпилька:

Українські підкарпатські студенти в Братиславі та заложення філії „Союзу П. Р. С.“

До року 1928. на братиславському університеті не було наших студентів. Ті, що ту приїхали перші доперва в літньому семестрі 1928. року, попали сюди з Праги заходами старших українців-академіків емігрантів особливо медиків в Братиславі. На шкільний рік 1928-29 вписалося вже на братиславський університет також і кілька абітурієнтів головно з берегівської гімназії, а аж доперва на слідуючий шк. рік також з гімназії ужгородської. До 1930. р. число наших студентів не досягало десяти так, що поки-що не можна було думати про якусь свою організацію, хотя потріба такої щораз більше показувалась, особливо з огляду на тяжке соціальне положення наших студентів, та з огляду на спільне застулення нас та наших інтересів серед студентського загалу.

Всі, як члени „Союзу“ в Празі, чекали, що наше число досягне десяти, та що після союзівського статуту заложимо собі філію. З кінцем 1929—30. шк. року була думка заложити тимчасово гурток при академічному сенаті, але справа відтяглася і все відложено на другий рік.

Вже з початком шк. року 1930—31 число студентів подвоїлося і зараз-же ми зачали акцію заложення філії. Справу прискорила ще та обставина, що головний виділ Союзу зажадав від нас, як це робив і в минулих роках, делегата на свої загальні збори. Ми, щоби бути на зборах застуленими вже як філія, постановили скликати установчі збори філії, ще перед висланням делегата від нас до Праги.

Дня 11. листопада 1930. в університетнім інтернаті вечером сі збори й відбулися. Хто не міг бути присутнім, подав пізніше прошення о приняття. Число членів філії замовилось на 20.

Збори відкрив тов. Шпилька. Підчеркнувши потребу нашої власної організації, вказав, що вже крайній час зорганізувались українським академікам з Підкарпаття тим більше, коли вже їх є поважне число. По добровільній збірці грошей на закуплення потрібних речей до початкового ведення товариства та по поясненню статута Союзу вибрано виділ, в який увійшли тов. Ю. Шпилька як предсідник, М. Фущич як секретар та О. Рущак як скарбник. Рівночасно назначено тов. Фущича делегатом від філії на загальні збори Союзу до Праги на 14. листопада 1930.

Кромі много всяких запитів та прошень філії Союзові, як відносно прав філії, грошової підпори, ювілейного фонду для бідних студентів, філіальної бібліотеки і проче, повіз делегат також одноголосний протест філії против т. зв. „паціфікації“ українських західних земель під Польщею польськими урядами: варварського поступовання польського війська та поліції з мирним українським населенням

та нищення українських культурних та економічних установ і пр. як явища нечуваного в ХХ. ст. в. цівілізованому світі.

Вже перед заложенням, а тим більше по заложенню своєї організації брали і беруть наші студенти участь в громадськім життю братиславських українців, та в життю тутешніх студентських товариств.

З важніших моментів за 1928. р. це участь наших студентів спільно з українськими емігрантськими організаціями у величавім словянськім святі, де між чехами, словаками, поляками, москалями, лужицькими сербами та ін., українці здобули собі своїм гарним виступом одно з перших місць. В році 1929. виступили рівно ж наші студенти на приятельськім вечірку укр. організації „Єдність“ вже в більшім числі в хорі та з національними танцями. Також мало хто опускав реферати устроювані українськими товариствами. Многі з нас співають в греко-кат. хорі при церкві св. Тройці.

Відносно-ж всяких братиславських студентських товариств омежилася діяльність наших членів на давання інформаційних рефератів о нас та наших справах та писання статей до студентських часописів.

Зі заложенням своєї організації на річи змінилося лише те, що, коли до тепер виступав кождий за себе, тепер виступаємо за філію та за Союз і за наше добре імя всюди, де се уважаємо доцільним.

Шк. рік 1930-31 був проголошений ювілейним роком „Союзу“; філія, що до перша в сім році могла легально заложитись, постановила сей ювілей відсвяткувати самостійним виступом.

А. Соловій:

Поїздка Союзу до Галичини.

На загальних зборах 1929. р. в осени було висловлено побажання, щоби виділ постарається навязати зносили зі студентами Галицької України. Виділ розпочав працю в тім напрямі і вислідом того було запрошення від студентських організацій у Львові, щоби ми відвідали їх. Се запрошення прибуло 4. червня 1930. р. і виділ негайно зачав клопотатися про пашпорт для учасників поїздки, бож се вже було при кінці шкільного року і студенти могли скоро розійтися з Праги. На кінець, 20. червня вечером виїхало дев'ять студентів і дві студентки з Праги в напрямі Богумін-Петровіце до Польщі. Міжнародний скорий потяг переповнений був так, що місця для сидження не було. В потязі вже можно було чути польську мову. Над ранком другого дня переїхали ми через граніцю, і потяг нісся з нами по широкій шлеській рівнині в напрямі Кракова.

Приїхавши до Кракова, ми пішли до міста, тому що потяг тут здергався три години. Само місто зробило на нас приємне враження. Парк, який тягнеться по середині міста від двірця аж до замку, гарні історичні будівлі надають містові гарний вигляд. Тут прийшлося деяким учасникам подорожі перший раз боротися з незнанням мови. Ще й тепер згадують, як в реставрації замовляли „целенціну“. З Кракова поїхали ми до Перемишля, який був нашою першою ціллю. На двірці привітали нас пластуни і одразу повели нас на по-

мешкання, щоби трохи відпочити по довгій дорозі. Та недовго ми могли відпочивати, бо за якийсь час нас вже повели до пластової домівки, де зібралося велике число пластунок і пластунів. В імені тамошніх пластових організацій передав нам привіт звязковий Босий. Після привіту ми спільно сфотографувалися і нас повели по місту, щоби показати нам важніші історичні памятки. Побачили ми ту руїни замку і військові окопи з часів світової війни. Вечером зібралися громадяне Перемишля в Українській Бесіді, де вітав нас посол Зубрицький. Тут була виголошена від нас інформаційна бесіда про Підкарпаття. Громадяне дуже тішилися нашим приїздом. Деякі з нас були не менше втішені, коли побачили своїх бувших професорів, які були першими педагогами в гімназіях на Підкарпатті після перевороту.

22. червня в неділю греко-католицька церква обходила свято Божого Тіла. Мило було дивитися на величавий похід по місті. На чолі походу йшла середношкільна молодь, а за ними богослови. Гарний їх спів розлягався далеко. Після Служби Божої положили ми вінець на могилу Січових Стрільців. В Перемишлі ми здеркалися до полудня, а по полудні попрощалися з Перемишлянами і задоволені поїхали до Львова.

Львів - осередок культурно-національного, політичного та економічного життя Галицької України. Неділя по обіді дала змогу великому числу громадян вийти на двірець. І тут нами зайнялися пластуни. Негайно забрали від нас річи і повели нас до Академічного Дому. Ми вітаємося зі знайомими, знайомимося з незнайомими, нас немов на руках несуть, так раді нашему приїзду. На двірці зробили спільну знимку, а опісля поїхали на цвинтар, де зложили цвіти на могилу письменника Дра. Івана Франка і студента Коцка, який перший поляг на барикадах в бою з Поляками року 1910. Після того повели нас студенти до своєї хати, себто, до Академічного Дому. Тут розділили нас по помешканнях і відвели кожного на своє місце. Вечером знову зібралися ми в Українській Бесіді Народнього Дому, де після привіту голови Верховної Пластової Команди (тепер вже не існує, бо Поляки розвязали Український Пласт) Северина Левицького, забавлялася публика аж до самого ранку. Тут мали ми нагоду довідатися богато про сучасне сумне життя українців під Польщею, особливо від молодіжі, яку безпощадно переслідують.

Другого дня зачали ми оглядати важніші українські інституції міста Львова. В першу чергу нас завели до Національного музею, де наперед проф. Свенціцький кількома словами начеркнув нам культурне зближення між галицькими та підкарпатськими українцями. Того ж дня відвідали ми духовний семінар, де проф. Малиновський показав нам каплицю з прекрасними малюнками проф. Хлодного та пояснив їх символічне значіння. Опісля оглянули ми церкву св. Юра. Пластун Кархут вивів нас аж на вежу сего катедрального храму, звідки показалася перед нами гарна картина цілого міста. На вежі ще і тепер є сліди куль з польско-української війни. Того самого дня відвідали ми ще маляря Новаківського та пластову домівку.

24. червня оглянули ми музей Наукового Товариства ім. Шевченка, Волоську церкву, відвідали „Просвіту“, де голова сенатор Галущинський передав для нашої бібліотеки кілька цінних книжок, далі редакцію „Діла“, „Рідну Школу“, ціли якої пояснив нам голова її Іван Герасимович а також роздав учасникам подорожі по примірникові своєї брошурки „На тривогу!“ Остання

інституція, яку ми оглянули, се був „Маслосоюз“. Є се величезний кооперативний молочарський союз, який обєднує краєві молочарські організації. „Маслосоюз“ заосмотрений наймодернішим технічним зарядженням. Свої товари експортує далеко за границю, бож належить до державного союзу молочарень. Того дня відвідали ми могилу організатора підкарпатського Пласти проф. Остапа Вахнянина, оглянули ми площу Сокола Батька, де ще тоді молодіж, а особливо пластуни, весело вправляли. Вечером в парку Кілінського зібралось велике число студентів, щоби ще перед нашим від'їздом побалакати і розлучитися з нами, але не раз на все!

Надійшов час від'їду зі Львова, 25. червня; кому лише позволили обставини, випровадив нас на двірець. Тяжко було нам розлучатися з містом, де тільки щасливих, веселих і приємних годин прожили ми. Львів-велике місто. Прийшлося не одному з нас чи то в день, чи то в ночі блудити по улицях. От один жалується, що Львів се не європейське місто, куди йому рівнятися з Прагою, де на кожній головнійшій улиці висить план міста, щоби міг чоловік орієнтуватися, а в Львові того нема.

Зато другий має приємну згадку на місто Львів. Хто був у Празі, тому звісно, що в Празі трамвай загально називається електрикою. Розуміється, що се останнє викликало веселість у панночок і відразу назвали нашого студента „електричним“.

Але час втікає, і ми мусіли прощатися зі своїми знайомими. На двірці одержали ми адресу від львівських студентів на спомин нашого побуту в них.

Станиславів — остання мета нашої поїздки. На двірці очікували нас студенти. Перше, що ми тут зробили, було то, що сейчас пішли до ріки Бистриці викупатися. Приємно було по кількадневім побуту в Перемишлі та Львові відсвіжитися в річці, котра, між іншим, відограла також велику роль під час світової війни.

Станиславів, невелике місто в полудневій частині західної України, зробило принаймі на мене, (не знаю як на других учасників подорожу), приємне враження. На вулицях Перемишля та Львова я чув більше польської мови ніж української, за те Станиславів, на мою думку, се тип чисто українського міста. Причиною того є мабуть його положення в полудневій частині Східної Галичини. Тут вже можна бачити селян з околиці, які нам дуже нагадують наших підкарпатських селян. Одним словом є се місто, яке лежить близько нашої політичної границі.

Вечером в станиславівській Бесіді зійшлося численне старше громадянство і студентство. В імені старшого громадянства витав нас адвокат Др. Олесницький. Студентський хор відспівав кілька пісень, між іншим також стрілецьку пісню „Зажурились Галичанки“, яку опісля присвятили нам, парофразуючи її в той спосіб:

„Зажурились Галичанки через тую зміну,
Що від'їдять Підкарпатці у свою крайну.

Хто ж нас поцілує в уста малинові . . .“ і т. д.

В бесіді гулялося до самого ранку, нікому ані на думку не прийшло, що хочеться спати, бо-ж се було останнє місто, в якому ми здергалися під час нашого побуту в Галичині. І рано прямо зі забави помандрували ми на двірець. Нас випроводжали всі, що лишилися на забаві. На двірці, ще на прощання

З поїздки Союзу до Галичини.

Привітання на двірці у Львові.

Голова Союзу кладе вінець на могилу А. Коцки.

заспівали нам „Зажурились Галичанки“, потяг рушив у напрямі Ясіня, куди ми вертали до дому. Потяг колише нас і ми після прогуляної ночі мимоволі зачинаємо дрімати, а в голові ще все бренить „Зажурились Галичанки“. Потяг час від часу застановляється і ми вже бачимо пестрі, строй гуцулів. Чим блище до границі, то вже навіть стрічаємо знайомих. І так 26. червня ми дісталися до Ясіня. Ми знову на своєму ріднім зеленім Підкарпатті. З богатими споминами роз'їзжаються одні ще до дому, а інші відпочивши у знайомих в Ясіню, їдуть прямо на ювілей тов-ва „Просвіти“, що відбувся дня 29. червня 1931. року.

* * *

Таким способом відбули ми нашу подорож, яку ми призначили для того, щоби навязати вузші зносини з братами на західній Україні. Наші відомості збогатилися не лише зі сторони географічної, але також зі сторони культурно-національної. Думаю, що не було між нами такого, який не застановився-би над тою болючою раною, яку спричинила світова війна нашим братам. І спітаємося, чи вони падають духом? Не! Ніколи! Все боряться за свої культурно-національні права, які належать кожній нації вже в імені самої гуманності. І ми, коли хочемо піднести наш заосталий народ на Підкарпатті, повинні брати приклад від наших поневолених братів.

Прага дня 25. травня 1931.

Студенти студентам!

Дня 22. березня 1931. р. одержало наше т-во від другої Студентської Конференції Західно-Українських Земельнице наведений привіт, який є доказом того, наскільки нашу працю і стремління цінять студенти за границею.

До Хвального Союзу Українських Студентів Підкарпаття.

Друга Краєва Студентська Конференція Західно-Українських Земель вітає отсім братній Союз Українського Студентства Підкарпаття, шле йому свій привіт щирій і бажання успіхів в важкій праці на визвольному шляху. Хай Ваші невідрядні відносини гартують Вас в Вашому змаганні, а Ваша жертвенна і послідовна праця хай стане приміром для грядучих поколінь.

Дай Боже чергову Конференцію уладжувати в Київі в Українській Суверенній і Соборній Державі.

Львів дня 21. березня 1931.
Президія Конференції.

М. Блеск:

Снігом, болотом, потягом, автобусом і возом та пішки по Підкарпатті.

(Моменти з культурно-освітньої поїздки „Верховини“.)

„Верховина“, котра дала на Підкарпатті пів сотні вистав, уладила в місяці грудні 1929. року велику подорож з театральними виставами по Підкарпатті. Під час цеї подорожі відограно 10 вистав по ріжних місцевостях Підкарпаття.

Два члени вийшли 2 дні на перед початком подорожу на Підкарпаття, щоб заняться деякими справами що до адміністрації подорожу та набуттям реквізиту, одягів і ін. Решта членів-учасників подорожу покинула Прагу дня 13. грудня 1929. р. Потяг нісся під веселій спів та сміхи повні втіхи „Верховинців“, які раділи з нагоди, коли зможуть заглянути в ріжні закутини рідного Підкарпаття та провести час від 14. до 27. грудня між рідним українським селянством Підкарпаття. Радість наша збільшувалась з тим, як наблизався потяг до кордону Підкарпаття.

* * *

Свалява! Потяг спинився, ми на місці. Тут має розпочатись наша подорож відогранням прем'єри „Нова Генерація“ Шноримгрома. Плякати порозвішувані навколо це всім голосять. Але, що це? Перед очима тих, що мають на другий день вечером виступати на сцені, якась погана братія здирає ті плякати і топче в болото. Та й природа їм сприяла. Дощ лив як вісім днів перед створенням світа. Болото сягало майже по самі вуха. Та все те нас не відстрашувало.

На другий день (неділя) „Верховина“ співала в церкві Службу Божу. Після Сл. Божої розговорились ми зі селянами, яким дехто зі сваявських кацапів наговорив, що ми сміємося зі селян(у пісні самій, тай інакше). Селяне, може, й повірили, але під час розмови з нами, вони пізнали правду та признали, що їх підвели, що їм набрехали щось неможливого злі язики тих, що старались перешкодити нам у розпочатій праці. Та слабо їм це вдалося, бо селяне зрозуміли „куди коза лиса“, їх очі відкрилися, і вони стали на стороні правди. Найкращим доказом цього була саля битком набита від краю до краю. А по скінчені вистави колеї і однодумці тих самих, що на нас болотом кидали, що топтали наші плякати, прийшли нам gratulювати та виправдувались. Загально признали, що ще ні на одній виставі не було стільки публіки. Та це ще не все!

Після вистави ледви могли розігримуватися, бо селяне вже чекали, і всі ми пішли в салю касина, де з Просвітнями провадилася жива гутірка. Саля сміялась щирим сміхом радости, вікна дзвеніли під звуки рідної української пісні до пізної ночі.

* * *

Рано 16. грудня ніс потяг учасників подорожу до Волівця, де вже чекало на двірці кілька селян нашого приїзду. Участники подорожі, котрих було не мало, бо крім 10 осіб, що грали, везли ми зі собою сталого супплера, сценаріюса, фахівця до ставлення та малювання (роблення) куліс та сцен і музиканта, - всі ми сили на два вози і рушили до Виш. Верещок. Ще живо памятаю, як жалив вітер наше обличчя, але на то ніхто не звертав уваги. Всі були веселі.

В селі В. Верещьки вже ждало на нас зверх пів сотні селян-Просвітян, які щиро вітали нас, зняли наші речі та ще й „артисткам“ помогли позлізти з возів. Трохи, що не несли нас до теплої хати голови чит. Просвіти пана Ів. Григи, де провели ми вільний час аж до вечора, коли прийшли адміністратори і заявили, що сцена поставлена та що пора іти одягатись. Брили ми до шкільної салі в не малім снігу та болоті; та вже тепер ми ледви добились до сцени. Саля переповнена. По скінченні вистави селяне не хотіли навіть іти зі салі. Хотіли, щоб грали знову. — Після вистави знова гутірка, щирі розмови та промови; жарти та співи. Час від часу дехто вийшов подивитись „на ясні зорі“, тай вернув вдоволений до салі. Пізна ніч; пора спочити. Порозміщувано учасників подорожу та не без того, щоб мусіли спати по два, а навіть по три в однім ліжку. А як вигідно спалося: коли хотіли повернутись, один із них числив: раз, два, три! На три, повертались нараз всі. „Спали під команду“.

* * *

Ранком знайшли один віз, на котрий навантажили всю гардеробу і реквізит, теж сіли пані та дівчата, а хлопці пішком сніgom по коліна, котрий вспів за ніч нападати. Попрощались з Верещьками. Вже ми у Волівці: і знова потяг мчить з нами в долину поміж красні гори веречанської Верховини.

* * *

Нарешті ми вже на двірці в Іоронді. Аж страшно було подивитись на дорогу, котрою мали ми іти до села. Була це не вулиця, але річка болота. Але без довгого вагання подались ми вперед. По коліна в болоті брели та нарешті знайшли одну хату, де могли ми трохи відпочити. В хаті зимно, не топлено, підлога глинняна, а ми промокли до костей. Ноги так і танцюють самі. Тут приїздили ми двох наших членів, що їздили до Страбичова по сцену. Вони ще в ніч приїхали до Іоронди, (і не спали), щоби тут все приготувати. Та дарма старались. Тутешні інтелігенти „настояще карпато-угро-росси“ старались і тут нам перешкодити. Пан „гаспадин“ управлятель школи не хотів дати нам школи, а дошки, які принесено на сцену, він замкнув. Та ми були трохи хитріші: взяли дозвіл від намісника, (бо то була церковна школа) і від пароха, і він не міг не дати класи. Без огляду на те, що ще коло $\frac{1}{2}$ —6. год. не було поставленої сцени, удалось зачати виставу вчас, як було на плякатах оголошено о 7. год. веч. Вже темно а по селу роздається голос бубна: голосить, що увечорі о год. 7. театр. вистава. А між тим нам двох артистів зімліло з холоду та перестуди і може ще від дечого. А від чого? Щоб дати на це відповідь, необхідно згадати, що приїхали ми та не мали харчу. Тоді взяли бульбу, скоро начистили на горшок, зварили самі (пластові вміlosti придалися!), трохи помастили, цибулькою приправили та їли, кому смакувало. Але були і такі, особливо, поміж дамами, що не дуже добре наслідки мав для них цей обід без теплої зупи. Та всетаки до вистави стали всі, як один. Людей була повна — повніська саля так, що артисти насили пробралися на сцену. А сцена була широка всього кільканадцять центиметрів понад метер. Та вистава минула, ми хоч і в холодних хатах, та якось виспались і ранком знова „плавали“ болотом на двірець.

* * *

Вже ми в потязі. Нарікань ніяких не було. Всі були вдоволені та тішилися, що і тут одні з найтяжчих перешкод ми побороли і осягнули бажаний успіх. Знов розвязав наш „дяк-пиворіз“ свій мішок з анекдотами та загадками, якими годував, обвеселював та розгрівав він перемерзлу публику в Г'оронді.

В Берегові вже ждав нас один із студентів VIII. кл. тамошньої гімназії та заявив, що все приготовано, тільки сцену мусіли ми самі ставити шукаючи куліси в пивниці... Після вистави („Нова генерація“, бо ми лише ту грали всюди), св. о. Миколай роздавав дарунки. Іншого Миколаївського вечора тут не влаштовано.

* * *

На другий день ми поїхали до Королева н. Тисою, де, завдяки нашим желізничарам і іншим прихильним людям, вистава красно вдалася. Моральний успіх був тут, на мою думку, найкращий. Публика була дуже вдоволена; розуміється, теж і учасники подорожі. Останні ще і не були невдоволені, хоч богато перешкод вже пришлося їм поконати. Так, так...

* * *

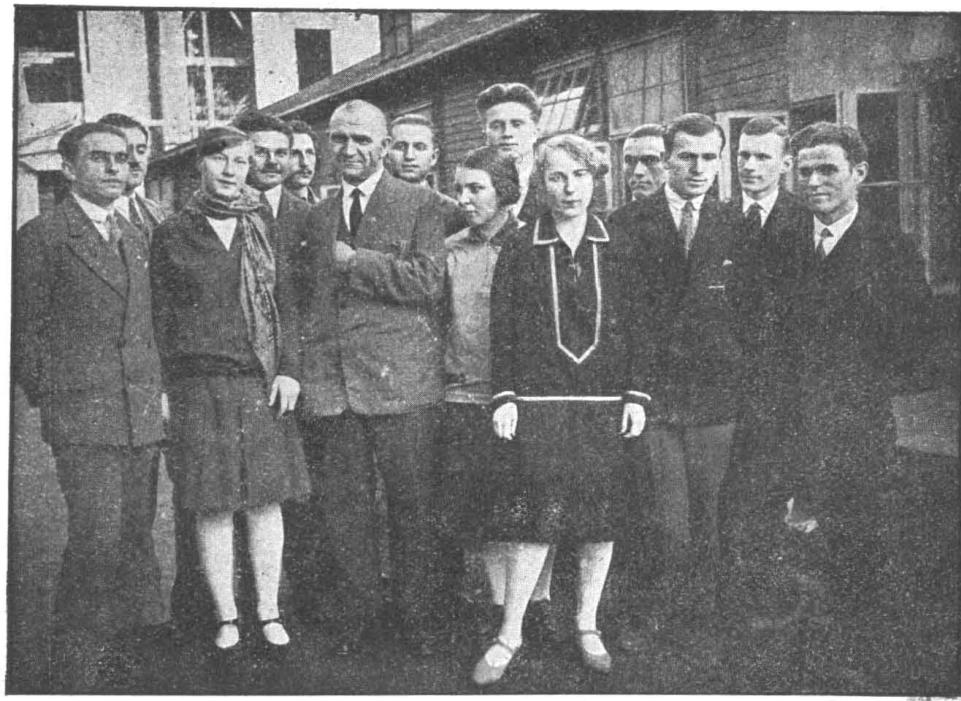
А, ось ми вже в Хусті. Тут ані слова не може бути про якийсь неуспіх. Було все приготовано за виїмком клавіру. А без музики не можна. Для того ж ми возили зі собою музиканта з Праги, щоб вистави виглядали так, як належить, як автор зобі уявляв. Та вдалось порадити. Адміністратори визичили фортепіан у чсл. Сокола. Самі переносили містом. Аж спини гнули під тягаром. Але не можна і без цього. Щоб гарно випала вистава, варто потерпіти та до того прикладали ми всі наші сили.-Очевидно, і успіх був не гірший того, який ми ждали від Хуста.-

* * *

На другий день ранком поніс нас потяг до Бичкова. Вже зарані тішились учасники поїздки на Бичків та на красну Гуцульщину. Їдемо! Дзвенить пісня, лунає сміх, сиплються загадки та сміховинки. Цікаві, що ще були в Бучкові, (бо були між учасниками такі, що перший раз були в тих містах та селах, де відбувалися вистави), розпитували про все, що чули про Бичків, про Гуцульщину - ту найкращу частину Підкарпаття.

От ми вже приїхали. Ми не злізали з потягу, але скакали в обійми тих, що нас зустрічали. Ніхто з нас не знав, де його речі, де гардероба-реквізит. Все порозбирали, все понесли. Та, коли були не відпрошувались, ще й нас були занесли - чи завезли. Але ми пішли пішком, щоб краще приглянувшись всему, що в Бичкові ми зустрічали. А он товариш кулісома з вже знайшов якусь жертву, якогось чоловіка та заговорює його на смерть. Певно про кріликів говорить. От, якраз спітав: „а скажіть мені, з ласки своєї, як ви задивляєтесь на розплоджування рисових кріликів!“- А чоловік к-жертува дивиться і не знає, що і відповісти. Бідний чоловік! А Сашко в свою чергу сміється тільки, бо гардеробу понесли, його руки вільні а він не знає, що йому робити, де порожні руки подіти.

Вечір. Саля наповнена до неможливості щирою селянською публикою. Та було й пару панів та „гаспод“, які із заздрості та ненависті хотіли нам перешкодити. Та от що сталося.-

Члени драматичного гуртка „Верховина“.

Вистава „Заколот“.

На другий день ранком всі ми в супроводі деяких наших людей з Бичкова поїхали до Требушан. Тут ми тішились недовго спокоєм та красою околиці, як серед веселого сміху й жартів, мов грім з неба, явилася звістка, що ідуть жандарми, які дійсно за кілька хвилин явились та заявили, що ми граємо річ „протистатні“ (такі інформації дістали вони від „мадяро-руссих газпод зоз“ Бичкова, прим. автора), та вони на приказ окр. начальства пришли то все розслідити, та наколи не буде все так, як вони собі бажають: „мі мame право вам недоволіт грati. То сi мi eште вiпросiме, же бi зde жiл нeякi украiнскi народ!“ - заявили нам цi панчуки. (Цiкаво, вiдki вони то знають коли щe не так давno сюда дiсталися на наше Пiдкарпаття! прим. автора). А, коли ми i надалi твердили, стояли на своїм, вони вигрожували увязненням: „rжекнетe то eште eднов, iгнед вас заткну!“ (Чуєте голос найвищої сили, що має стояти в оборонi правди, а за правду щe й самi представники тої сили вигрожують вязницею! прим. автора). Списали протокол, всiх по черзi нас висповiдали i пiшли; а ми продовжали розпочату працю, не з меншим гумором як ранiш. Щo сталося - для нас воно байдуже! Та за короткий час прийшов i нотар до хати, де ми сидiли та зажадав примiрник пiси до переглянення-цензури. (На Пiдкарпаттi не вистарчає цензура Шк. Вiддiлу Краївого Уряду в Ужгородi, i Полiцiйної Дирекцiї в Празi! Це все для п. нотаря нуля. Вiн мусить перевести цензуру сам! прим. автора). Дали йому. Вiн переглянув, старався знайти щось „протистатного“, але, коли нiчого такого не знайшов, вiддав книжку, при чiм заявив, що нiчого такого не знайшов.

А у вечiр пiдчас вистави сидiли тi, що протокол здiймали, що тюromo вигрожували, в першiм рядi, уважно слухали, та щe вiдважились пiсля вистави прийти до нас грatuлювати та вибачатись за те, що сталося пiсля обiда. Ale було їм сказано, що їм належало, i вони зажуренi вийшли. „Правда побiджає“ - i ми поставили на своїm.-

Слiдуюча вистава має бути в Богданi. Сюда ми попали на римо-кат. святий вечер, з огляду на це що ми не грали того вечора, ale колядували на „Нар. Дiм Просвiти“ в Ужгородi. Гарно випала коляда а на другий день занялисi ми виставою. Цiлий день малював тов. Кулiсомаз кулiси, а Сашко помогав - розводив фарбу. На вечiр кулiси готовi, сцена грає новонатертими кольорами. Вистава, при повнiй салi почалась вчас. Пiсля вистави кулiси подаровано мiсцевiй чит. т-ва „Просвiта“. -

З неабияким задоволенням вирушили ми автобусом до Ясiня згiядно до Рахова, а звiдти потягом до Ясiня, де вже нас чекали на двiрцi „Сiчовики“ з возами та навiть автами. Завезли нас на мiсце, нагодували, а вiдтак пустили на сцену грati. А сцена у них чудова. Саля цвiте гарними кольорами гуцульських кожуiв, запасок, хусток i iн. А наступний день - день прощання! Зi слiзовами в очах прощалися ми з Гуцульчиною, з жалем прощались Верховинцi мiж собою. Настав час розлуки. Кожний iде до дому. - Сам? Ni - не сам, ale з богатими споминами, що залишилисi на завше в наших серцях. Коли де зiйдеться двох iз учасникiв тої подорожi, щe й сьогоднi живо згадують все на вiпередки, i лица iх щиро сяють згадкою на щасливi хвилi зажитi разом. -

В снiгу, в болотi, пiдчас iзди в потязi, в автi, автобусi чи на возi, все на думку приходить нам найбiльша подорожi „Верховини“ в груднi 1929. р.

о. Василь Гопко:

Релігійне життя грекокатолицьких студентів в Празі.

Передовсім зачав би я характеризувати теперішнє життя, але накоротко скажу історію попередніх років грекокатолицизма в Празі, а заразом і історію релігійного життя давніших студентів.

Після перевороту орієнтація нашого життя перемінилася. Минули старі неприятельські рухи словянському часі — настав словянський світ! В нових обстановах перемінився і наш народ. Давнimi часами мало хто із нашого народу посилив свої діти на вищі школи. Він бачив, що в школах відчужуються діти своєї народності, свого походження і при таких обставинах йому тяжко було давати до школи. Як вже післи дітину до школи, то післи до духовної або учительської семінарії, бо там церков хоронила прадідні наші традиції, нашу національність.

Народ по перевороті почав, як і інтелігенція посылати свої діти і на другі школи. Многі приготовляються за професорів, лікарів, інженерів и т. д. значить відвідували і відвідують університети головно празькі крім братиславського і брнянського. За короткий час наше студентство виросло на далекому заході в Празі на цілу кольонію. Само собою, що студентство не лишило свого звичаю дома, але як дома так і в Празі потребувало церков у своєму словянському обряді. Сейчас на початку стало о тім роздумувати, яким способом основати-би в Празі грекокатолицьку церков. Потреба церкви стала ще більше актуальною, коли крім студентства зачали жприїзджати до Праги ріжні урядники, робітники, служки і вояки. При тім і галицька еміграція, котра також є гр. католицькою, потребувала церков і священника.

З початку вислуговували ріжні грекокат. священники емігранти, котрі правили богослужіння. Так між іншим військовий український священник, котрий відправляв богослужіння в церкві св. Івана. Однак обставини змінилися, священник військовий не остався в Празі і мусіли глядати другого.

Тут потрібно згадати апостолат св. Кирила і Методія, котрий якраз має на меті злуку нез'єдинених східних, тому в першій черзі підpirає наше з'єднення, щоби міст до з'єднення був скріплений. В тім часі апостолат крім українського священника, підpirав також і місію для з'єднення росіян. Ця місія відбувалася в церкві св. Хреста. Тут потім по нарадах апостолату з нашими старшими вірниками рішили, що найліпше буде перейти до місійної церкви св. Хреста. Тут близько 8 літ мали осібні богослужіння, доки дочасно уживали цю церков. За ті роки спочатку російські з'єдинені місіонери відправляли богослужіння. Але бажанням вірників студентів було мати священника з Підкарпаття, котрий точно знає наші обряди, наш дух. Це бажання здійснилося, коли із Пряшівщини вислали священника, котрий за три роки організував, працював між студентством. Почав організувати парохію при помочі вірників, зорганізованих в „Уніяцькім комітеті для основання грек. кат. парохії“.

Місія російська перестала, бо не було священника. Послідний умер і так церков перейшла до рук наших підкарпатських грек. кат., та стала одночасно церковю всіх і підкарпатських і галицьких грек. кат. Для цього початку релігій-

1. Управа „Верховини“.

2. Канцелярія Союзу
в Празі.

ного життя є характеристичне то, що велика була згода. На богослуження і до святих тайн маніфестаційно приходили студенти. Тішилися, що свій обряд мають на чужині і все можливе зробили, щоби лиш кріпшти той обряд в Празі.

І дійсно все ліпше і ліпше укріплялося наше діло. На жаль при тім було мож і то констатувати, що по укріпленню, як вже не боялися, що діло пропаде, упадав і організаційний дух. Знову не мали священника. Модерне виховання проявлялося все ліпше і ліпше. А головно настала велика реакція. Той націоналізм, котрий за старих часів був вирваний із сердець, тепер зачав грati велику ролю. Та це не є біда, як то здорово іде, але коли появився шовінізм, то наше студенство роздвоїлося. Правда, що і релігійну організацію ослабляє таке роздвоєння. При тій національній реакції декотрі осліпли і кожного підозрівали, що є неприятелем їх національних переконань. Між іншим декотрі навіть церков підозрівали. Через те в декотрих слабших ослабла релігія. Еміграція в деякій мірі також помагала розширяти індиферентизм. Тяжке життя емігранта зломило слабші характери так, що забули про вічну ціль. Стріча з нашим студентством (робили то може тому, щоби навчили нас на націоналізм, котрий дійсно був слабий за старого режіму) природно, кромі націоналізму приліпилися на декотрих наших і бакцилі індиферентизму. Правда тепер ще наше студенство є християнського духа, але мож боятися, чи не буде то в будучності шкодити. Але з другої сторони надіємося, що еміграція при нашій церкві пригадає собі християнство, котре родичі давно вщепили їм всерці і що вже із сторони національної не є потреби на чужу науку, бож молодь теперішня вихована вже в тім дусі.

Як тепер? І тепер головна ціль церкви переконати студентство, що віра і церков ніколи не хоче шкодити народності. Віра то добрітель, без котрої нема вічного спасіння. А як така не перешкоджає нікому в його національному переконанню. Національність, котра в життю чоловіка грає велику ролю, є святе почування, є дорогое почування для кожного і таким уважатися має, але національність не мішається до вічного спасіння, до того національність індиферентна то є поле Віри і Церкви. Тому церков і не осуджує кожної національності. Як може спастися Француз, Китаєць, так може спастися і чоловік українського і русского напряму. Котрий напрям має правду, то церков не рішає, бо то діло історії, літератури і т. д.

Мало помали шовіністичні напрямки утихи, перші реакції націоналізму дістали лояльніший характер. Всі грек. кат. студенти сходилися на збори, на святий вечір, на пасху, де разом були всі погощені. Цей звичай сходжуватися на більші свята показався дуже практичним для познакомлення грекокатолицизма. Крім студентів розуміється були погощені і бідні робітники, урядники і емігранти. Року 1930. на велику радість церкви засновалося „Товариство грек. кат. студентів“, котре правда лише в початках, але має велику задачу на полі релігійного життя наших студентів. Крім релігійної цілі має також ціль соціальну і культурну. Членами суть грек. кат. студенти без ріжниці язикового напряму. Наміряє також оснувати і церковний хор, для празької нашої церкви. Минувшого року то і перевелося, на жаль цього року через ріжні приватні заняття не здійснена ця програма.

Цього року дістали ми нову дефінітивну церков, котра станеться і парохіальною нашою церковю, коли на то прийде черга, а то велика катедрала св.

Клемента коло Карлового мосту. Цей прекрасний храм є тепер душевним центром наших вірників а головно наших студентів і буде постійно центром, доки Г. Бог так хоче. Знову на літургії появляються студенти в красному числі, та-кож часто приступають до святих тайн. Співають при літургіях, що для чехів то незвичайне і радо відвідують наші богослужіння, бо суть в старословянськім обряді, з котрим они все симпатизують.

Як-би характеризувати взагалі релігійне життя наших студентів? Мож сказати, що більшість і на дале роздумує ідеально; в порівнанню з другими народами, так думаю, не заганьбимося. Однак все ще більше мож жадати від них. Не смімо забути на то, що студентство то є будучність нашого народу. Будучність, про котру так много говориться від котрої так много чекається. Кождий нарід цінить своїх академиків, але наш нарід має найбільше цінити, наш нарід найбільше потребує їх.

Щоби они могли для народу успішно працювати, щоби нарід піднесли а не запровадили до пропasti, потребують моральної сили а то якраз мають в Празі в церкві під час своїх студійних років. Інде ві не дістануть, таж інде не мораль а безморальство кричить. Школа хоч дає їм словянського духа, але тим менше християнського. Не остане для них лішого як церков. Тому є важним, щоби в Празі була грек. кат. церков і тому найцінніший вірники перед церковю молодь, котра в небезпеці, котра виховується, котру табор антихриста хоче дістати для себе. Що виходить з того? Потрібно підпирати ту ціль, щоби церков укріпилася. Потрібно підносити наше студентство і матеріально і морально. Тому потрібно підпомагати їх, щоби могли здорово виховуватися, щоби цвіт народу процвідав, щоби плоди того цвіту народу були здорові а не отроєні. Незабудьте на гасло, яка молодь, така будучність. Не забудемо на стару правду: „Фундаментом держави є чиста мораль“. А ми хочемо бути сильними, тому хочемо сильну моральну молодь, хочемо тому характерну молодь, тому потрібно чим більше релігійної молоді!

Др. Михайло Бращайко.

Студенти і політика.

Саме перше треба означити поняття слова студент. Тим словом означується звичайно студіюча молодь вищих шкіл як університету, техніки, правничих академій . . . взагалі тих шкіл, до яких приймають учеників зі середньо-шкільною матурою. В декотрих краях, як прим. в Галичині і в нас, уживають цього слова також і на означення учеників середніх шкіл. Коли тут говориться за студентів і політику, під словом студент треба розуміти молодіж, яка студіює на вищих школах, а також і дозрілішу частину учеників фахових і середніх шкіл, як приміром учеників вищих класів учительських семінарій, гімназій, торговельної школи і тд.

Не може бути двох думок, що найпершим і найважнішим обовязком студентів є: „учитися“. - Студент повинен передовсім заниматися своїми студіями, складати правильно іспити, вивчити добре свій фах а і поза своїм фахом здобути як найширшу загальну освіту.

Супроти цього вже від давна багато дискутується над темою, чи мають студенти заниматися політикою або ні. Одночасно цього питання погляди розходяться. Одні є за а другі проти того.

Не можна заперечити, що політика є дуже важною частиною суспільного життя. З явищами політики зустрічаємося в життю майже на кожному кроці. Господарські і культурні питання та цілий ряд інших питань, які звязані з ними, як прим. питання фінансові, справи комунікаційні, хліборобські, промислові, шкіл, позашкільної освіти та взагалі публичні справи, є одночасно і політичними справами. Берім приміром найактуальніші теперішні проблеми, господарську крізу і безробіття. Се властиво справи господарські, але не можна заперечити, що є то також „політікум“, політична справа.

Або берім приміром школи. Виховання вже Платон та Арістотель уважали за частину політики. Цариця Марія Тереза казала своїм дорадникам, що школа політична справа (*politicum*) і зовсім слушно. Там виховується молодіж на громадяніна, виборця, законодавця і не є байдуже для держави і нації, як та школа виховує.

Саме тому на нашу думку не може зашкодити, коли студенти, будучі працівники і провідники народу застосовуються над політичними проблемами, підготовляються до політичної праці а навіть беруть активну участь у політичному життю.

Вже і з наведеного виходить, що політика не лише занадто важна, але також і складна річ, котра вимагає од політиків багато праці над собою. - Той, хто наміряє брати активну участь в політиці, повинен бути теоретично а по частині і практично до неї підготований. До цього підготовлення потрібно студіювати історію свого народу, його сучасне культурне, економічне і політичне життя, та соціальні проблеми і потреби населення. Потрібно також студіювати

історію інших народів а головно студіювати славніші політичні і соціологічні і філософічні твори від найдавніших аж до найновійших часів. Так мають підготовитися до політики і наші студенти. Знаємо, що загал нашого студентства того зробити не може, але повинні то зробити бодай toti, які мають на се можність і наміряють стати колись провідниками свого народу. Лише так теоретично підготовлений студент може сподіватися більших успіхів своєї політичної праці для загального добра.

Розуміється, що вже і перед основним теоретичним підготовленням або і без того може студент брати участь у політичному життю як член партії або поза партією. Іменно політичною діяльністю студента є не лише передвиборча агітація для якоїсь партії або особи, але за політичну діяльність требауважати ширення національної свідомості і політичних відомостей в розмовах, приватних або публичних дискусіях, одчитах, промовах, у поясненню національних, соціальних і політичних проблем, дальше просьби, протести, депутатії, демонстрації проти ріжких кривд, зневаг і несправедливостей, співробітництво в газетах, поширювання загально-національної і партійно-політичної преси і т. д.

Через се може виявляти студент політичну діяльність евентуально і без того, щоби належав формально до якоїсь політичної партії.

Дуже мудро і практично радить великий учитель чеського народу президент Т. Г'. Масарик, щоби студенти не спішилися вступати в члени активної політичної партії, але щоби перший раз були там лише „гостем“, добре „обдивилися“, розглянули роботу партії а щойно тоді вступили або не вступили до партії, щоби „не перебігати“ з одної партії до другої. Сесі слова мають розважити також і наші студенти. Більшеразовий перехід з партії до партії підриває довіру до дотичної особи так в партії самій як і поза тим і сей перехід не без основи уважається за непостійність і безпринциповість.

Добре обдивитися! Се є дуже важна річ. По світовій війні наросло партій всюди, мов грибів по дощі. Кожда партія старається пригорнути до себе чим цінніші одиниці, бо через се сподіється осягнути більший вплив на широкі маси. Саме сесі цінні одиниці повинні дуже уважати і — не дивлячися на свої хвилеві вигоди приміститися в таких партіях, котрі свою програмою та свою діяльністю можуть принести чим більше добра для нації, так під національним як і господарським оглядом.

У нації, котрі осягли вже свій національний ідеал, мають свою незалежну державу, розуміється національні моменти не грають такої великої ролі як у поневолених, котрі лише стремлять до здійснення свого найвищого національного ідеалу: до державної самостійності. У сих послідніх національна ідея повинна грati найважнішую ролю. Там студентство має підpirати такі партії, котрі дають найбільшу запоруку, що причиняється до здійснення національного ідеалу та до осягнення народних прав; у свободних націй приходять в увагу переважно культурні і господарські домагання.

У поневолених народів конче потрібна в політиці участь студентства і взагалі молодіжі. Витворення еласної держави є таким великим і тяжким завданням, яке вимагає головно од молодого покоління багато творчої праці і величезних жертв. Така нація потребує надзвичайно ідейну молодіж, котра готова посвятити для осягнення народних ідеалів не лише свою молоду енергію, але також як

треба і своє життя. Така нація потребує не лише ідейних провідників, але кадри ідейних борців. Без ідейної молоді ніколи не може поневолений нарід надіятися на осягнення свого ідеалу, своєї політичної і національної самостійності.

Берім приміром чехів, котрі на наших очах вибороли собі державну самостійність до якої в дуже великий, навіть можна-б сказати в найбільшій мірі спричинилася ідейна чеська молодіж а в першій мірі чеське студентство.

Без чеських студентів, без їх довголітньої ідейної праці і боротьби, без чеських соколів, орлів, ріжких руханкових товариств тяжко собі уявити великі успіхи чеської політики за останні десятки літ в був. Австрії а ще тяжче собі уявити без чеських легій чеську самостійну державу. До боротьби за таку велику справу, як національна самостійність, треба не лише генералів, але треба старшин і звичайних борців. Велику частину старшин чеських легій та взагалі чеського війська а також кадри звичайних борців дало чеське студентство і оно притягло до себе інші частини чеської молоді та витворило армію, яка здобула і скріпила самостійність чсл. Республіки.

Ся праця чеського студентства може служити яко приклад для інших поневолених націй, які стремлять до політичної самостійності.

У нас на Підкарпатській Русі від першої хвилі дався сильно відчути в політиці брак широго, ідейного, національного студентства. При перевороті можна було на пальцях почислити тих студентів, в котрих горів вогонь ідейності і національної свідомості. Причиною цього були наші політичні обставини перед війною, і за час війни. У наших школах виховували патріотичну молодіж не для русинів-українців, ай для мадярської державної ідеї та мадярського народу. Там вихована молодіж була і є для наших справ дуже студена а навіть просто ворожа. В тім вихованню треба шукати причини багатьох невідрядних явищ в нашім політичнім, культурнім і господарськім життю. Не було на кого опертися, не було хто-б поміг у боротьбі за народні права, навпаки велика частина старшої інтелигенції і студентства, де могла, там шкодила народним інтересам а шкодить і тепер. Є се смутне явище, але кінець кінців природне. Они не мали можности пізнати і полюбити своє рідне. Гріх є вже по правді в тім, що і нині не стають зближитися до свого і його пізнати, і в тім є в значній мірі і корінь нинішнього московофільства.

Розуміється, що ситуація змінюється з кожним днем в користь нашої народної політики, але ся зміна наступає поволі і тому треба буде ще довго чекати на видимі зміни і успіхи.

Наслідком цього браку ідейних студентів нарід в своїм невіжестві а частинно також наслідком повоєнної деморалізації пішов у ворожі для себе табори і довів до того смутного стану, який в нас є нині.

З того виходить, що наші підкарпатські студенти повинні спричинитися перше до усунення невіжества і піднести національну свідомість. Повинні освідомляти і навчати населення та довести чим скоріше до того, щоби щез у нас язиковий хаос і щоби наш нарід рішучо сказав: „Хто ми, яких батьків діти“. - Вирішення нашої національності є дуже пекучим питанням, бо се означення нації має бути основою нашого дальнього культурного розвитку. Треба вже раз нашим людям знати, що ми русини, українці, а не москалі ані не якийсь спеціальний карпаторуський нарід ані не діялекст чеський або словацький.

Так само мусимо піднести наш нарід морально і економічно.

Свідоме національне студентство - як історія доказує - одігравало і одіграє ролю авангарду в боротьбі за народні ідеали та за народні права. Воно скоро зрозуміє і відчує великі ідеї поступу, одушевляється ними і своїм молодечим запалом стає в перші ряди для здійснення тих ідей. У визвольних революціях студенти майже все боролися в перших рядах і брали в них головну участь. Най вистарчить покликатися тепер при світовій війні на чеське студентство, про яке вже вище згадано або на німецьких студентів у Відні 1848. року, на угорських в Будапешті також 1848. р. на бій під Крутами і взагалі на розсяяні по всіх українських землях могили українських студентів, поляглих за волю України. Та не лише в революціях, але взагалі на всіх ділянках поступу студентство було і є „спірітус мовенс“.

Віримо, що і наша молодь на Підкарпатській Русі буде також авангардом і буде боротися за ідеали та за права своєго народу. Нашим народним ідеалом під сю пору є культурна і етнографічна єдність цілого українського народу а для нас підкарпатських українців крім того ще досягнення наших прав, забезпечених мировим договором і конституцією чсл. республики та піднесення нашого народу на культурний і господарський уровень інших культурних народів світа.

Сими ідеалами повинна одушевлятися наша молодіж і стреміти до їх здійснення. Коли наше студентство буде ідейне та стане справді авангардом в боротьбі за наші ідеали та за наші права, тоді не маємо чого боятися за нашу будучність. Ми покладаємо на студентство великі надії і віримо, що вони не заведуть нас та що: „світ правди засвітить“ і ми осягнемо свої національні ідеали.

Петро Еренфельд:

Як розвинути чесько-руську співпрацю.*)

„Підкарпатська Русь є справді нещаслива країна. За мадярського режиму ніхто серіозно не старався про цей край, та його бідне руське (українське) населення. Нарід жив весь час межи чужими, покинений на свої сили.

Прийшов рік 1914. і зачалася страшна світова війна. В Карпатах відбулися найстрашніші битви між російськими та австрійсько-мадярськими арміями. Стара австрійсько-мадярська держава відчуваючи, що побіда ворога в Карпатах могла б означати в дальному перебігу кінець війни та зрушення монархії, клала в тих місцях одчайний відпір, котрий тисячі вояків заплатили своїм життям. Не можливо ані приблизно описати всі страждання теперішньої Підкарпатської Руси, особливо тамошніх Русинів (Українців). Мадярська держава хватилася за реквізіцію, а голодне військо, своє і вороже, забрало ще й залишені крихітки. Постійно в страху за своє життя, в хатах з розбитими вікнами, стінами, дахами проживав цей нарід, чекаючи в кожному часі своє знищення. А заразливі хороби покінчили те, що голод не міг здолати.

Прийшов переворот! Наше військо заняло частину теперішньої Підкарпатської Руси а з ним прийшли наші чехослов. уряди. З радістю нас всюди

*) На наш запит: „Як розвинути чесько-руську (українську) співпрацю“, п. губер. П. Еренфельд відповів нам слідуюче.

витав цей добрий народ, котрий так довго й стільки терпів. Всюди ми чули, як говорили: „Брат чех прийшов, він нас освободив“. Напевно ніхто з нас не забуде цих перших пір, коли нас Русини (Українці) всюди витали добровільно, не примушено, з такою прекрасною простотою, та сердечністю. І так не один ї сьогодня чує ці визначні слова, котрі ми від Русинів (Українців) тоді так часто чули: „Мадяр був пан, Чех є брат“. Много довіря мав тоді руський (український) народ до нас та до нашої брацької любові . .

Прийшло 12 років !

Чи сповнили ми цю тверду надію, котру мав славянин до славянського брата та чи не розчарувався народ в нас ? Чи не чули би ми відповідь на це запитання часто нам непріємну, а може також і правдиву ?

На основі мирового договору зобовязалася наша Республіка установити область південно-карпатських- русинів як автономну одиницю, котра матиме найширшу автономію, звязану з цілістю чехословацької держави. Це зобовязання та дальші постановлення мирового договору о Підк. Руси були здекількома доповненнями дані до конституційної грамоти нашої Республіки.

Кождий чоловік, котрий має перед очима добро цеї землі, мусить призначати, що єї будучність лежить в здуці з чехословацькою республікою. То платить головно о руськім (українськім) народі, котрий народ творить $\frac{3}{4}$ цілого населення Підк. Руси. Чсл. Республіка приняла на себе велику задачу і тяжку відвічальність. Тому мусять знати працівники на Підк. Руси і кождий, хто йде туди сповнити якусь публічну задачу. Кождий мусить собі увідомити, що не тільки ті обовязки повинен виконати, що на него кладе уряд, але повинен бути Русинови (Українцеві) щирим братом, котрий з братською любовю старається о ліпшу будучність руського (українського) любити свій народ і рідний язык і розбудити в нім народне самоозначення.

Ми повинні також своїми ділами доказати, що як члени великого славянського народа приходимо з братською любовю також і до малої частини цього славянського народа, котра живе на Підкарпатю і котрим маємо бути братами, порадниками і вождями. Тут мусить бути отвертість з обох сторін і любов за любов. До повної згоди можемо дійти так, коли підкарпатський народ уявить собі, що його територіальне положення потребує піддержки союзника, на котрого може сміло сполягатися і коли видить, що простирається йому помічна рука, хай зі своєї сторони старається підтримати ту руку в тіснім звязку. Інтерес Русинів полягає в тім, щоби іх життєвий уровень був піднесений. Тому цей народ потрібно піднести економічно і культурно. Народ мусить видіти і узнати недостатки свого економічного життя, научитися ті недостатки усунути і таким способом піднести на висший ступень своє життя. Рівночасно треба занятися і культурною роботою. Задачі то нелегкі треба буде много років, щоби досягнути бажаного успіха; тут треба нам боротися против консерватизму.

За мадярського режиму покидав руський народ гуртами свою родину і їхав до чужини, головно до Америки, шукати ліпшу будучність. Декотрі знайшли там своє щастя і вернулися назад з грішми. Це спонукало дальші особи, котрі також лишили свою землю і поїхали в чужину. Але скілько нещасників умерло в Америці в боях за долари, ніхто не знає. І тут треба нам зі славянською любовю передстерігати той народ супроти безсовітній агітації. На другій стороні мусимо тому народу дати роботу, котру глядає в чижині.

Щоби упевнити приятельське відношення між обома народами перш завше ми мусимо взаїмно познакомитися. Днес є ще богато людей на Підкарпаттю, котрі не вірять нам ані нашим добрим намірам. Це недовіра треба віддалити сталою співпрацею. Се потрібне в інтересі обох народів а головно для розвитку руського (українського) народа на Підк. Руси. Треба нам часто і охотно ити межи Русинів і вступити з ними в зносини. Так мають робити не тільки наші люди, котрі працюють в урядах на Рідк. Руси, але і Чехи з наших країв. На оборот треба також підкарпатське населення притягати до наших чеських країн, особливо до Праги, щоби познакомилися з нами. Нашу увагу головно треба звернути на ремесельну, промислову і земледільську молодь, котра часто шукала у нас заняття. Таким способом досягнемо, що той молодець, котрій в чеській фамілії мило буде принятий, познакомиться з нашою молодеж'ю, від котрої богато може научитися. Найважніше, що ся молодь мати ме змогу пізнати не тільки спосіб нашого життя, господарства, але також корисне добро, котре она має пізніше виконати на Підк. Руси. З великим змаганем має молодець вернутися на рідну землю, щоби сам на Підкарпаттю використав, що видів і научився у нас і також щоб був дорадником і учителем для других. Велике значіння для взаїмних приятельських відношень можуть мати ріжні заїзди до наших земель, особливо до Праги. Тут неможемо надіятися на велику участь старшої генерації, котра на Підкарпаттю виросла і ту землю ще ні на хвилину не опустила. До загальної праці між нами і підкарпатським народом треба притягнути підкарпатську молодіж.

На жаль виділи ми в послідних часах богато урядових рішень, котрі не могли нам принести симпатію руського (українського народа) на Підк. Руси і доброго впливу на розвиття чехо-руського (українського) приятельства на цій землі. Сталося много, що нарід мусів поважати за пониження руського елемента на Підк. Руси; за відклон від русинів і за малоуважні оголошення. Мусимо того жаліти і було би краще, колиби сього небуло пригодилось. В будучності треба остерігатися сього, щоби мало роздвоїти добре взаїмовідношення обох народів на Підк. Руси. Коли Русини узнають нашу добру волю і отвертість, напевно не відкинуть подану їм руку і з радостю приймуть наше співділання. В сім ділі найважніша задача припадає нашим підкарпатським руським (українським) студентам, котрі студіюють на наших високих школах, де черпають знання для свого дальнього життя. Якож-то наслідники руських (українських) родин, є сі студенти призвані понаучати тамошніх жителів. Їм, як підкарпатським руським (українським) ураженцям, скорше повірять як нам. Тому неможемо відказатися від них як співробітників.

На наших високих школах студенти студіюють пару років і мають досить можливості не тільки пізнати чеській нарід, але можуть також посвятитися, знаючи чеській язик, студію нашої чеської культури і занятися нашою літературою і працями наших великих мужів. З них можуть пізнати ту велику любов до рідного краю і народу, завзяття широго патріотства, котрим они були надхнені, котре є ясним з їхньої праці. Тут показане є їм життя, щоб дальше з успіхом працювали між русинами (українцями) на Підк. Кождий з наших високошкільних студентів мусить бути по своїм поворотті завзятим народним працівником. Мусить голосити любов до народа і рідного язика, самоозначіння і гордість і так розширювати славянське, патріотичне переконання. Вони мусять

увідомити собі, то що їх місто є на Підкарпаттю між руським (українським) народом, що нарід потребує їх для розвитку і що они, сини цього народу, є зобовязані йому помагати для лішого життя і країні будучності. Тому, скінчиваючи студії не мають покидати свій нарід і залишатися у нас, але зразу вернутися і начати таку працю, для якої годяться.

А хай подумають ще о однім важнім питанні! На жаль є Підкарпатський руський (український) нарід нещасливий язиковим питанням, розбитий на два неприятельські табори. Брат веде немилосердну боротьбу проти брата в часі, коли нарід потребує спокою для свого розвитку в бою о краще життя і щасливішу будучність. Спосіб, яким ведеться теперішня язикова борьба є найбільшим нещастям для народа, тому що здержується в розвитку. Най підкарпатські руські (українські) студенти це добре собі запам'ятають. Най перестануть ті борьби, в яких брат брата вбиває а щоб подали собі руки для загальної праці і осягнення країні будучності бідного руського (українського) народа, який також належить до великого славянського народа. Сеї згоди вимагають виці інтереси цілого руського (українського) народа на Підк. Руси, єго будучність і єго життя. Коли будучі провідники тамошньої руської (української) інтелігеції щиро і одушевлено будуть працювати в інтересі свого народа, з повним довірем в отвергість і безкорисність своїх чеських братів і співпрацівників, тоді можна сподіватися ліпших часів не тільки для Підкарпатської Руси, але також для цілої держави і славянства!

Михайло Русинко:

Сен-Жерменський мировий договір і закони чехословаччини відносно Підкарпаття.

Тисяч літ в ярмі! Тисяч літ, без свого рідного! Все мусіли ми слухати і підчинятись чужому. Ніхто не посмів сказати-проти. Чому? Влада не позволяла. Хто озвався, - в тюрму його! Раби тай годі! Прийшла катастрофа. Великі жертви для кожного народа в Європі. Виділи, що монархія не вдергиться. Немає сил до дальшої боротьби. В кінці, як розпалася монархія, настав час думання. Кождий віддихнув і вільно думав. Та не довго думали. Повстало Чехословачка республіка, треба було і нам кудись приїднатися. Самі не в силі. Тому наші політичні провідники по ріжних нарадах згодилися, щоби Підкарпаття приключилося до Чехословаччини. Поїхли наші провідники в Сен-Жермен і Париж. Треба чимсь забезпечитися на будуче, щоб знову не повторилося то, що було. Підписали Сен-Жерменський договір, дня 10. вересня 1919 р. Також і Парижський протокол. Вернули до дому і спокійно чекали переведення в практичне життя їх домагання. Як виділи, що обіцянє не приходить, почали заложувати руки. От тут хочу і показати наслідком чого позаложували наші політичні провідники руки свої. Наслідком неясності тих договорів. Хто прочитає собі директиви Сен-Жерменського договора, парижський протокол і § 3. конституційного закона з дня 29. II. 1920. р. зразу побачить, що кождий відріжняється від себе. В однім щось добавлено, в другім щось випущено - зна-

чить, виходить неясність. Коли ж то кождий договір, кождий закон мусить бути так виразно написаний і ясний, щоб ніхто не міг його двояким способом розуміти. Це є основою кожного закона. Того не бачимо ні в Сен-Жерменськім договорі, ні в Парижськім протоколі, ні в § 3. уставного закону. Дальшою моєю задачею є спроба правильно означити неясні і суперечні собі точки вище згаданих договорів. Візьмемо наперед директиви Сен-Жерменського договора. Вони слідуючі: (дослівний переклад з чеської мови).

1.) Країна полуднокарпатських русинів установлена союзними державами і тими, що брали участь, буде мати самоуправу (автономію) у внутрі Ч.С.Р.

2.) Ся країна дістане найширшу автономію, рівну з єдністю Чехословацької держави.

3.) Ся країна передівсім буде мати свій власний автономний сойм з точно назначеною компетенцією (в параграфу II).

4.) Для Підкарпатської Руси назначений буде губернатор, окремішний до державний урядник, іменований президентом республіки Чехословацької, котрий відвічальний буде руському Сойму.

5.) Урядниками в країні русинів будуть на скільки лише можна мешканці сї території.

6.) Підкарпатська Русь справедливо буде репрезентована у парламенті Чсл. республіки, але ці посли не будуть мати права голосування в таких законодарних питаннях, які дані суть руському сойму“.

В конституційній грамоті Чсл. республіки з дня 29. II. 1920. число 121. зб. зак. а розп. єсть в § 3. отся постанова:

„I.) Територія Чсл. республіки творить одну нероздільну цілість, границі котрої можуть бути змінені тільки конституц. законом. Нероздільною частиною її цілості є на основі добровільного приключения договором між головними і тими державами, що брали участь, а Чехословацькою республікою в Сен-Жермені з дня 10. вересня 1919. самоуправна територія Підкарпатської Руси, котра дістане найширшу автономію, рівну з єдністю Чсл. республіки.

II.) Підкарп. Русь має свій сойм, котрий вибирає собі предсідательство.

III.) Сойм Підк. Руси компетентний рішати в справах язикових, шкільних, релігійних, місцево-адміністраційних а також в таких, що случайні приписували би закони Ч.С.Р.

IV.) Закони рішені соймом Підк. Руси підписує президент республіки (коли погоджується з ними) разом з губернатором, котрі то закони опубліковуються в окремішнім збірнику.

V.) Підк. Русь репрезентована буде в парламенті Чсл. республіки відповідним числом послів (сенаторів) після принадлежних законів чехословацьких.

VI.) На чолі Підк. Руси стоїть губернатор, іменований президентом Чсл. республіки на предложення влади, котрий є відвічальним також сойму Підк. Руси.

VII.) Урядники Підк. Руси на скілько лише можна, будуть вибиратися з тамошнього населення“.

Далі маємо мировий договір підписаний в Сен-Жермені дня 10. вересня 1919.

В другім відділі 10, 11, 12, 13. відступ в чім Чсл. республіки зобов'язується супроти Підк. Руси:

„Відступ 10: Чсл. республика зобовязується, що установить країну полу-
нівокарпатських русинів в границях означених головними і союзними верхно-
стями, в рамках держави чсл. як самоуправну одиницю, котра дістане най-
ширу автономію, звязану з єдністю держави чехослов.

Відступ 11: Країна русинів буде мати самоуправляючий сойм. Той сойм
буде мати законодавчу силу в справах язикових, шкільних, релігійних, а також
в таких питаннях, котрі би йому чехословацькі закони приписували. Губерна-
тор руської країни, буде іменований президентом республики Чсл. і буде відві-
чальним руському сойму.

Відступ 12: Чехословацька республика згоджується з тим, щоби урядники
в руській країні були вибираючи, на скілько можливо, з населення тої країни.

Відступ 13: Чехословаччина ручить країні русинів за справедливе засту-
лення в законодарні збори республики Чсл., до котрого буде ця країна виси-
лати послів вибираючи на основі конституції республики Чсл. Ті посли не будуть
мати права голосування в парламенті Чехословацькім в ніяких законо-
дарних питаннях, котрі приказані руському сойму”.

Далі маємо ще „Генеральний Статут“, котрий на жаль до тепер ще не був опублікований, але його зміна опублікована в розпорядженню з дня 26. IV. 1920. число 356. зб. зак. і розп. о зміні Генерального Статута Підк. Руси. Тут поміщую тільки § I., тому що другі менше важніші.

На основі § 3. відступ 2. зак. з дня 29. II. 1920. ч. 121. зб. зак. і розп.,
приказується:

„§ I. На чолі Підк. Руси є тимчасовий губернатор іменований президен-
том Чсл. республики на внесення влади на час, поки не буде установлений сойм
Підк. Руси“.

Маємо перед собою директиви Сен-Жерменського договора, 10, 11, 12, 13.
відступ договора, крім того § 3. конституційної грамоти, парижський протокол
і розпорядження влади з дня 26. IV. 1920. р.

Подивімся тепер на поодинокі ріжниці між договорами і законами.

Після директив в Сен-Жермені, губернатора іменує президент Чсл. репу-
блики. Після самого Сен-Жерменського договора § II. також президент Чсл.
республики іменує губернатора.

В законі з 29. II. 1920. маємо слідує: губернатора Підк. Руси на пред-
ложення влади іменує президент республики. В розпорядженню влади з дня 26.
IV. 1920. р. маємо таке: „На чолі Підк. Руси є тимчасовий губернатор імено-
ваний президентом республики на предложення влади на час, доки не устано-
виться сойм Підк. Руси“.

Тепер не знаємо, чого маємо придергуватися. Чи Сен-Жерменського дого-
вора, чи зак. реп.? Як горожане Чсл. мусимо придергуватись законів республики.
Але як самоуправна одиниця, ми мусіли би придергуватись Сен-Жерменського
договора. Тут виринає питання: Чи міг Чсл. парламент ухвалити такий закон.
В дійсності розпорядження влади і конституційна грамота (§ 3) противляється
Сен-Жерменському договору. Коли губернатор є іменований тільки на пред-
ложення влади, тоді він не може бути без партійного заінтересовання, котре
в нинішніх часах є дуже потрібне, щоби вільно і без терору котрої небудь
політичної партії народ міг розвиватся. А по друге: влада може прийти з про-
ектом, щоби чех був іменований губернатором, як це зроблено з краєвим

президентом. А де нам запорука, що таке не може статися. Таку запоруку не дає нам ані Сен-Жерменський договір, ані конституційний закон. Чому там нема сказано, що губернатором може бути тільки русин-українець з Підк. Руси? Оце велика ошибка, котра може дуже пімститися за наше нерозумне поступовання. Чсл. Республіка виконала те, чим з'обовязалася супроти Підкарпаття іншим народам.

1. Повстала країна русинів з означеними границями,
2. Маємо губернатора,
3. Також декілька наших людей находитися в держ. урядах,
4. Маємо своїх послів в Чсл. парламенті.

На міжнароднім форумі республіка є крита. А що діється у внутрі держави, до того нікому нічо не є. Автономія наша є злучена з єдністю Чсл. держави. З того виходить, що коли влада схоче то дасть нам автономію а не схоче, то не дасть.

Тепер подивімся на права губернатора. Не буду всіх наводити тільки головніші.

1. Заступати Підк. Русь у розправах з владою,
2. Керувати засіданнями губерніяльної ради,
3. Підписувати розпорядження і приписи характеру нормативного, видані цивільною управою,
4. Іменувати церковних і місцево-адміністраційних урядників, коли то не принадлежить до компетенції президента республіки,
5. Іменувати учителів на школи недержавні і т. д.

А тепер подивімся в дійсності, що за права має наш губернатор. Від самого початку роблено йому в тім ріжні перешкоди. Влада іменувала віце-губернатора. Той нібито мав заступати губернатора, але в дійсності було навпаки. Тому ж і не дивно, що Жаткович так скоро попрощався з губернаторським стільцем. А сьогодня то ще гірше виглядає. До 1927. р. ми мали 3 цивільні інстанції, т. е. окружні уряди, жупанати і цивільну управу. Зavedенням Краєвого уряду і того нас позбавили. Тепер для нас найвищою інстанцією є Прага. Хоче хтось здобути собі свідоцтво горожанства, подає проśбу до краєвого уряду а той відсилає до міністерства внутрішніх справ. Просьба лежить від 1—2 років а бідний селянин не має грошей, щоб поїхати до Праги і ургувати справу. Коли була у нас цивільна управа, то ми таких труднощів не мали. Зavedенням краєвого уряду, ще більше загрожені наші права. Як видимо, краєвий уряд є політичною баштою найсильнішої партії. Краєвий президент у нас не русин. Цікаво, котрі наші посли голосували за тим, щоб краєвий уряд повстав місто цивільної управи. Наші посли мали домагатися, щоб той закон не перейшов у парламенті. Оттут вирінає знов питання: краєвий уряд є адміністраційним урядом. Адміністраційні питання спадають на основі § 3. конституційної грамоти та § 11. Сен-Жерменського договора до компетенції руського сойму. Закон на заосновання краєвого уряду для Підк. Руси противиться § 3. констит. грамоти. Як можна було вирішити теоретично такий закон а тим більше перевести його в практичне життя? Дальше візьмемо по порядку найголовніші точки:

Як Сен-Жерменський договір так і § 3 констит. закону каже, що Підкарп. Русь „буде“ мати свій сойм, котрий рішає в язикових, шкільних, релігійних і місцево-адміністраційних справах. До тепер його не має. Чому? Може би

настали зміни. Найцікавійше є слово „буде“ без ніяких дальших означень. Коли ужили слова „буде“, то мали означити час, до котрого буде сойм скликаний, евент. закон переведений в практичне життя. Чекати не сміємо. Маємо дамагатися, щоби чим скорше був переведений в життя. Що нам зі закону, коли не можемо з него користати, влаштво не можемо з него досягнути того, на що маємо право.

2. Після Сен-Жерменського договора Чсл. республика „погоджується з тим“, щоби урядники Підк. Руси були вибрані „на скільки можливо“ із тамошнього населення.

§ 3. конст. закона каже слідуюче: Урядники Підк. Руси „будуть“ вибрані „на скільки можливо“ з тамошнього населення. Там „погоджується“ а в законі того нема. В обох є дальше означення, яке не противиться собі, що „будуть вибрані на скільки можливо“.

З того виринає проблема, хто як розуміє то означення, що „будуть на скільки можливо“. Ми розуміємо його так, що первенство мають наші люди. На випадок недостатку наших, будуть принимані до наших урядів і чехи. Поняття правильне. Знову чехи розуміють означення „будуть наскілько можливо“, що першенство мають они а наших будуть брати лише в тім випадку, коли їх не вистарчає. Також правильне поняття. З того виходить питання, „хто правильніше розуміє то означення. Я скажу, що обі сторони правильно розуміють то означення. Я певний того, що наші представники в Сен-Жермені розуміли то означення, так як ми.

Але бачимо, що помилилися. Не треба було допустити таке означення. Найкраще бачимо в практичному життю, що то означення підвело нас. Наших вищих урядників легко можемо порахувати на пальцях, хоч ми маємо таке саме право як они, бо і ми правильно розуміємо означення „будуть наскільки можливо“. З того всього виходить, що той закон не є правильний в поглядах двох сторін. Тому треба його змінити і ясно означити, щоб тільки однаково його розуміти як теоретично так і практично.

3. Сен-Жерменський договір і § 3. констит. закона говорять, що Підкарпаття буде „справедливо“ заступлено в Чсл. парламенті. Це таки в дійсності переведено. Але чому чеські політичні партії постилися на Підкарпаття? Наслідком того не є „справедливо“ заступлене Підкарпаття в Чехослов. парламенті. Там бачимо, що і самі чехи презентують Підкарпаття в парламенті. Але це можемо відсунути. Кожда політична партія повинна кандидувати тільки русинів. Тоді буде дійсно „справедливо“ заступлене Підкарпаття в Чсл. парламенті.

4. Закони рішені соймом Підк. Руси підписує президент Республіки. На жаль до цих часів ані одного закона ми не прочитали. Всі закони про Підкарпаття видає парламент або влада розпорядження.

Ще мушу пригадати права нинішнього губернатора. В дійсності не має ніяких, хіба право на платню. Все виконує краєвий уряд.

На кінець взиваю всіх наших політичних провідників, щоби самі застановилися над справою і всі погодилися, щоб спільним фронтом іти в справах автономії. Тільки розумна і завзята праця допоможе нам здобути наші права.

Др. Василій Гаджега:

Деякі замітки до питання: ци підкарпатські русини автохтони на Підкарп. Руси?

Сердечно витаючи думку видавання Альманаху, тепло дякую за честь, уделену мені запрошенням, щоби і я брав якусь участь окремою статейкою в сім Альманаху. Витаю і за то, що вижу в нашій молоді живе заінтересовання загалом історією, а спеціально історією нашої Підкарп. Руси. Бож історія є не лише важнішою науковою вже сама собою, але кромі сего є найбільше значним средством самої культури. Так думаю, що нема такого, хто міг би основно заперечити слова римлянина Ціцерона, який вже перед християнською культурою і правдивим одиноким світоглядом, виразно і ясно зазначив, що історія є: свідком часів, світлом правди, учителем життя і вісником давнини.¹⁾ Се як безсумнівна правда ще сильніше виступає на нашій Підкарп. Руси позад її обставин. Ми, як заосталий і залишений народ, як якась безсильна квіточка, зорвана ходом століть од словянського живого пня, виставлені були на культурну погибель, аби без помочи і надії потопилися в живій і сильній культурі нашої бувшої мадярської країни, але — чудним доглядом Всешишнього — днесь ожилисьме, знова жиєм і хочем жити, як підкарп. русини і сим днесь настала для нас та огромна і невимовно велика праця: зладити і зготовити нашу рідну, руську культуру на розвалинах майже тисячлітнього минулого, де кожда доба, кожде століття глотило і закривало незамітно наші отцівські рідні, культурні останки словянських памятників, бо як один мадярський письменник справедливо каже: раби-невольники не мають ані своєї історії. Отже, аби оживити нашу рідну, руську культуру, треба правдиво вирити минуле і із їх глибини одкрити і видобути на світ всі ті давні памятники, ті малі частинки, нашого минулого, словянського життя. А се без сумніву є передовсім задачею — історії. Сяк для нас, як першою задачею і найважнішим обовязком є: зложити нашу історію, бо історія подає потому поволи, століттями зариті і порохом забуття закриті частини нашої рідної, руської культури. У нас на Підкарпаттю все із рідної словянської культури незвісне і позад сего все спірне, почавши од самого початку, од питання: од коли живе на Підкарпаттю наш руський народ? Дійшли ми до того, що коли давніші славісти клали саму колиску цілого словянства на наші околиці, навпаки в найновіших часах заперечили нам навіть то, що ми русини автохтони на нашій землиці. І по історичних фактах — як твердять — лиш то дозволяють нам, що русини стали поселятися на наших околицях лише найскорше од XII.—XIV. століття, если навіть не за міграції князя Корятовича. Але і се вже майже забороняється нам в імени науки та історичної правди, а залишається нам як одинока можливість, те, що наші руські предки незамітно протягом століть закралися на Підкарп. Русь. Доказом сего може послужити і найновіший твір проф. Петрова, інакше так заслуженого історика для Підкарпаття, твір, який не давно, минувшого року, 1930., появився в Празі під назвою: „Древнійшия граммоты по истории карпаторусской церкви и іерархіи 1391. - 1498.“ Туй Петров стоїть на своїм давнім становищу, що наші предки, русини лиш

¹⁾ Cicero, de Oratore, II, 9.

найскорше од XII.-XIII. ст. стали заселяти нашу Підкарп. Русь. Він пише так: „Нѣт никаких не только слѣдов, но даже намеков на единовременное массовое поселеніе русского народа за Карпатами. Очевидно этот процесс протекал незамѣтно, в теченіи вѣков просачивался сюда русскій элемент из за карпатскаго хребта. Вопрос только в том — когда этот процесс начался. Тут видим рѣзкое разногласіе двух направлений. По одному начало поселенія Русских слѣдует отнести в VII.-VIII. в., по другому русская стихія могла проникнуть за Карпаты не раньѣ XII.-XIII. в. Причина разногласія, по моему, лежит только в формальном недоразумѣніи. „Русское“ имя и в кievском „русском“ государствѣ медленно и поздно распространилось в народных массах. Таким образом дѣйствительно раньѣ XII. в. и то скорѣе его конца „Русских“ не могло быть за Карпатами — кромѣ военных поселеній в разных частях Угріи, колоній из лиц высшаго класса княжеских дружинников. Но „восточные Славяне“ под разными именами несомнѣнно могли проникать и проникали за карпатскій хребет много ранѣе, возможно, что еще в VII.-VIII. в. Позднѣ эти „восточные Славяне“ или исчезли среди других народов или слились со своими соплеменниками приходившими в Угрію с именем „Русских“.¹⁾

Десять років тому назад, як я почав об'єктивно досліджувати історичну правду в сім питанню і висновки подані В. П. — им в ріжних моїх студіях, які появилися головно в „Науковім Зборнику товариства Просвіта“ (Ужгород),²⁾ також в місячнику Педагогічного Товариства: Подкарпатська Русь, і занимаючи — ся історією русинів і руських церквей в жупах Марамороській, Ужанській і Угоцькій, подав я значні історичні докази³⁾ на то, що наші русини дійсно автохтони на своїй землиці, позаяк суть потомками словян, які вже перед приходом мадяр туй жили і над якими мадяри запанували, а протягом століть ті словяне розмножилися новими руськими заселенцями. Особливо занимався я питанням руських заселень в XI. віці і подав деякі докази на се⁴⁾. Повторяти туй не наміряю, одсилаю читачів на сі студії, туй лиш хочу підчеркнути один одинокий момент, який сам в силі несуперечно досвідчiti руський характер Аббації Засті, основаної в XI. віці, засновання й існування якої є безсумнівним доказом руського населення на наших околицях. У фундаційнім листі сеї Аббації Засті, який записаний року 1067. — як взагалі приймається — повторно встрічаєм паньскі подати меду (напій з меду) і се очевидно в тісній звязі з молебною одправою по померших.⁵⁾ Се в других мадярських грамотах не находим, мід не творить части паньскої подати (т. е. панщини), тим менше мід, яко напій, а ще менше є то слово у звязку з похоронними одправами. Се находит ся у одиноких

¹⁾ Петров, Древнѣйшая граммоты... Прага 1930. стор. IX. Також замітка З. на стор. VII. „Старинную теорию о Карпатах как о прародинѣ Славян или вообще или хотябы „Славян восточных“ можно считать окончательно сданной в архив, так что об автохтонности Русских нѣт нужды и распространяться. Точно также нѣт ни какой точки опоры относить поселение „Русских“, т. е. точнѣе выражаясь „восточных Славян“ за Карпатами ко времени Аттилы“.

²⁾ Гляди: Додатки к історії русинів і руських церквей в жупі Мараморош, Ужанській, Угоча, видруковано в Наук. Зборнику т-ва Просвіта, Ужгород, року 1922., 1923., 1924., 1925., 1927.

³⁾ Наук. Зборник т-ва Просвіта, Ужгород, 1925. року, стор. 119—154.

⁴⁾ Наук. Зборник т-ва Просвіта, Ужгород, 1925, стор. 143—154.

⁵⁾ Vid. Wenzel, Codex diplomaticus Arpadianus, I. pag. 24—27.

Словян, які сей звичай перебрали ще із поганьства а в християнській вірі приспособився той звичай до християнських одправ. Грушевський в своїй Історії України-Руси так пише про се¹): „Не дурно солодке і пяне пиття з меду сягає ще пра-індоевропейських часів. Словяне мали час вправитись в його уживанню. Руський нахил до випивання кинувся в очі ще ібн. Фадлану; описуючи руських купців він каже: вони дуже охочі до вина (правдоподібно однаке тут мова не про вино а про мід), п'ють його в день і в ночі, так що іноді їм трапляється й умерти з кухлем в руках. Книжник XI. віка вложив в уста Володимира звісну максиму, що Русь не може жити не пючи: „Руси есть веселье пить, не можем без того быти“ і се переконання піддержали веселі Володимирові пири, де головним елементом був мід, що споживався в великім числі; зрештою мід був такою неминучою потребою, що за Володимира розсилаючи по місту припаси для убогих і калік возили і мід в бочках. Поганські свята не минали без пиття; тризна по небіщику по згідному свідоцтву наших (пімста Ольги над Деревлянами) і чужих джерел (ібн-Росте) справляли пирами і випивками; за рік по смерті небіщика, каже, ібн-Росте, беруть кухлів зо двадцять меду більше менше, несуть на могилу, збирається родина небіщика, їдять п'ють і потім ідуть собі. Сей звичай перенесено потім на християнські свята почавши від празників, що уряджував Володимир. На празник у Василеві варили за Володимира 300 перевар меду; м. Іоан в своїх дорогоцінних Правилах (XI. в.) нападає на частий звичай, що світські люди споряжали пири в монастирях, один перед другим похваляючись, хто ліпший спорядить, і на тих пирах гості упивалися; церковні окказії лучилися з піяченням, що прикривалися лише ріжними обрядовими покривками“. Та очевидно велика схожість межи сею характеристикою а між виразами та постановами фундаційного листа Аббації Засті,²) де всі маєтки припадають монастиреві, також монастиреві належить і весь мід правдоподібно для тризни по померших і для сего назначені на осібнім місці Душнокій окремі виконавці, котрі обовязуються кожного року дати два воли, чотири коблики вина, коблик пива

¹⁾ Михайло Грушевський, Історія України-Руси, Львів, 1904. I, стор. 276—7. порівнай стор. 296. „Наша літопись (Несторова) говорить тільки про поганський звичай сипати могилу над небіщиком та має подробиці про тризну: Ольга заповіла тризну над могилою свого чоловіка; „Деревляне слышавше свезоша меды многи зъло“: Ольга поплакала над гробом свого чоловіка та казала висипати високу могилу і коли висипали „повелѣ трзыну творити; „тоді Деревляне засіли пити доки не поупивались. Сей образок близько підходить до оповідання ібн-Русте про роковини справлювані на могилі з пиром і медом...“

²⁾ Wenzel, Op. cit. ibid. „A zaztyi apâtság alapító levele 1067. In nomine sanctae et individuae Trinitatis ... Petrus Dei gracia comes ... Ego Petrus hoc scriptum fieri postulaví... quod ego Petrus eterne retribucionis munere monasterium Sancte Marie Jesu Christi chooperante construxi, quod dicitur Zasty, idque juxta posse dotaui agris... apibus, et ceteris necessariis... disposui eos, ut det unusquisque de domo sua unam idriam mellis: quo autem anno necesse erit, monasterio dent asseres vice mellis... Disposui obsequiatores, quorum hoc erit officium: Quolibet anno dent duos boves, quatuor cubulos de vino, quam dedi vineam cum vinitore: unusquisque quattuor cubulos cerevisie, X. panes, I. gallinam, sed duo mansus simul unam anserem. Disposuit et mea filia Magna in eadem villa, que dicitur Dusnuky sex mansus cum sua pecunia... isti simul dant unum bovem, C panes, tres cubiculos medonis, per domos duos cubulos cerevisie, unam gallinam, duo mansus simul unam anserem. Tandem ego Petrus rogavi regem cum Duce Magno, el Duce Ladizlao, ut hi populi decimam non darent preter duas capecias et unam gallinam, sed hoc sacerdoti parochiano pro sepultura et baptismo, quam peticionem Rex cum Archiepiscopo fieri concesserunt...“

(меду?), десять хлібів, одну курку і два господарства разом по одній гусці; а другі одного вола, сто хлібів, три коблики медівки, кожда хата по два коблики пива, одну курку і кождих дві хати по одній гусці. Що дійсно держалися такі пири (гостини) в монастирях, є доказаним ділом. Доказує се королівський синод підсвірдженний року 1092 в місті Саболч, де в каноні (главі) 39. заказується аби на таких пирах сам Аббат або монахи самі брали участь, але приписується, аби Аббат перебрав принесені дари і подав браттям.¹⁾ Учені викладають сю главу так, що на день празника — напримір як Грушевський каже у Василеві — на заході Календіс, держалися веселі пири, на які світські люди приносили дарунки-жертви, з яких потому монахи приготовили гостини.²⁾ І відсі потім називалися браття сих гостин: „*Kalendarum fratres*”, що в лексиконах толкується так: браття (монахи) пируючі в назначених днях.³⁾ Що се дійсно походить од старої поганської „тризни“, очевидне діло, яке є признане а кромі сего достаточно доказує слов'янський характер тризни напітків мід, медівка. Тризна і мід суть елементами виключно слов'янськими старого і поганського характеру, елементи, які певно уживалися і на наших околицях і за то суть ті елементи безсумнівним доказом „слов'янського характеру“ так Аббації Засті як і цілої сеї нашої околиці. То саме показує нам і інший канон того самого синоду саболчського, а саме гл. 14., де становиться кара на тих презвитерів, які без дозволу старшини здергаться од сих гостин.⁴⁾

Другі докази слов'янства і руського заселення наших околиць подають археологічні пам'ятники, як численні аварські грінги,⁵⁾ і земляні городи, які ту познаєм і які археологічно також признані, але сі доста туй лише спомянути, сими не хочу заниматися, бо надіюсь, що в короткім часі появляться в новім моїм творі про жупу Земплинську.

На конець не можу замовчати філології. Сі студії ведуться вже од більше десятиліть і тепер в наших часах дійшли до такої степені досконалости і сили, що служать не лише як деякі помічні средства історії, але подають рішучі докази. Виступають туй численні і славні учени, як Шафарик, Іречек, Реслер (Roesler), Гунфальвій, Нідерле і другі. Найновійше подав свій історично-філологічно-критичний твір Іван Меліх. В сім творі критично розбирає назви, становить їх вік а особливо розбирає, ци ті назви існували історично перед заселенням або під час заселення Мадяр, ци повстали в перших віках мадярського королівства або пізнійше і на сій основі виводить свої конklузії. Так поступаючи філологічно, історично та критично становить то, що — як каже — під час заселення Мадяр межи Дунайом і Тисою аж до жуп Шаришської і Земплинської, т. є. на території, яка після Анонима творила країну князя Саляна, було

¹⁾ *Synodus Szabolcs.* c. 39. „*Abbes vel monachi inter fratres kalendarum non sedeant, sed Abbas oblationes fratrum in claustrum accipiat, et secundum regulam fratribus administred.* (Karácsony Imre. A XI.-XII. századbeli Magyarországi zsinatok..., Györ, 1888. pag. 85.)

²⁾ Ibid.

³⁾ *Dictionarium. Francisci Páriz Pápai*, pag. 607. „*Kalendarum fratres: Társaságok. Bizonyos napon eggyütt vendécskedő Szerzetesek.*“

⁴⁾ Додатки до історії Русинів і руських церквей в жупі Земплинській. Надіюсь, що перша частина сеї мосі студії ще сего року появиться друком.

⁵⁾ Грінги — великі обгороджені тaborи, де Авари ховали свої меблі і скарби. Прим. редакції.

получивши слов'янське, або інакше болгаро-слов'янське населення, позаяк всі філологічні явища так доказують.¹⁾ Також після Меліха філологічні докази показують на то, що було вже і чисто руське населення почавши од століття XI.-го.²⁾ Отже таким способом нашли ми своїх історичних предків на тій території, яку ми уважаємо за нашу землю і про яку віриме, що ми є на ній автохтонами. Бо і то ледви треба замітити, що названі полудневі, або болгаро-слов'яні, не були теперішнimi полудневими слов'янами, але toti, які могли називати себе слов'янами, а язик свій слов'янським, із котрих витворилися також теперішні полудневі слов'яне і язик їх; якраз так і ми на Підкарпатській Русі уважаємо їх за своїх предків не лише історично, але і філологічно, позаяк із сего слов'янського язика витворився і наш язик, як се також і Нестор передає у своїй літописі.³⁾

Проф. С. Шелухин:

Назва Підкарпаття Україною.

Питання, коли саме і з яких причин Підкарпаття стало називатися Русю і Україною та яка з цих назв старіша й природніша для Підкарпаття, зостається в науці невиясненим. Обидві ці назви, однаке, мають за собою історично коло тисячеліття віку і раніш, ніж на Підкарпатті, а також і ніж в Галичині, з'явилися в Київській землі, центром якої було Поле, земля Полянська. Появившися на Підкарпатті ізольовано від Галичини ці назви не могли, бо прийти з Києва на Підкарпаття вони могли тільки через Галичину.

Географічно Підкарпаття уявляє собою узьку смугу на Західнім згіррі Карпат межи Галичиною та Угорщиною. Антропологічно тут живе таж сама народність, що і по другий бік Карпат в Галичині, Волині, Поділлі, Київщині, Полтавщині, Черниговщині, Харківщині аж до меж Московії. На підставі археологічних даних проф. О. Спіцин населення Галичини, Підкарпаття, Волині відносить до Праукраїнської групи і вважає його автохтонним, основним, стародавнім, слов'янським населенням, яке десь перед VI. століттям утворило колонізаційний рух на схід України. Населення цеї групи уявляє собою повну окремішність од людності Московії. Антропологи народність України од Підкарпаття на Схід і до етнографічних меж Московії вважають належною разом зі слов'янами, сербами, хорватами, чехами, словаками до адріатичної слов'янської раси, що зветься також дінарійською (Роберт, Гамі, Денікер, Реклю, Вовк, Фуйе, Іонтер і ін.). Французький учений Фуйе (Fouillée) українську групу цеї раси

¹⁾ Melich János, A honfoglaláskori Magyarország, Budapest, 1930. (M. tud. Akadémia kiad.) pag. 141. „Minden nyelví jelenség azt vallja, hogy a honfoglaláskor... továbbá a Duna - Tisza közén fel Sáros és Ung megyéig, tehát Anonymus Salánja birtokain, a szláv lakosság délszláv nyelvű volt.”

²⁾ Melich. Op. cit. A honfogl. Magyarország, pag. Orosz falvak tehát hazánkban a tatárdulás előtt is, még a tatárdulás után is keletkeztek” Cf. pag. 155. sqq.

³⁾ Літопись Нестора, С. — Петербург 1893, стор. 12. „... Съдяху переже Словѣни и Волохове пріяша землю словѣнью; поsem же Угри прогнаше Вольхи, и наслѣдиша землю ту, и съдоша с Словѣнами, покоривше я под ся и оттоле земля Угорска. Бѣ един язык словѣнск, Словѣны, иже съдяху по Дунаеви, их же пріяше Угри, и Морава, и Чеси, и Ляхове, и Поляне, яже нынѣ зовомая Русь...“

називає кельто-словянами. Та й самі назви бойками, лемками, галичанами, Волинню, антами, русинами, Русю промовляють про звязки з кельтськими племенами Галлії, нинішньої Франції. Зокрема, що торкається Підкарпаття, то як в Галичині живуть гуцули, лемки, бойки, так і через карпатські гори, в Підкарпатті, живуть також гуцули, лемки, бойки, уявляючи і етнографічно, і своїми назвами, іменами, продовження Галичини з антропологічного, племенного, культурно-національного боку.

Таким чином, питання про назву Підкарпаття Русю і Україною¹ органічно, нерозривно звязане з цим питанням для Галичини і Київа, з якого ті назви поширилися на Захід. Назва Русю чужа, не словянська, а назва Україною своя словянська, народна, рідна. Перша в початку тілько політична, а далі все таки більше політичного характеру і значіння; друга етнична, так звязана з племенем, що ніколи не виходила за межі його ширення і етничним значінням переважувала політичне. Назва Русю набрала собі етничного словянського змісту тілько після антропологічного злиття чужоплеменної Руси з полянами і їх сусідами древлянами та северянами, коли вона кровно і духовно влилася в цих словян. Цілком природно, що як тілько Київщина і Галичина етично стали зватися Русю і Україною, то і єдиноплеменне Підкарпаття не могло не за svoїти собі тих імен. Коли гуцули, лемки, бойки в Галичині є Русю і Україною, то і на Підкарпатті гуцули, лемки, бойки є так само Русю і Україною, особливо Україною, бо ця назва словянська, соборна для всього племени і належить йому одному у всій його антропологічній цілості.

Історичні дані, якими роспоряджаємо, промовляють, що Київська земля в початку була малим трьохкутником межі річками Дніпром, Ірпенем та Росю, за якою починається степ. Цей трьохкутник мав назву „Полем“, а його словянське населення звалося по території „полянами“. Київський літописець пояснив, що назва „Полем“ пішла од слова „поле“ і що у словян був звичай іменуватися по назві своєї території. Племена словянські, каже літопис, „прозвашася имены своими, где сідше на котором місті“. Цим пояснюються назви території і племени.

Слово „поле“ має кілька ріжних означень. Безперечно, що у літописця що до назви Полем і полянами річ не про степ і не про ниви та хліборобство. Він сам кілька разів підкреслив, що територія полян не степ, а „київські гори“ та „ліс і бор великий“, де Поляне полюють на звіра: „бяху ловяща звірь“. Промишляли вони ловами, полюванням на здобич, мисливством. Тому і їх княгиня Ольга, підбивши древлян, які „ділають ниви своя и земли своя“, зараз же для себе завела в новім володінні „становища її і ловища“, а данину наклада „медом і скорою“, тоб то медом і футрами. (Іпат. л. 946.). Про ці предмети торгу Руси, з додачею челяді, каже і кн. Святослав. (Іпат. л. 969. р.). І те, і друге, і третє добувалося полюванням і війною.

Місце полювання було і місцем боїв за здобич та багатства. Це поле. Полювання робило людей відважними, хоробрими, воїовничими. Київська земля була місцем постійних навал степовиків з Азії. Од них поляне мусили не тілько боронитися, а і полювати на них з мечем. Ним вони здобували челядь на продаж і ним же украювали в своє володіння шмат за шматом територію. Полянська земля — це місце оборонних операцій, фортець, боїв. Поляне не розстаються з мечем. Козарам вони посилають меч в данину і нагадують, що ним

вони і собі здобувають данину. Побут полян так звязаний з ужитком меча, що і в „Рус. Правді“ повно згадок про його. І в старім весільнім українськім рітуалі при короваї (символ землі), гільці (символ лісу) фігурує меч, яким здобуваються не тілько блага землі і лісу, а і самі земля та ліс в посідання народу.

Перед краянням короваю на шматки дружки співають: „Дружко ножа (мечя) не має, нам короваю не вкрає, дайте му колодача, най нам украй калача“ Після символічних манипуляцій з мечем або шаблею, дружко починає краяти коровай, а дружки співають: Дружко коровай крає, золотий ножик має, ой край, дружбоньку, дрібно, щоб усім стало рівно“. І до цього часу в народі живе стара побутова примовка: „У нас Україна, бо кожен сам собі мусить хліба украйти“. Національна психологія одна, як душа одна. Ця психологія проявляє себе у всій народній творчості своєю цілістю. В тім числі і в назвах.

Константин Порфирій (905—959 р.) в опису подорожу Руси з Києва по Дніпру в Царгород, назвав Київ не *πόλις* (polis), а *κάστρον* (castra), не містом, городом, а військовим табором. Таким був побут у полян. Місце військового бою звалося також „полем“, як тепер „поле битви“. Коли в 1036. р. прийшли в Київ печеніги, то про місце бою з ними літопис каже: „сступишася на місці, ідеже стоить нині св. Соф'я, ... бі бо тогда поле вні града. Бысть січа зла“. Місце бою — „поле“. Того ж походження полк (військо, війна, бій), исполнитися, польний гетьман, полевий суд. Місце судового поєдинку теж „поле“.

Поляне були і мусили бути війовничими, таким був у них побут, такою повинна була виховуватися й бути і психологія, а тому і творчість. Весільний рітуал з князем, княгинею, боярами, дружками є для цього доброю ілюстрацією. Тому і назви, звязані з таким побутом, повинні були носити в собі ці прикмети і мати цей характер. Назва Полян пішла од слова „поле“ в боєвім значенні його, в війовничім характері і змісті його. Такою була пізніша назва Січчю од сікти, січи мечами, шаблями. Кн. Ольга звеліла дружині „сікти“ Древлян мечами і їх було „посічено“ 5.000. У кн. Ярослава в 1036 р. з печенігами в Київі, на „полі“ бою була „січа зла“. Оттакого військового, січового походження і назва Вкраїнсью, Країною, Україною од слов „україна“, „крайна“, „вкраїна“, що звязані з уявою „крайти“ мечем, „вкраяти“ мечем, тому і військова потуга, військо по українськи „кравчина“ (у Шевченка, в народ. думах та піснях Драгоманова і у самого Драгоманова), а по сербськи та словінськи „крайна“— військо, війна, територія, на якій і за яку ідуть боєві сутички. Такі території у південних славян мають і назви „Країна“, „Вкраїна“ — одна з них коло Штирії та Карінтії. Од військової назви Полем населення Поляне, так од військової чи військового характеру назви Вкраїною населення Українняне, Українці. Поява цеї назви була природною і історичною необхідністю.

Русь-варяги, то б то захід.-европ. чужинці, по літопису „находници“, були не менш війовничими, як поляне. У них, як оповідає араб. письмен. Ібн-Русте (коло 903. р.), коли у русина нарожувався хлопець, то батько клав перед ним меча і казав: „матимеш тілько те, що здобудеш цим мечем“. Русь перед приходом в Київ до Полян жила народом коло 100.000 люду коло Азовського та Чорного морів на болотистому і лісистому острові Тямані. (Відомості про це од арабс. письм. Ібн-Русте, Аль Масуді, Гардзі, Аль Мукаадес і ін.). Звідси Русь частиною народу прийшла в IX в. до полян в ролі завойовника і поселилася

з ними. Потім з Київа туди, як додому, в Тмуторокань ходили безробітні руські князі — ізгої. Звідти ж вийшов знаменитий кн. Мстислав Тмутороканський, який заволодів був Черниговом і Київом. Злиття меншої числом Руси з численішими словянами йшло в Київщині поволі. Ще і в 944. р. при перечисленню війска київського кн. Ігоря по племенах Русь і Полян названо окремо. Мореплавна термінологія київської Руси по літопису виявляє, що та Русь була носієм трьох культур: грецької, римської та латинсько-кельтської. Ця Русь прийшла в Київ з своїм іменем і принесла Полянам не тільки імя Руси, а і вказані три культури. В Київі в IX. в. стало дві рівноправні назви для населення: Одна славянська-Поле, поляне, друга чужа-Русь. Але і поляне, і Русь не окремо, а спільними силами меча підбивали сусідів і ширили собі територію. Русь на підбитих ширила свою назву, а як же було з ширенням другої назви — зі словянським іменем Поля і полян, з правом на славянську назву?

Поляне, як народ войовничий і озброєний, як і Русь, [не були поневоленими і зберігали свою самостійність. Русь мала в них і в їх збройній силі велику нужду хоч би вже через свою малочисленність. Віче у полян поводилося проти Руси самостійно. Воно обирало руських князів, кликало до себе на стіл, судило їх, проганяло. Русь мала успіхи над древлянами, северянами і ін. тільки з участю меча полян, які були такими ж завойовниками, як і Русь. Тому Русь не могла мати монополії на ширення тільки свого імені. Мали на це право і словяне-поляне. Як читаємо у того ж К. Порфиріогенета, назви Дніпрових порогів були подвійними, як і назва Киян полянами та Русю. Пороги мали назви словянські і „росісті“, подвійно. І Київ у його названо подвійно — ще і Самбатом, назвою того ж кельтського походження, як і назви порогів „росісті“, або назви річок: Дан-увій, Дан-астер, Дан-апер, Дан-Дін. Поляне на завойованій з їх участю території почували себе, як і Русь. Вони не могли визнати за Русю монополії на ширення тільки імені Русь і мусіли подбати про ширення і словянської назви на підбиті землі. Назва Полем, однаке, через її виключні особливості і виразну льокальність була б подібною до назви Полем. Такою стала назва Вкраїною, Україною. Вона того ж військового походження, як і Поле. Як Поле походить од „поля“, так Україна походить од „вкраїна“, „україна“, що означає вкрайну мечем землю, територію, область, сторону, володіння. Слово, яке народилося в стихії тоїж психології, що і назва Полем. В Іпатієвс. л. назви Країна, Вкраїна, Україна є сіnonімами і вживаються однаково. Однородність початкових „У“ і „В“ — особливість української мови, чого в московській мові немає. Це явище загально відоме. Украсти і вкрасти, увести і ввести, убити і вбити, урода і врода, украйти і вкрайти — це одно слово з ріжними вимовами в залежності від вимог музичності. Це „у“ і „в“ змісту слова не міняє. Тому то треба бути особливо обережним що до інтерпретації — засоби московської мови тут абсолютно не годяться. Без цеї перестороги з тлумаченням назви Вкраїною наростили великих помилок і баламутства.

Назви Русю і Вкраїною ширилися паралельно і покривали собою інші, які зникали перед загальною назвою. Назва Полянами зникла після 944. р., Древлянами після 988. р., Северянами після 1024. р., а на їх місці стала спільна ширша назва Україною, яка ширилася й далі. (Іпат. л. 1186., 1189., 1213. 1268., 1280, 1282. р.). Народна славянська назва Україною, судячи по Іпат. літоп., опережувала іноді назву Русю. Напр., Галичину вперше названо в Іпат. л.

Україною в 1189. р., а Русю після 1202. року. В Густинському літоп. зроблено зводку історичних назв, з якої беремо те, що до цього відноситься. Там читаємо: „різично прозивахуся: Поляне, Древляне, Севери... нині... Україна“. Назву Україною написано в літопису в переліку політичних територій: „Москва, Біла Русь, ... Україна, ... и проч.“ (Полн. Собр. Рус. л. т. II, 1843. р., стор. 236). Очевидно, що межі політичні міняються завше і не постійні. Тому і Русь та Україна в політичнім зачінні мали то більшу, то меншу територію. Волинь та Поділля політично то входили в Україну, то не входили. Так і Чернігівщина — то входила в Русь, то ні. (Іпат. л. 1213, р., Троїц. л. 1223. р.). А коли поляки утворили з Галичини Руське воєводство, то і назву Руси привязували головно до Галичини. Але, одно було і зоставалося завше незмінним, не вважаючи ні на які зміни політичних чи адміністративних меж, це етничне значіння назви Україною, українцями. Назва ця завше зоставалася і, як етнична, як означення певної народності, культурно національної цілості, не виходила за межі поширення українського племені. Це зробило етничний і культурно-національний зміст назви ясним, чітким, виразним, а також пануючим і незалежним од політичних кордонів. Тому українці і в Канаді, і в Сполучених Штатах, і в Азії, і в Румунії, і Польщі, і в Московії при ріжноманітних політичних підданствах всюди до цілому світу є українцями, як чехи — чехами, поляки — поляками, німці — німцями, французи — французами. Назва Русю і руськими з XVIII. віку цього не має, бо в Росії стала виключно політичною назвою для ріжноплеменних підданних. Тому поляки, литовці, латвійці, естонці, які були руськими, як тільки увійшли в інші політичні організми, перестали бути руськими і надбали кожен іншої політичної назви, а етничні і культурно-національні назви їх, як були, так і зосталися. В Росії і жиди, і німці, і татари, і фіни, і монголи — то все і однаково „Русски“.

За браком місця ми не маємо можливості подати деталів і мусимо обмежитися найголовнішим, що відноситься до теми. Тому й про звичайний спор скажемо коротко.

Ототожнюють українське слово „вкраїна“ з московським „україна“ і кажуть, що це „окраїна“. В українській мові „окраїна“ і „україна“ — це ріжні слова і ріжні поняття. Слово „україна“ ніколи не означає окраїни. Вкраяти чогось і окраяти щось — це ріжні речі, так і вкраїна та окраїна — це ріжні речі. Од окраяти - окраїна, окрайок, окраєць, окрайка. Замінити тут початкове „о“ на „у“ не можна. Слово „україна“, „украяти“, „вкраїна“, „вкраяти“ - це ріжна вимова того ж слова одного значіння. Кажуть, що „україна“ є тому „окраїна“, що московське „україна“ походить од „у края“. По московськи не можна сказати „вкраїна“, а по українськи не можна сказати „у края“. Назва „Україною“ і „Вкраїною“ вживается в українських літописах, а в московських (Лавр., Троїц.) її немає. І тлумачити українське слово треба українськими засобами, а не московськими. Коли „україна“ (москов.) відповідає до „у края“, то українське „вкраїна“ споріднювалося б з „в краю“, але „у края“ і „в краю“ - це ріжні поняття. Слова „вкраїна“ не можна плутати з московським „україна“ по слуховій прикметі так само, як не можна плутати українського слова „врода“, „урода“ (краса) з московським „урод“ (потвора, виродок). Як не можна змішувати українське слово „вродливий“, „уродливий“ (гарний, красунь) з мо-

сковським „уродливий“ (негарний, потвора, виродок). Це все в двох мовах дві ріжні речі і ріжних походжень, а тілько на ухо схожі, але не змислом, не значінням.

Проф. Максимович коло 100 років тому назад подав думку, що назва „Україною“ того ж походження, що і назва „Полем“. Він вказав, що „вкраїна“ і „поле“ однородні поняття. (Максимович, Сочиненія, т. III, стор. 365.). Як з „поля“ стали Поле і поляне, так і з „україна“ стали „Вкраїна“, „Україна“, „українє“, „вкраїнці“. Як „поле“ має ріжні значіння, так і „україна“, але назва „Полем“ має тільки одно значіння, так і назва „Україною“, як ім'я певної народності і зайнятої нею території. Слово „вкраїна“ означає територію, вкраяну од цілої землі в окреме посідання, область, володіння, сторону, край. В цих значіннях воно має великий вжиток, як і „поле“ в своїх значіннях. Але, як власне ім'я, воно є назвою одного об'єкту і одного суб'єкту, назвою історично викристалізованою, точною, ясною.

Це назва народна. Попасти народній назві в книжну мову церковників, що стерегли болгарщину, як прикмету ученості і вищості, було не легко. Однаке, назва „Вкраїною“ і „Україною“ поборола. Вперше її читаемо в Іпатієвському літописі під 1187. роком. Це не значить, що її до того не було. Навпаки, це свідчить, що ця народна назва існувала здавені і протягом часу набрала такої сили і поширення вжитку, що і літописець не міг устояти і допустив просто народність в своє письмо.

Переяславський князь Володимир Глібович славився оборонами од половців не тілько своєї, а і інших земель. В спільніх походах руські князі завше посилали його вести перед. З ним ходили на половців і чорні клобуки, і „з Галича поміч“, себто і не Русь. Він обороняв і Чернігівську землю, і Київську. Половці боялися його. І князі, і населення цінили його, він був популярним. В 1185. р. сталося так, що руські князі не встигли дати йому помочі і він в бою проти половців був тричі ранений. На це нещастя руські князі не могли не реагувати і в Іпатієвському літописі записано, що руські князі „бяхуть бо печальні, зане ранен язвами смертельними“. Натурально, що в 1187. році, коли князі вирядили його вперед, половці втікли, а він, гнавшись за ними, застудився і вмер, на це нещастя мусіли реагувати вже не тільки князі, а і все населення, якому половці допікали наїздами. Літописець з приводу смерті Володимира Глібовича написав йому похвалу і прославляє його. Натурально, що і жаль за ним він показав більшим, ніж це було в 1185 р., коли його було тілько поранено. В Іпатієвському літописі під 1187. роком читаемо з приводу цієї смерті буквально слідуюче: „И плакашеся по нем вси Переяславци, бі бо любя дружину і злата не сбирашеть, імінія не щадяшеть, но даяшеть дружині, бі бо князь добр і кріпок на рати и мужьством кріпким показася и всякими добродітельми наполнен, о нем же Украина много постона“, тобто плакала, журилася, сумувала. Літописець, прославляючи, не згадує окремо про князів, про чернігівців, яких покійний рятував, про чорних клобуків, яких згадує в інших випадках, бо вони, тоді вже злившиесь у великій мірі з українським населенням, брали з ним участь і в запрошуванні князів, і оплакували помершого князя, і радувалися новому князеві. (Іпат. л. 1149., 1154. р.). Не згадав він окремо, окрім переяславців, нікого з них, що сумували і жалкували за цим улюбленим всіма князем тому, що про всіх вказав разом в більш сильнішім

і ширшим виразом: „О нем же Украина много постона“. Це вираз чисто народний, в народних піснях, думах, переказах Україна персоніфікується народом і, як жива людська колективна особа, істота, плаче, стогне, журиться, радіє, сміється. . . Напр., „Зажурилась Україна, що нігде прожити“, „За тобою, Морозенку, уся Україна плаче“ і т. д. Раніше ужитку назви „Україною“ в пам'ятках не зустрічаємо: це перший приклад. Під 1189. роком в тім же Іпатієвському літописі другий приклад: тут в запису Галичину названо Україною - „У-

Італійська карта, зроблена географом Сансоне в 1641 році і перевидана вдруге в Пімі в 1678 році. Зберігається в Парижі, в Національній Бібліотеці, куди взята з Королівської Бібліотеки. На ній по обидва боки Дніпра надписають: „Ucraina o Paese de Cosacchi“, то бо то: „Вкраїна земля Козаків“. Направо вгорі Московію названо „Moscovia“.

краина Галичская“. Русю Галичину названо в тім же літоп. пізніше - тільки в 1202. році. Під 1213. р. в тім же літопису Холмщину названо Україною. Під 1268. роком там же ляхів проживають на Вкраїні, названо українами. Під 1280. р. там же вжито форму назви „Вкраїна“, з „В“ в початку.

Про Густинському літописі, в якім назву „Україна“ вжито, як цілість, подібно називам „Москва“, „Біла Русь“, ми вже згадали.

Як Русь по частинах мала ріжні додаткові назви, так і Україна. Біла, Чорна, Червона. Київська, Галицька, Холмська, Угорська Русь. Так і Україна Київська, Подільська, Волинська, Галицька, Ханська, Брацлавська, Козацька, Тобігобочня, Сєгобочня, Малоросійська, Польська, Україна Угорська. Для них вживався і множник: „України“, як і для Руси - Русі. Гетьман Хмельницький, коли до його на повстання зібралися „зо всіх Русей“, підписувався: „Гетьман

Війська Запоріжського і всих Русей“. Так він підписався, напр., до Турецького султана в 1649. році.

В універсалі короля Степана Баторія 1580. р. читаємо: „Україна Руська, Київська, Волинська, Подільська і Брацлавська“. (Арх. Ю. З. Р. 1863. р., ч. III, т. I). „Україна Руська“ - то Галичина з лемками, бойками, гуцулами, що живуть і на Підкарпатті.

В листах до козаків 1618. р. читаємо: „Язичники спустошили уже майже всі області України: недавно ще такий багатий край Волинський, Покуття...“ і т. д. (там же стор. 266). Україна ділиться на області, має свої області. Покуття тоді було областю України. Тоді воно включало і частину Підкарпаття в себе.

На географічній карті Левассера де Боплана, надрукованій в Руані в 1650. р., Покуття включає в себе і Підкарпаття, а вся ця територія має по латині назву: „Pars Ukrainae“, то б то - частина України. В прикладені до карт опису України, виданому в Руані 1650. року, кордони України Боплан означив тут словами: „jusqu' aux limites de la Transilvanie“ до границь Трансільванії. Боплан 17 років їздив по Україні і знимав її на карти з натури. Підкарпатську Русь він показав і назавв Україною.

В переписці канцлера польського Станіслава Жолкевського і королю польського Жігімента III з 1596. до 1619. року звиш 100 разів ужито назву Україною і українцями. Назву Україною вжито і в цілому, і в частинах. Сюди входили тоді по частинах Київщина, Поділля, Брацлавщина, Покуття, Підкарпатська Русь. Їх названо, як частини України. В листі Жолкевського до С. Потоцького 4. жовтня 1612. р. розповідається про вихід великого війська Баторія під Хуст (Підкарпаття), а тому дається пораду - поставити під Галичем військо і стерегти, щоб зі замахів Баторія не вибухли заворушення на Покутті. (стор. 41; - 416.). Коли в Чехії і Семигороді почався протикоролівський рух, то король Жігімонт занепокоївся, що Семигородський воєвода, увійшовши в згоду з Турками, одчинить їм ворота на Польшу. В листі до Жолкевського 15. окт. 1619. р. король сповіщає його про події і пише, що він розіслав до старост і обивателів „границь венгерських“ попередження, послав і воєводі Семигородському листа і завязав зносини, а тому йому не перестають давати відомості з „Ukrainy Węgerskiej“. Тут Підкарпаття названо „Україною Венгерською“. (с. 545.). Назву українцями в листуванні вжито, напр., 1614. р. с. 226, 1615. р. с. 406, 407, 1618. р. с. 432, 1619. р. с. 367. „Україна Київська“ значиться в листах 1617. р. с. 285, 324, 1614. р. с. 421, 506. („Pisma Stanisława Żolkiewskiego“, вид. Авг. Біловського, Львів, 1861 р.).

В листі єзуїта С. Мілея з Мукачева 3. жовтня 1662 р. до краківського єзуїта М. Міткевича, писаним по латині, читаємо: „Munkacsensis Ukarīna“ — Мункачівська Україна. Підкарпатську Русь тут названо Україною. Мілей далі згадує ще кілька Україн і каже про обєднані України. (Д-р. Богдан Барвінський, „Д-р. Юліян Целевич, його наукова діяльність“ і т. д., Львів, 1927. р., стор. 33, вид. Наук. тов. ім Шевченка). Ми вже вказували на те, що було багато Русей, всі вони творили одну Русь, а кожна частина теж звалася Русю з пояснюючим додатком для означення частини. Так було і багато Україн. Барвінський подав у цій праці велику літературу про Підкарпаття, яке він називає „Закарпатська Україна“. Мілей подав назву Україною по латині, як власне імя.

Барвінський держиться хибного тлумачення назви Україною за давніші часи. Він нігде ні тут, ні в своїх виданнях про назву Україною, не звернув уваги на те, що як в Іпатьевс. літ. з 1187, р. пишуться три форми одної і той же назви: Україна, Вкраїна і Країна, так і в народному вжитку ми постійно зустрічаємо

Карта басейну Чорного моря, з якою французький купець Мотіель їздив з 1580 - 1582 р. через Україну в Туреччину. Зроблена невідомим автором раніш 1580 року. Зберігається з паперами Мотіеля в Парижі в Національній Бібліотеці. Вгорі зліва Україна по обидва боки Дніпра має надпис по латині „Іськапія“.

всі отсі три форми одної назви, яка походить од слова „краяти“, „вкраяти“. Цей термін так звязаний з поняттям про землю, що і Волинська шляхта в інструкції послам на сейм наказала доглядаги, щоб з володіння „нічого не було закроєно“ туркам. Хибно міряючи українське слово по московському „україна“, автор не звернув уваги на народне значіння слова „україна“, „вкраїна“, як

поняття про область, сторону, землю в окремому володінні чи посіданні. Напр., як в давній і історичній пісні про Орла і Сокола: „Дарую тобі, Орле, всі області мої, всі мої вкраїни, а я сам полину на чужу вкраїну, в чужу вкраїночку, в чужу стороночку“.

Народну назву Підкарпаття Україною, Країною ми вважаємо твердо установленою, як паралельну назву до Руси, подібно іншим частинам України, де вживалося і ту, і другу назви. Король Сігізмунд пише: „Україна Угорська“, Мілей по латині: „Україна Мункачівська“, Боплан по французьки і по латині: „Частина України“, пишуть один в 1619. р., другий між 1630. — 1647. р. а друкує в 1650. р., третій в 1662. р., і пишуть це незалежно один від другого. Це означає, що цю назву Підкарпаття Україною вони не сами вигадували, а взяли з життєвого, зі живого вжитку її.

Назва Україною і Вкраїною відноситься не до якогось і чиїогось пограниччя, а до величезної території, на якій була велика в Європі Київська держава. Католицький біскуп І. Верещинський в 1594. році в листі з Києва до шляхти висловлював побажання, щоб „та Україна золота спільно з Кореною Польською була-б в кращій безпеці, як до того часу“ (1594. р.). Він попережає про загрозу „всій Україні спільно з Кореною Польською“ і каже, що „Україна є довша і ширша ніж Мала і Велика Польща разом“, називає Україну „панством“, державою. (Листи кс. І. Верещинського, Краків, 1858.).

Так пише про Україну і австрійський посланець до Запоріжців Еріх Лясота теж в 1594. році. Він в Україні називає і Волинь. (Дневн. Лясоти, вид. 1873. р., с. 45, Київ). Назву означеної території Україною і Вкраїною читаємо на французьких, італійських, голландських, англійських географічних картах: 1580. р. (Мотіель), 1641. р. (Сансон), 1650. р. (Левассер де Боплан), 1657. р. (Корнетті), 1660., 1669., 1680., 1736., 1769., 1719., 1720., 1769., 1716., 1773., 1831., і ін. роки. (Див. мою брошуру: „Назва України у стародавніх географів“, Віден, 1921. р.) Все це вказує, що назва Україною, Вкраїною існувала в межинародному вжитку з найдавніших часів. Географічна карта, вказана нами під 1580. р., складена раніш, а в 1580. р. її лише використав купець Мотіель для подорожу свого по Вкраїні.

В 1648. р. гетьман Б. Хмельницький сказав польським послам: „Визволю з лядської неволі руський народ увесь!... Не стане мені на Україні нога ні одного князя або шляхтича“. (М. Грушевський, „Іллюстр. Історія України“, 1921. р., с. 303). Шукаючи підмоги проти Хмельницького, гетьмани Ян Радзивіл в 1653. р. писав до волоського господаря: „Буде бій останній: або полякам погибел, або Руси. Коли побідять поляки, то в край загине рід і віра Руська і вся Україна з великою жалістю серця людського іспустошена буде“. (Акт. Ю. и Зап. Рос., Археогр. Ком., 1861. р. т. III, ч. 337.). Паралелізм вжитку назви Русь і Україна цілком ясний.

В „Полн. Собр. Зак. Рос. имп.“ надруковано ріжні акти що до України в цілості і по частинах. (1656. р. ч. 192, 1658. р., ч. 236, 1665. р. ч. 376, 1667., ч. 398, ч. 2515 і ін.). В роспорядженні царя Петра I-16. січня 1712. р. читаємо назву: „українці“.

В літопису Самовидця читаємо постійно назву „Вкраїною“. (Вид. Київс. Брем. Ком. для розб. древ. акт., Київ, 1878. р.). В літопису Самуїла Величка XVII. и початку XVIII. в. теж постійно вживается назва „Україна“. Для озна-

чення частин описується додаток: Україна Козацька, Малоросійська, Тогоччя і т. ін. В поданій в цім літопису переписці про утворення союзу Української республіки з московським царем і про його персональну протекцію (договір 1654. р.) читаємо: „для утверждения его Хмельницкого зо всею Україною і Войском Запорожским под свою високую руку“. (С. Величко, „Сказаніе о войні козацкой з Поляками“, Археогр. Ком., Київ, вид. Україн. Акад. Наук, 1926. р., т. I, стор. 95). Очевидно, що тут річ не про етнографічну, а про політичну Україну, і значіння назви „Україна“ тут політичне. В цій переписці є пояснення, що річ тут про Україну Малоросійську, тобто „в православії грекоруском зостававшої“. (с. 95). Як ми довели це в іншій праці, назва „малоросійським“ органично сполучена з поняттям про православіє.

Козаки в 1654. р. лист до гетьмана Б. Хмельницького кінчають так: „Зичим упрайме вашій гетманській мосці зо всім Войском і Україною Отчизною нашою доброго здоровя“. (Там же стор. 94).

Вживачи слово „поле“ для ріжніх означень, київський літопис вживав і назву „Полем“, як власне імя країни. Оттакий вжиток і слова „україни“ ми читаємо у Величка. Всюди він вживав назву „Україною“, як власне імя нашої землі і нашого народу. А в той же час вживав в іншому випадку іменник „Україна“, не як назву, не як імя, а в значенні: область, володіння, земля. Напр., він пише: „Корол полский... вправил Чарнецкого... в Померанію державу шведскую, который... в Померанію з войском прибувши, а города тамошніе то ест Щетин, Пазвалд, Мекелбург и Ґарц порохом окуривши и всю тамошнюю украину мечем и огнем... сплюндрувавши“, повернув до Польщі. (там же стор. 173).

В надрукованому Скальковським зі Запоріжського Архиву Універсалі Б. Хмельницького з 15. січня 1655. р. читаємо в державнім і національнім значенні вжиток назв: „Україна“, „Народ Український“, „Войско Запорожское і Українське“, „Народ Український по обоїм сторонам Дніпра далеко розширюючийся, а також заяву, що гетьмана обрано „всім Українським народом диріговать“. Тут же наведено грамоту короля Степана Баторія з 1576. року, в якій є назви „Україна“ і „Народ Український“. Коли це не грамота, а тільки рукопис XVI.—XVII. віку то він все таки свідчить про вжиток назви в ті часи. (Скальковський, „Історія Нової Січі“, ч. III, прилож., стор. 275—277.). —

У чужих письменників назву Україною, як в політичному, так і в етнографічному значенні вживався давно. Напр., у Байрона в „Мазепі“, у Вольтера в „Історії Карла XII“, у Сталя, у Бальзака — можна подати багато імен. В 1754. р. французький міністр Дран подав королеві Людовику XV. рапорт, в якім є частина, озаголовлена „Про Україну“, де пишеться між іншим: „Нарід український повстане, а козаки самі здібні не тілько здергати москвинів, а і вигнати їх до кордонів України і Московії“. (З матеріалів І. Борщака).

В книжці Руссета „Ceremonial des cours“ (Амстердам, 1710) читаємо опис церемоніального вїзду царя Петра I. в Москву після Полтавської побіди над Карлом XII. і Мазепою. Було поставлено, пише Руссет, три колони, які символізували три держави (*trois Etats*). На одній з них було написано: „Ukraina. In priscas iterum respirat libera leges“. Тут Петро, покоривши Україну, дурив заявюю, що вона вільна.

У Пушкіна в „Полтаві“ читаємо: „Україна глухо волновалась“, „Но независимої державої Україне быть уже пора“, і т. д. — „Тиха Українська

ночъ“. У Н. Гоголя читаємо вжиток назви Україною постійно: „Знаете ли вы украинскую ночь!“, „Порядку нет в Украине“, „Разливается воля и козачество на всю Украину“, „Сто двадцать тысяч козацкого войска показались на границе Украины“, „Ляхи еще не вышли из Украины“. В листі до Пушкіна Гоголь писав: „Я принялся за исторію бедной Украины“, „Там, в Кіеве, я окончу исторію Украины“. В листах до Максимовича в 1838. році Гоголь писав: „Душа тоскует за Україною“, „Туда, туда, к нам, в Кіев, он наш, а не их“, то б то не москвинів.

Давнина і поширення назви Україною є фактом очевидним. Чи могло ж Підкарпаття ізолюватися від того всього, коли одна етнографічна маса тягнеться непереривно од Підкарпаття на Київ і за Дніпро і коли ця маса мала непереривні історичні стики і уявляє собою культурно національну цілість, не вважаючи на ріжні політичні режіми і впливи! Точно назвати дату, коли саме Підкарпаття, мешканці якого, як і галичане та волиняне, є автохтонами принаймні з V.—VI. віку, а то і значно давнішими, стало навиватися Русю і Україною, не можна поки що, бо наука цього ще не установила. Але є фактом, що ці обидві назви здавен ширилися паралельно з Київа на Захід, а тому і на Підкарпаття. В Лавр. і Іпат. літописах читаємо, що в 981. році київський князь Володимир „зая гради Перешиль, Червен і іни городи, іже і до сего дне под Русью“. Теж читаємо і кн. Ярослава Київського в 1031. р. Коли на інші землі українського племени цим способом ширилися паралельно дублікатом назви Русю і Україною, то так мусіло статися і з Підкарпаттям. Особливо що до назви Україною, яка є словянською і має перш за все етнографічне значіння. Як тільки лемки, бойки, гуцули Галичини стали називатися Україною, то природно так стали зватися також лемки, бойки і гуцули також Підкарпаття, Закарпаття. Вони не були ізольовані одні від других, а лихо од чужоплеменників спонукало їх шукати спільноти і творити єдність внутрішню і зовнішню з єдиноплеменниками, зі своїм.

Коли в наслідок навал азіятів Київ і центр перейшов у Галичину, то галицькі князі ширили свою владу і на Київщину, у них в руках була майже вся Україна. В титулах галицьких князів тому читаємо: „самодержець всей Руской земли“, „всеха Руси“, „король Руси“, „князь всиї Руської землі“. Внук кн. Романа, галицький князь Лев Данилович мав у своїм князівстві і Ужгород, і Мукачів. Це все шлях, які сполучали і творили переймання. Очевидно, що з історичного активу повинно зберігати все, що має особливу цінність. До таких цінностей належить назва Україною, українцями. Ця назва не залежить ні од яких політичних меж і ні од яких підданств. Вона є словянським, своїм, рідним, ім'ям народності, точним, ясним, певним.

Назва Русю через те, що одірвалася від природного ґрунту, перестала бути етничним означенням і зробилася умовним і штучним політичним терміном. Вона вносить плутанину і стала для політиків засобом для всяких баламутств. Назва Русю в Росії набула собі виключну політичного значіння з XVIII. віку, коли з розпорядження царя Петра I. було переіменовано Московію на Россію і назву руськими поширило було на всіх ріжноплеменних підданих. Київської назви русин, русини николи не мали москвини і на себе не переймали, а тільки назву руськими. В 1713. році царь Петро I. через Меншикова послав за кордон своїм послам такий наказ: „Во всех курантах печатают государство наше

Московским, а не Російским, и того ради извольте перестеречь у себя сіе, что б печатали Російским, о чем и к прочим ко всем дворам писано“. (Соловьев, Исторія Россії, т. XVII, стор. 409). Політика так переробила стару назву Русю, що ця назва цілком загубила свій попередній зміст і вже цим сама відчудилася від України та її народності. По 69, 70, 71 ст. Осн. Зак. Рос. імперії (вид. 1906 р.) „Русскими“ називаються всі піддані російського царя — і німці, і поляки, і жиди, і калмики, і татари, і грузини, і греки, і т. д. ріжноплеменники. Назва Русю і руськими в Прикарпатті зосталася як архаїчний пережиток і в своїм змісті не має нічого спільногого з назвою Русю і руськими москвинів. Назва Україною і українцями є для Підкарпаття також, як і для Київа живою історичною і культурно-національною традіцією, цілком незалежно від політичної назви і приналежності.

А. Гелетка:

Недостатки грошівництва на Підкарпатті.

Жиємо в часах, коли господарські питання рішують, або мають рішаючий вплив на політичні питання. Надійшли часи, коли політичне зближення має за свою ціль зближення на полі економічнім, а минули ті часи, коли то тільки особисті симпатії поодиноких володарів розгруповували Європу без всякої вищої мети, а навіть деколи і проти волі народу (приміром приступлення Болгарії на сторону Німеччини та Австро-Угорщини в світовій війні) і положили великі матеріальні жертви для цеї своєї цілі, нищучи тим добробут свого народу. Сьогодні бачимо змагання всіх націй цілого світа заняти своє відповідне місце у суспільному життю, основою чого являється незалежність на полі економічнім. При цім підчеркую, що незалежність на полі економічнім є основою до певної міри незалежності національної, бо ж після світової війни ми бачимо, що національні права ріжними договорами міжнародніми є почasti забезпеченні, але ними змогли до сьогодні користати тільки ті народи, котрі були на економічнім полі сильними, що тягне за собою, або, ліпше сказати, йде паралельно з культурним розвитком.

І я дивлячися на сумне економічне положення Підкарпаття, позволю собі піддати критиці грошівництво наше, як один із найважніших факторів господарського життя, що може викличе зацікавлення у більше відповідних одиниць та дасть почин до праці у тому напрямку. Перед тим, ніж підійшов би я до властивої теми, уважаю за потрібне зупинитися хоч на хвилинку над розвитком грошівництва в Чехах, бож ми тепер стоїмо на тім самім місці, як чехи до початку другої половини XIX. ст. і тому дальший розвиток чеського грошівництва міг би нам послужити по часті за взірець. Історія чеського банківництва є тісно звязана з розвитком на полі економічнім. Були то міщанські каси, рільничі каси та дружества всякого рода, організовані дрібним міщанством та селянством. Ті каси і дружества репрезентували чеське банківництво в перших початках його розвитку; вони збирали тимчасово злишні гроші від своїх членів, чи нечленів, а з другої сторони позичали своїм членам, котрі того потрібували. Іншої форми дізнатло воно доперва від заложення Жівностенського Банку (1868), котрий мав статися централею міщанських кас чеських, але бігом часу набрав форми чистого торговельного банку. І лише від заложення Жівностенського Банку, Земського (Краєвого) Банку, Гіпотечного Банку та інших можемо рахувати чеське банківництво, яко таке, котре сповняє свою повинність на полі економічнім, бож ті дрібні грошеві інституції не могли перебрати на себе іншого завдання, як лише взаємну допомогу своїм членам при уділюванні кредиту, тим часом як великі грошеві інституції можуть на себе перебрати ріжні операції, яких дрібні установи не змогли би ніколи перевести в життя. Банки, які повстали від другої половини XIX. ст., мали характер загально торговельний; вони фінансували промисел та торгівлю, і сьогодні ми бачимо, що чеський промисел свій розвиток може завдячувати тільки банкам. Сьогодні, коли

іде мова про якусь фабрику, то все висувається питання, до концерну котрого банку належить вона. Це є характеристичне для чеського банківництва, явища якого не знаходимо в інших державах. Розвій чеського банківництва міг би послужити нам за приклад. Сильних грошевих одиниць, котрі могли би фінансувати промисел, торговлю та всякі інші публичні операції, не маємо; це могли би перевести тільки банки, котрі властиво являються резервуарами грошей, збираючи їх від одиниць та дірігуючи їх дальший напрямок.

Історію розвитку підкарпатського банківництва могли би ми розділити на два періоди. Перший період тягнеться від самих початків аж до перевороту р. 1918, т. зв., період передпереворотовий, а другий від року 1918 до нинішнього дня, т. зв., період попереворотовий. Банківництво обох періодів носить спільнний характер, залежність від чужих банків. Ми ще до сьогодні маємо тільки дрібні грошеві інституції, кредитові дружества, рільничі каси та інші, діяльність котрих обмежена тільки на збирання вкладок та на позички членам. Але що тоді лягло в основу розділення обох періодів? В основу лягло то, що в передпереворотовім періоді були то мадярські банки, котрі чи то своїми філіями, чи то ними заложеними іншими грошевими інституціями мали рішаючий вплив на наше грошівництво, тим часом як в попереворотовім періоді цю функцію перебрали чеські банки, котрі однак носять відмінний характер від мадярського банківництва, що не зісталося без впливу і на наше банківництво. По перевороті (1918. р.) заложений був Підкарпатський Банк підкарпатськими українцями за переважною помочею наших земляків із Америки, яко торговельний банк. Вплив чеського банківництва був на нього великий, бо також брав живу участь вже від самого початку заложення у фінансуванню промислу. Це є явище надзвичайно цікаве і важне, котре може набрати великого значення, тим більше що справа торкається нашого власного банку. Тільки тут потрібно великої обережності і людей дійсно фахових, щоби вирішити, котру галузь промисловості фінансувати, щоби воно принесло відповідну користь. З історії чеського банківництва знаємо, що фінансування промислу приносить великі зиски, але є звязане з великим ризиком, так що богато разів приводить і упадок банків. Фінансування промислу банками настає звичайно таким способом, що дотичному промисловому підприємству уділюється кредит на певні залоги. На випадок, коли би дане підприємство не змогло повернути позички, воно примушене згодитися на то, щоби фінансуючий банк стався співвласником підприємства. Це здійснюється в той спосіб, що підприємство перетворюється в акційне товариство, рідше у товариство з обмеженою відповідальністю а банк дістає за свій борг відповідне число акцій чи поділів. Політика банків потім полягає в тому, щоби задержувати для себе тільки таку скількість акцій, яка заручує їм рішаючий вплив у підприємстві. Щоби банки самі закладали промислові підприємства, є дуже рідким явищем, бо ж воно звязане з великим ризиком.

Не маю на меті зупинятися над історією поодиноких банків на Підкарпатті, а уважаю більш важним показати на недостатки нашого грошівництва. Дуже дивує мене, що Підкарпаття не користалося ще до сьогодні законом про комунальні щадниці з дня 14. IV. 1920. У нас до відкриття філій Віноградської щадниці подібних установ не було. З назвою щадниця зустрічаємося в інституціях ще з часів мадярських, напр., у Берегівсько-Мукачівській щадниці (Bereg-Munkácsi takarékpénztár), але вона в дійсності є акційним товариством, зало-

женим на зиску, і тільки назву має щадниця. Їх велике економічне значіння випливає з § I. згаданого закону, на основі котрого щадниці є самостійними публичними грошевими інституціями, котрі під державним дозором провадять кредитові операції і котрі свої зиски можуть віддати тільки на публично корисні цілі. Є то інституції, збудовані на сильній економічній основі, гроші у них уложені мають якнайліпше забезпечення, бо ж законом визначено, на що можна ті вклади з'ужити, так що тут є виключене уложення їх до ризикованих торговельних операцій. Згаданий закон в § 15. просто перелічує способи з'ужиття вкладок, а саме: 1. процентові позички на нерухомий маєток, що лежить у Чехословацькій республіці, до висоти сирітського забезпечення, 2. закуплення чсл. державних цінних паперів і таких цінних паперів, в котрі можна вложить сирітські вкладки, або інші державною правою позначені, 3. позички найвище піврічні на вищезгадані папери, цінні до висоти $\frac{3}{4}$ їх курсової ціни, 4. позички державі, жупам, округам або містам (городам і селам), як також іншим публичним корпораціям, 5. есконт та реесконт векселів, 6. заклади заставарням, ними заложеним, 7. відкрите конто всяким публично корисним інституціям, котрі були ними заложені, 8. дочасне переховання грошей у інших щадницях, або банках на процент. У таких щадницях можуть бути уложені цінності неповнолітніх осіб, осіб, що є під опікунством, публичних фондів та корпорацій. Далі мають право за дозволом державної управи закладати філії та інші інституції, напр., емісійні і гіпотечні установи, кредитові спілки, заставарні, каси для особового кредиту. Право заложити щадницю має жупа, округ (політичний), або місто (город, село), але тільки за дозволом державної управи. Їх економічне значіння колосальне, а при тім засновання їх незвязане з такими труднощами, як засновання торговельного банку.

На Словаччині подібних інституцій перед переворотом також не було, але протягом тих декілька літ по перевороті їх число значно зросло. Щоби справу собі ліпше уявити, подивімся лише на таблицю розвитку щадниць на Словаччині та Підкарпатті, вміщену у „Звіті Народного Банку Чехословацького“ за місяць квітень с. р. від року 1920. до 1930.

Рік	Скількість щадниць	Вкладки	Інвестиції	Оборот
1920.	1 самостійна			
	1 філія з істор. земель	1041080.—	684035.—	5907941.—
1921.	1 самостійна			
	1 філія „ „	2031184.—	979313.—	21916770.—
1922.	2 самостійні			
	4 філії „ „	11340908.—	15655519.—	165946763.—
1923.	3 самостійні			
	5 філій „ „	42678021.—	23368083.—	321324293.—
1924.	3 самостійні			
	5 філій „ „	93955426.—	58018209.—	718615387.—
1925.	3 самостійні			
	5 філій „ „	133193116.—	92341052.—	929215849.—
1926.	8 самостійних			
	8 філій „ „	200173776.—	126805428.—	1625307703.—

1927.	8 самостійних				
	9 філій з істор. земель	264938938·—	174210913·—	1913160486·—	
1928.	8 самостійних				
	9 філій "	" 323014073·—	219799316·—	1940632283·—	
1929.	9 самостійних				
	9 філій "	" 370462612·—	255035705·—	1746403484·—	
1930.	9 самостійних				
	9 філій "	" 426988345·—	298619060·—	2305915945·—	

З тих 9 самостійних щадниць і 9 філій маємо ми на Підкарпатті пять філій Віноградської щадниці: в Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Хусті та в Рахові, котрі мали вкладок в січні ц. р. на Кч 49644000·—, в лютому Кч 50185000·—, з того на позички вийшло в січні ц. р. Кч 42838000·—, а в лютому Кч 43247000·—. Бачимо, що Словаччина зрозуміла їх велике значіння, що не зістало без висліду. Словаччина має аж 9 самостійних щадниць, тим часом як ми не маємо ані одної самостійної. Ми мали такі самі можливості до їх заложення, як і Словаччина, але ми до сьогодні цю можливість не використали. Ці філії Віноградської щадниці показали на Підкарпатті широку діяльність, вкладки зросли у них на поважні суми, і це є найліпшим доказом того, що вони і у нас потрібні. Маємо перед собою два краї: Словаччину і Підкарпаття, котрі до перевороту не мали ані одної комунальної щадниці, значить були на рівні. А тепер Словаччина може похвалитися їх великим розвитком.

Дальшою дуже болючою сторінкою нашого грошівництва є те, що ми не маємо такого банку, котрий міг би уділювати дешеві позички публично корисним інституціям, т. зв. комунальні позички, дальнє меліораційні та гіпотечні позички. Уділюванням таких позичок займаються переважно краєві банки, котрі являються дуже важним чинником кожного краю. На жаль, ми подібною інституцією не можемо похвалитися. Цих операцій не можуть перевести торговельні банки, а також дрібні грошеві інституції через те, що ті позички є довгоречинцеві, сплатні за десятки літ, а подруге, уділюються у великих сумах. Було би може на місті пояснити собі значіння таких позичок, щоби таким способом показати на необхідність заложення у нас інституції, котра могла би цю функцію, уділювання таких позичок, перебрати на себе.

Комунальні позички уділюються державі, землі (в значенню теріторіальнім, прим. Підкарпаття), округам, містам (город, село); іншим корпораціям та правничим особам тільки під умовою, що за таку позичку ручиться держава, земля, округ, або місто. На основі тих позичок видаються комунальні боргові листи, котрі потім розпродуються, і вони богато разів мають ліпший збут, ніж державні цінні папері через те, що вони є добре забезпечені, а подруге, банки, котрі їх видали, регулюють їх курс, так що вони у своїй ціні значно певніші від державних цінних паперів. Дуже радо уміщують до них свої гроші щадниці, дрібні грошеві інституції та асекураційні підприємства. Ми у даному випадку не могли би числiti на їх збут між громадянством, лише у згаданих інституціях, бо подібно як і в Чехії, наш народ ненавчений вкладати свої гроші у цінні папері, вони звичайно приносять значно більший процент, ніж вклад на щадничу книжочку. Причиною того є також незнання маніпуляції з цінними паперами. Наші комуни перед війною, а частинно і по війні, відказані були на позички з торговельних

банків, котрі однак в два аж три рази дорощі від комунальних позичок чеських. Для торговельних банків ті позички також не дуже вигідні, і до їх уділення приходить не з торговельних причин, але скоріше з огляду на їх публичну користь і з якогось місцевого патріотизму. І це є одною з причин, через що напр. наші міста у порівнанні з чеськими є позаду; наші міста не мали досить средств на їх належне вибудування. Філія Земського Банку та Гіпотечного Банку в Братиславі трохи улекшила справу нашим комунам, але ж вона ніколи не може доказати того, що міг би зробити наш власний подібний банк.

Уділювання гіпотечних позичок може бути головною, або побічною діяльністю даної інституції. Банки, заложені спеціально для уділювання таких позичок, можуть бути в різних формах організовані: а) найвизначнішим з них є форма неакційного підприємства, заложенням котрого було уможливлене вкладом певної корпорації (напр., краю), котрий вклад бігом часу сплачується зі зиску підприємства, б) форма неакційного підприємства, при чому потрібний капітал набувається виданням боргових листів, котрі приносять певний річний процент, але вони самі ніколи не сплачуються, в) форма акційного підприємства. Побічною діяльністю являється у комунальних щадницях, міщанських касах та торговельних банках, котрі мають для тої цілі спеціальні відділи, або навіть підприємства. Банки, котрі є заложені спеціально для уділювання гіпотечних позичок, уділюють такі позички тільки на землю, або доми, в котрих мешкається, і на основі їх видають заставні листи, котрі по сповненню законом поставленіх вимог користуються сирітським забезпеченням, що має далекосягле значіння для їх розпродажі. Ясно, що такими операціями можуть успішно займатися тільки краєві грошеві інституції, збудовані на вище згаданих принципах. Щадниці та міщанські каси також можуть проявити досить інтенсивну діяльність, але для торговельних банків є це досить невигідна форма уділювання позичок, бо краєві банки мають далеко більші вигоди при їх уділюванню, а потім їх маніпуляція звязана з труднощами. Торговельні банки уділюють позички на гіпотеку, але це є щось зовсім іншого, бо у тих випадках йде тільки справа про дальнє, секундарне забезпечення уділеної позички, а в першу чергу береться в них на увагу довіря та сольвентність особи, котрій позичка уділюється, і не видається жадного цінного паперу на основі тої позички, тим часом як на позички вище згадані, т. є, на гіпотечні позички у власному значінні видаються заставні листи, або банкові боргові листи.

Меліораційні позички є також довгоречинцеві позички інвестиційні, уділювані хліборобству, щоби при помочі їх зліпшити землю і таким способом осягнути більшої рентабельності землі. Торговельні банки уділюванням таких позичок не можуть займатися, бо-ж позички є довгоречинцеві, а потім їх уділювання звязане з малим зиском. Супроти того краєві банки уділюють такі позички у великих розмірах.

Брак місця та також думка, що широким розписуванням міг би я статися ще більше нудним для читачів, примусили мене зупинитися над значінням краєвого банку та комунальних щадниць тільки коротесенько. Ми мусимо подбати о заложення щадниць по більших містах Підкарпаття, а також краєвої кредитової інституції, котрі могли би перевести в життя вище згадані та ще богато ін. операцій. Доперва потім слід взяти на увагу банки торговельного характеру

та інші. Чеське банківництво може нам послужити за приклад головно тому, що до цього примушено непрямо законами та міністерськими розпорядками, а подруге, воно для нас є найбільше підходяче, бо-ж воно боролося з такими самими труднощами, якими боремося ми тепер, т. є. зі залежністю від чужих банків.

Ф. В.

Поезій.

Ня бистрих конях буйні молодці,
В розгону блискавиць, пустилися в простори,
Срібнозлотний дощ овинув світ в ситці,
Зловіщим знаком там вказались острі гори.

За ними сяй ся блесків грізних гнав,
В упruzі вдаль неслися пружні тіла,
Огненним знаком грім над ними блеск підняв,
Земля від кроків їх дудніла.

Крізь плай полей і гір хребет межний,
Крізь грому неприязні тучі,
У гори скрить їх біг увів грізний,
Соняшні де розсипалися лучі.

* * *

І синій вечір, небо чисто синє
І ясні струї, з-під наших кораблів —
К далеким зорям наша мрія лине,
Човни у даль — синяві лебеді.

На небі синь і далі ясно сині,
Огонь всезнання в душі у нас занявсь,
Під гладю спить дух морської пустині
І вдаль все вдаль несеться синій сплав.

На суші пристань ясна запалала,
Де ґеній в ночі свої крила скрив
І зоря враз нам шлях ясний вказала
У вічність, де горить фантомів злив.

І наші там пристали човни вічні,
Щоб знову вдаль відплисти на простір,
Огні горять у далечі одвічні
І в душах в нас синяві іскри зір . . .

* * *

Розлились небом злотні зорі,
Неначе перли по землі,
У яснім бога тайнім взорі
Вказались далечі вільні.

І ніжність в серця лине скуті
І тайна животворних слів,
О, знаю вас, друзі, забуті,
З далеких едену віків.

А. Волошин.

Маріка — патріотка.

За три роки служила у нас Маріка. Дуже добра, чесна і щира то дівчина. Мало говорить, але тим більше читала і училася. Особливо любила „Пчілку“. А пізнійше вже і „Підкарп. Русь“ радо читала.

Не раз заговорила вона о тих ділах, що вичитала з новинок.

— Що красше, ци Татри, ци наші Карпати? — звідала вона раз.

— Кому як, — відповіла їй моя жінка. — Словаки хвалять собі Татри, а ми русини горді нашими Карпатами.

— А я думаю, паніко, що Татри не можуть рівнятися нашим Карпатам над Ясінем, де під вершками, закритими вічним снігом, зеленіють полонини, покриті травою до пояса.

— Та де ти виділа туту околицю?

— Я не виділа, але читала із „Пчілки“ тай із книги „Європа“ знаю, що Татри — то голі скали. Та я так думаю, що кращі то наші лісисті Карпати і богаті травою полонини, як голі Татри.

— Правду маєш Маріко, що наше, то все краще, як чуже.

Від якогось часу дуже задумано ходила Маріка.

— Ба що їй є? ци — не хвора tota Маріка, що так смутна? — звідаю я жінку.

— Може, що сватачі зголосилися — відповіла жінка. — Перед тижнем дісталася вона лист із Америки і від того часу, як би не здорована ...

Одного дня жінка моя вступивши до кухні, Маріку знайшла в повному смутку. На столі лист, свіжо написаний, широко покритий слезами.

— Що плачеш, Маріко?

Дорога паніко, не сердіться на мене, я мушу вас лишити.

— Та куда підеш?

— Далеко, дуже далеко.

— Може віддаєшся? Вертаєш до дому?

— Ой, ні, ще дальше.

— Може до Америки тя ктось засватав?

— Ой, ні! Тітка пише, що має там для мене добре місто, і загнала вже і картку на корабель. — Ой тяжко мені відважитися, пуститися в так далеку дорогу, до чужого краю. Але мушу йти, бо знаєте, які біdnі мої родичі, не зароблять для нас ничего, їх би вже і не пустили до Америки, а я дістану паспорт, бо я родилася в Америці ...

Правду мала бідна Маріка. Не вона винна, що мусіла рішити ся на таку далеку дорогу. Що-ж робити, коли задує студений вітер і відриває листя від дерева ... Так відривав вітер тяжкої руської судьби і Маріку від дерева рідного краю і дорогої родини. —

Одної днини в осени сіла Маріка на машину і пустилася в далеку дорогу до нового краю.

Дома вже сьме і забули, що колись у нас служила добра Маріка.

Але вона не забула про нас.

Одного дня приносить поштар лист з Америки. Горі в лівім кутику коверти було написано: Return to Miss Mary Lipko.

Ба хто-хто? Miss Mary . . .

— Ми не маємо жадної родачки, ци знакомки в Америці, може не наша то адреса . . .

Лиш тоді' съме порозуміли, що лист засланий дійсно нам, коли почали' съме читати! . . .

— Лист писаний в Пітсбургі, дня 15. юнія, року Божого 1930. Кланяюся вам дороге панство, Слава Ісусу Христу, а чекаю від вас навіки амінь. Тисяч раз поздоровляю дороге панство, паніку і пана директора тай панночки Ольгу і Гелену і пана директора Віктора . . .

— Тадь то наша Маріка тата Miss Mary! О як мила вона! Як радісна та несподіванка, читати лист від Маріки! Ба що пише?

— Прошу пана Бога, пише дальше наша Miss, щоби лист мій найшов всіх вас в повнім здоровю. Я, хвала Богу — здорова, щасливо прийшла я до Америки. На корабли було нас, русинів, більше. Ішов і один священник з Галичини. Він нас в Гамбургі висповідав, причащав і на корабли служив св. службу. Дуже широко з нами розмовляв і добрі книжки нам давав читати. — То дуже тішило мене.

— На морю спочатку було добре йти, але по тім настала буря, море дуже розгнівалося і так помітовало нами, як малим човном. Було то дуже страшне. Я похворілася, майже цілий тиждень лежала і вже'м думала, що гробом моїм станеся огромне, безкрайне, широке море. Лиш тот добрий отець духовник піддержував мене своїми бесідами, своїми книжками. Дарував мні один красний молитвенник і один ружанець. Боже заплати йому!

— Дороге панство! Тітка чекала мене, коли корабель наш приплив до Америки. Лиш за два тижні перебула я у неї а потім помістила мене в домі одного банкера. Двоє дітей маю я дозирати. Хлопчик має три роки а дівчина один рік. Добре то панство, але жаль ми за рідним краєм . . .

Тут письмо заллято, видно, коли Маріка писала, густо падали слези з очей . . .

Мати дітей дуже добра панія: мене все так кличе Miss Mary. Она сама Misses Wardom. Лиш то біда, що'съме ся не розуміли. Єсли пан, котрий є торговником, заганяв мене в город, дащо куповати, все написав на папір і я в торговлі указовала то, що було написано. А коли панія приказовала, що маю йти з дітьми на прогульку, сама з нами вийшла і потім указовала на вищу одежду і на улицю, і я з того вже порозуміла, що на прогульку маю йти.

Раз пан каже мні: дорти (dirty). Я думаю собі, ба для чого потребує пан дроти; вибігну до кухні і принесу пруттик дроту. Пан засміявся і потім указував на болотяну одежду і я так порозуміла, що маю вичистити одежду.

Але тепер вже мало знаю по англіцьки. І сам казав, що я доста скоро учуся.

Єсли прийде до вас моя мамка, прочитайте їй цей мій лист і передайте їй мою губаню і ширинку, бо я туй не потребую єї, бо хожу в кабаті і на голові ношу „калап“. То вже туй такий звичай. Дома би висміяли мене, але туй кожда Miss так ся носить.

Ще вам пишу, дороге панство, що я туй у тітки познакомилася з одним паном, Містр Watt. Має свій „салон“, що у нас кажеся гостинниця. Він дуже за мною ходить, але мені ся не полюбив, бо дуже гордий американець, все лиш Америку хвалить, а нашу стару Европу висміває. Задар я йому говорю

о нашій красній країні, котра вино і найліпші на світі яблока нам родить, де гори покриті лісами, а із під гір дістаєся сіль, вапно і угія, він все лиш то говорить, що наш народ живе під шатрами і не єсть вареної страви. Най му Господь Бог одпустить за то.

Тепло поздоровляю дороге панство. Підпись: Miss Mary Lipko.

За першим листом загнала вона нам раз у 3 - 4 місяці другий.

Начинає так, як перший: Лист писаний ітд... Я туй чуюся добре, лиш мало'м схудла, бо дуже много плачу за рідним краєм. Читаю в новинках, як наш народ дома бідує без заробку. Mr. Wardom і позвідав мене, чому плачу, може'м нездорова, або страва недобра...

— Я вдоволена, відповіла, і страва добра і здорове служить. Лиш дуже би'м рада залетіти до рідного села і нащиеити родичів, як ся они там мають.

Mr. Wardom похвалив мене і дав мені 50 доларів, як дарунок на Різдво Христово і тоту суму я заслава моїм родичам.

Дякую вам за „Пчілку“ і за другі книги тай за дописниці з нашої Верховини. Гордо указовала я образи прекрасної нашої околиці Mr. Watt-ови, фотографії театрального кружка і нац. хора нашого села.

Тепер уже не висміває нас і учиться по руськи. Вже щось і розуміє. — Раз я погостила його і дуже ся любили йому наші сграви. Все і говорить, що більше би гостей ходило до його салону, если би я варила. І сватав мене, але я за чужинця не піду...

Потім за два роки мовчала наша Маріка. Порядочно засилала передплату на новинки „Пчілка“, „Наш Рідний Край“, і „Свобода“, але сама не писала нам нічого.

Раз лиш приносить поштар лист із Америки.

В лівім кутику коверти написано: Missis Watt.

Лист начинається, як звичайно, поздорвлінням. А потім пише наша Маріка. Я вже від свят різдвяних замужна. Mr. Watt так много раз доказував, що ня честує и любить, що я сталася його жінкою і тепер ведно з ним працюю в салоні“.

Добрі нам ся веде. Більшість гостей — то наші русини і мій чоловік вже добре говорить по нашему. Стіни нашого салону укращені малюнками з Підк. Руси, там є наш ужгородський замок, епископська резиденція, монастир на горі Чернецькій, стадо овець на полонині, Ясіня, рубання смерекового ліса на Бескиді, образ Народ. Дому в Ужгороді і т. д. На столах читальні нашого салону найде наш гість: „Пчілку“, „Свободу“, „Підк. Русь“, „Наш Рідний Край“, „Учит. голос“.

Маємо вже і грамафон і радо слухаємо наші національні співи, наш гимн, нашого „Гриця“, „Верховино, світку ти наш“, „Чарочко моя“ і другі.

Мій чоловік може ліліше полюбив наші народні сокровища, як я...

Від того часу, коли лиш появиться якась добра книжка, або красна мелодія, ми засилаємо нашій патріотці і она широко розписується, дякуючи за totі для неї дуже цінні дарунки.

Маріка почула теплоту народного духа і того почування піднесло її до щасливої благородності, яка чекає кожного патріота.

М. Новосільський.

I TO СИНУ НЕ ВАДИТЬ.

„Ей сину, сину, не йди ти до Праги вчитись, Прага не для тебе, там місце тільки тим, котрі мають повні кишени, а ти з чим підеш, може ще десь там з голоду вмреш. Чи не ліпше би тобі вивчитись за попа, там платити не треба, а за чотири роки бувбись вже й попом, тай мене потім взявбись до себе на старі дни. От, тоді би тобі люде завиділи!“ От-так клепав мені нянько до голови, коли я опустив мури гімназії і приніс до дому оден простенький папір, свою вісім річну працю-матуру. Та я його не послухав, поїхав за своїми товарищами аж до Праги, хотілось мені побачити більше світа. Тай побачив я його!

От вже й другий місяць минає, як я топчу пражські хідники. Кожного дня встаємо зі своїм товаришем перед шестою годиною рано, що-б до осьмої години всъпіти на факультет. Зблудити вже не зблудимо, а ноги мов у вічного жида — звикли; хоч би й очі звязали, до цілі дійдемо, бо вже кождий куток по дорозі добре знаний.

І було-б все в порядку, коли-б тільки не одна біда. Сягну до правої кишени, до лівої, всюди пусто. Подивлюсь на свого товариша, тай і не питаю нічого, бо знаю, що і його кишени вільно вітер провіває. От тепер ми найліпші товариши, ані він мені не завидить, ані я йому, от звичайно: яке їхало, таке й здибало. Прийдеться самим забиратись із кватири, що-б потім господиня сама не вигнала, шкода єї тим турбувати — думаю собі.

Вернувшись я з міста на кватиру, сів тай шкрябаю рукою потилицю, мовби хотів з неї щось видусити. Забиратись звідси, се не так тяжко, але де потім подітись? Се-ж прецінь не село, тут нема соломи, що-б в неї заритись і виспастись? Думав, думав, тай нічого не видумав. Чекаю товариша з міста, от може він щось видумає і порадить?

Нарешті дочекавсь товариша. Ввійшов веселий до хати і сказав: „Мене прийняли до Студентської Колонії!“ От і маєш — думаю собі — він вже й має куди перенестись, але що-ж буде зі мною, до котрої колонії мене приймуть? Склонив голову, тай ще більш зажутивсь, він має місце, а я?...

„Не журись товаришу, от я довідавсь тепер в місті про якусь „Українську Імку“ і навіть зачував, що ще кількох студентів можуть до неї прийняти“ — потішав мене мій товариш. Та що-ж і тішивсь і не тішивсь, він же-ж має певне місце а моє тільки на волосочку висить. Положився я на ліжко, та не можу заснути, в голові все щось крутиться... що-ж я зроблю завтра... що буде зі много, коли мене до тої „Імки“ не приймуть, хиба прийдеться взяти куфер на плечі, тай гайда до дому? Та ще хоч-би то домівство було близко, а то й Абу-Казимові капці б не витримали...

Встав раненько і радо не радо спаковую свої річи, бо ще вчера мав винести. Товариш ще скочив до міста і між іншим мав мені принести вістку, чи буду я прийнятий до тої „Імки“ чи ні. Невдовзі й повернувсь веселий і сказав: „Ходім, маєш місце в Імці!“ От, вже і я веселий, радий і легкий мов

пташка; беру куфер на плечі, прощаємося з господинею і мов ті вояки машинуємо Прагою.

Перехожу Карловий міст, прямувавши в ліво, потім горі сходами і входжу до великої салі. Зголосився у директора, котрий якраз в той час робив руханку на своїм ліжку, здається що-б трохи душу розігрів від студени. Говорю з директором — чех — а далі обступили нас інші студенти-українці і зачали випитуватися мене, звідки я є ходом і родом. Побачивши довкола себе своїх людей, все розказав по щирості. І була радість, коли довідались, що я з Підкарпаття — „вже зі всіх українських закутин маємо заступників, кожда українська земля має свого заступника тут!“ — закричав хтось аж в салі загуло.

„Не журіться пане товаришу, буде вам тут добре між нами, своїх все приймаємо. І хоч тут трошки зимно, буде вас за се гріти ідея. От ся сала не аби що, тут колись професор Масарик викладав і виховував молодіж про чеський народ. Звідси виніс він свободу чеському народові, винесім і ми звідси свободу українському. Не страхайтесь пане товаришу, коли побачите тут ріжні типи, може вони вам і не будуть подобатися, але знайте, що в кожного з нас одна тільки думка, одна ідея: що-б кождий з нас вільно вступив на свою свободінну землю. Оце нас всіх вяже і не будемо до того часу спокійні, заки того не осягнемо, ми в то кріпко віrimо, невдовзі прийде той час!“ От так мені розказував оден старший студент. І мені здавалося, що я вдома, чужі люди а так щиро до мене віднеслись. Навіть не надіявсь такого прихильного і теплого привітання.

„Місце для вас знайдеться; по козацькому звичаю будемо спати!“ Та се прямо благодать для мене — думаю собі — буде хоч де голову склонити, а що найголовніше: кватира стоїть тільки корону денно. Роздивляюсь по великій салі, всюди ліжка, мов би то була касарня, ліжка військові, все то ще останки майна української армії! Оден ще спить, другий встає, той умивається, там-той штани латає, знов хтось прачку заступає а інший знова з нужди про графа Потоцького співає. Справжні козаки!

Та тут взявся директор „Імки“ з кількома студентами ставити мені ліжко. Сам нічого не роблю, тільки сліджу, як то воно ставиться ліжко по козацьки? В малій бічній учальні, коло печки, постелили на підлозі, під чорною стіною кілька газетних паперів, під голову дали кусник дошки з маленьким мішочком соломи, із десять кусників старого військового полотна із дрантивих покровців і ліжко готове! От тобі й маєш козацьке ліжко! Покрутів я головою, пошупавсь рукою в потилицю, всміхнувшись, тай що-ж було й казати, добре що й то знайшлося, треба бути і за то вдячним.

Вже й вечір надійшов. Розмовляю з одним Галичанином і слідкую за прихожими. Бачу, приходять якісь вже старші люди: оден обіданий, другий запорошений, третий цілий червоний від цегли та чорний від бруду; той професор, другий кандидат прав, там-той кандидат інженерії і много інших, та всі якісь такі змучені, горем прибиті. Дивно мені було, звідки то вони приходять і чого-ж такі обідрані та змучені. Та все розказує мені мій сусід: „От бачите пане товаришу, ми люде не аби які, працюєм; бачите, той працює десь в фабриці, той десь на вулиці, там-той при мулярах цегли подає, інший пісок накладає на вози, ба й вулиці замітають; от бачте, що-б кусник хліба заробити“. Дивно воно буває на тім світі, давно скінчений професор ходить вулиці замітати або цеглу подавати, що-б кусник хліба заробити? Та ще до того сам він каже, що не по-

вернєся до того часу до дому, заким буде міг на вільну і свободну свою українську землю вступити! Мені ще й тепер кружляє в памяті той професор. Чи на то він прийшов на сей світ, щоб чужі закутки замітати а свою рідну землю полишати? „Та прийде ще ранок!“

Вечера. Оден чай попиває, той кусник хліба доїдає а он-там гуляш готують і мене запрошуєть та честують; як звичайно, подорожних приймають а голодних нагодують. Вечера знаменито мені смакує, — „тай не дорогі в Празі коні!“ хтось сказав. Тут з голоду не помру — думаю собі, — кождий з тобою по широти поділиться. І хоч мої кишені вільно вітер провівав, потішали мене, що з місяць або й більше можна там прожити зовсім спокійно, тільки треба трошки звикнути і на вітри в жолудку, бо козаки до всього були звиклі!

Набалакавши до волі, йду до свого ліжка. Лягаю, накриваюсь кусниками покрівців, всуваю під голову кулак і сплю. Та щось не дуже хочеться спати, може за те, що мое ліжко було занадто мягкое, чи тому, що довкола були ароматичні запахи? Кручусь-верчусь на всі сторони; чи то мій правий клуб більший від лівого, та ні, вони однакові. Доторкнувшись стіни і аж мороз пройшов моїм тілом. Стіна була зимна, як той лід а мокра, мов би хтось єї водою пілляв. Відсунувся трошки на бік і сплю далі. Коли прийдеться цілий місяць так квати-рутати — думаю собі, — тоді певно мої клуби зменшують і помякнуть, буду трошки гнучкіший.

В ночі пробудивсь, бо щось за волося скубло, посяг рукою, а то тільки пінь, тай втікло. Бідна мишка, бач і їй було трохи зимно, думала, що знайшла трохи соломи, щоб собі звити гніздо.

Пробуджуясь рано і мов побитий, якось недобачаю, щось в клубах не все в порядку, в крижах щось не тее, а в голові мов-би мраки насили. Треба одягатись, бо більша половина мешканців „Імки“ пішла на працю. Убраєш, але і сам не знаю, що то зі мною діється, — та-ж я не пив а очі блукають, мов ті блудні сини. Забравшися до міста, пройшовсь а по полуудню вернувся знова до „палати“, в котрій — здається — з десять років не топлено. Сів собі на чіесь ліжко і бачу собі подібних, щось шукають очима, та не можуть нічого знайти. Щось шукаємо по кишенях. І тут сталася для мене несподіванка; вишупурив я щось в кишені. Сейчас купив одну булку, трохи чаю, всого за 50 сотиків і загрів трохи душу. А смакувало, мов тому графови Потоцькому смакувала українська кров.

Надійшов вечір. Зачалися сходити понурі, змучені — мов ті тіни. Кождий з похиленою головою, трохи застановиться, далі кине собою на ліжко, — ага, та-ж між ними є і той професор... се-ж всі ті, що їх судьба переслідує, се-ж ті, що не мають власної хати, їх є все і нічо!

Нараз зчинився крик і я мов-би зі сну збудився. Дивлюсь, аж то хтось ташить на плечах повний міх. Всі кинулися в ту сторону, мов до рідної мами, а за ними біжу і я, що то воно має бути? Дивлюсь, аж то хліб, — аж слинка потекла... дешевий, тільки 1·50 kč — комісняник! От придались комісняники, військо їх не могло з'їсти, постояли десь у вогкій кімнаті з місяць і нарешті принесли їх сюди, що-б дар божий не пропадав, бо певно військовим коням вже навіть не смакував.

Сягаю і я в кишеню, а може щось знайдеться, та заки витяг порожній руки з кишені, з хлібів і сліду не було. Відвертаюсь і йду в сторону, що-б хоч

не бачити ті радісні обличча, та тут мене хтось здержує і передає мені оден хліб. „Оце я вам пане товаришу постарається, вчера заробив кілька корон, то-ж поділюсь з вами“ — сказав мені старший вже муштина, що його я до сего часу зовсім не знат, — був він з Вел. України, як я потім довідався. Гаріенько подякував йому, з веселим обличчам сів на рухливу лавку і придививсь на хліб, — аж зелений, чи це не пліснь? Та нічого, в жолудку вітри вільно буяють, треба їх трохи приборкати. Зачинаю краяти, та ніж не йде, мов у дерево. В кінці трохи вкрайав, тай колочу в роті, та годі з'єсти кусник. Що-б тебе — думаю собі, — я тобі поможу. Взяв погар води, тай розмочую а бородою махаю, мов та коза. Та ріжниця між мною а козою була-б та, що я їв і нічого не казав, а коли би той хліб їла коза, то певно цілий час би була бебевкала. Пригадав собі при тім діточі літа, коли-то малим грався з дітьми „в коні“ і збирав по траві щаву. Вжився в ті діточі літа і був певний, що щава о много ліпша була, — від он-того комісняника, аж під висками по-квасніло. От-так щось із годину мучивсь і аж зіпрів, заки кусник хліба з'їв. Думаю собі: квасний, квасний, тай твердий, та коли-б хоч той не полишив, а то буде лихо, тут і щави не знайдеш.

А от вже й гойдаюся на своїм мягонькім ліжку. Заснув. Сниться мені, що мама подає мені тепленьку страву. Хапаю за миску і пробуджаюсь. Що це я роблю, дивлюсь, а то я свого сусіда за чуприну тримаю. Той на мене видививсь, а я не знаю, що йому скавати, а нарешті сказав: „Пардон, я помилився.“ І думаю собі, от тобі й маєш, найвсь, тепер можеш далі спати.

А час поволи минав, день за днем лізли, мов ті раки. Дні минали, ночі наставали; сонце гарно усміхалось, то знов хмари його заступали, от звичайно, як воно буває. Та не раз і так бувало, що і в найясніші дні мені темно в очах ставало.

Прийде вечір, подивлюсь до учальні а там тихонько, мов-би й мухи не було а між тим місця вільного не було, — хоч змучені і горем прибиті, скубуть ті книжеки аж піт тече по зморщенім чолі. І так днями руки й ноги натягали а в ночі чола упрівали від науки.

І хоч інші ліжка дрантиво виглядали, покривлені, поломані, мое все було однакове, воно не кривилось, як поставили, так далі виглядало. Тай полюбив вже я його був, не перекидувавсь в ночі, як то було на початку, — мої кости мов-би трохимякшити стали і здавалося мені, що я на нім і виріс.

Аж тут одного дня оден мешканець нашої палати залишив свою половинку ліжка. Усміхнулося мені щастя. Сейчас нереніс свої кусники покровців на порожню половину справжнього ліжка. Гей, гей, перша ніч на мягонькім ліжку, — здавалось мені, що і графи на мякших ліжках не спали.

Але тут чим далі, тим більш студінь в очі заглядала. На новім ліжку хоч і мягко було, але за то зимно, — приходилося в очі скоцюбітися в клубок і хухкати. Одної ночі того не зробив, пробудився, погладив голову і бідна аж посиціла від морозу. І було-б все в порядку, не много мені бракувало, та тут лихо, кожного ранку тяжше вставалось, — і сам не знаю, чи то мое тіло не потяжіло? Порадили мені добре люде до лікаря, що-б — бач — ліків від спання дістати. І що тут сталося? Лікар без жадних жартів, спокійно і флегматично „висуперовав“ мене з міста Праги. Сказав, щоби я сейчас з Праги забрався, та вдома на кілька місяців у ліжко положивсь а аж потім, як виздоровію,

записавсь на студії в півдневім краю нашої Республіки. От тобі й маєш, доживсь я того, щоб на місто овець, ліжко стеріг. Що-ж було мені робити, чекав тільки пригідної хвилі і нарешті вийшов з „преславної Імки“, заслонив очі, щоби єї більш не бачити, попрощався з Прагою, а на другий день аж на Підкарпаттю став.

Злізаю в своїм селі на стації і пряму до дому, але як та курка мокра, ледви ногу за ногою тягну. І хоч остри зима була, на маленький беріжок не міг аж так легонько вилізти, мусів кілька разів застановлятись і піт з чола стирати. Доходжу до своєї хати, а нянько вже здалеку каже: „Та чи ти вже тут сину, що з тобою сталося, чи ти часом не маровд? Чи я тобі не казав сину, що Прага не для тебе?“

Прийшов я до дому і стережу своє ліжко, але за те не даю по собі знати, що мені щось хибить, вдаю здорового, — тільки одна мені біда, ноги на силу відказують службу.

— „Слухай ти, старий, що сталося з нашим М., щось він не хоче наші страви їсти, чи не спанів він там так у тій Празі? Я вже й сама не знаю, що маю йому „приспіховати“. Бувало вкусив би був і з каменя, а тепер тілько їсть, як та кітка“, — сказала мама до няня.

— „Ей стара, не говори таке, спанів, чи ти не бачиш, що з ним діється? Ти його дома тенгірічаником і пасулькою годovalа, а чи такий він мав цвіт до життя, як тепер? Чи ти, стара, не знаєш ту пословицю: „Хто що шукає, то й знайде“ — а я йому казав, щоби він не йшов до Праги, та не послухав. Тепер і маєш, побачив більше світа!“

Та не дотримувався я приписів пражського лікаря, але послухав його доброї ради. Полежав пару тижнів і вибрався до південної частини нашої Республіки. Та тут вже не міг я знайти подібної „Імки“, хотій деколи й жалував, бо дійсно і тут вона би була придala.

Та й тут життя подібно до старого плило, — і тут хмари сонце заступали і дні темними ставали. Але комісняників тут вже не знайшов, не знаю чого, може за то, що тут меніше хліба родиться, або за те, що тут більше війська плодиться?

І дійшов я до одного висновку: однаково Бог поблагословив всі сторони світа, — і на півдні не полішив мене погарчик з водою, ані кусник хліба з погорілою скіркою.

І приїхав я недавно до дому, розказав няньови про свою минувшу долю, а нянько мені на все те, тільки от що сказав: „І то сину не вадить. Я одного літа без хліба працював, — тяжко було мотикою землю копати, бо й воду не хотілось попивати, а доробивсь хліба, в зимі спокійно споживав. Таке то і твоє діло сину, коплеш, коплеш, та десь мусиш собі докопати, тільки вірь, що твоя праця принесе тобі зрілі овочі!“

Юрій Шпилька:

Українське підкарпатське студентство та Братислава.

Братислава се місто, про яке наше студентство мало знає. Абітурієнти наших середніх шкіл ідуть майже виключно до Праги на вищі студії. Лише немногі, і то доперва в послідніх роках, попадають і до Братислави. Требаб допоручати нашому студентству, щоби на Братиславу звертало більшу увагу, а то з багатьох причин. Маю на думці не лише самі студії, але й матеріальну сторінку нашого студентства, що рекрутуються зі села.

Многі думають, що Братислава мусить мати щось орігінального словацького в собі, хочби навіть й таке, що наш студент, який ледви якось вспів навчитись в гімназії по чеськи, мусів би ту учитись ще по словацьки, що Братислава мале місто, що ту нічого „більшого“ не можна бачити і т. д. Щож відноситься до братиславського студентського соціального положення, то про се ніхто нічого не знає.

Отже братиславський університет має всі ті факультети, що й пражський кромі природничого, який однак з часом має відкритися. В порівненні з Прагою й Брном нема жадної орігінальності. Професори майже виключно чехи і по чеськи викладають (кілька словаків не приходить в увагу). Книжки рівно ж чеські, як і в Празі або в Брні. Іспити здають рівно ж так по чеськи, як по словацьки. — Отже під сим оглядом Братислава нічим не ріжниться від Праги чи Брна.

Але, щоб на Братиславу звернути увагу, заслугує її сторінка гігієнічна. Ані в Празі ані в Брні нема того все чистого та свіжого воздуху, того вічно погідного неба, Дунаю та лагідного вітерця. То суть лише братиславські „факультети“. Як не до порівнання тут Братислава до Праги та Брна, що вічно закурені фабричним димом. А знаємо, як се шкодить особливо хлопцям селянським на здоровлю. — Але ще більш шкодить, сим разом вже й на кишеню, та обставина, що школи в Празі та в Брні порозкидані по місті, далеко від інтернатів, і ту треба почати з предплачуванням місячних листів на трамваї чи автобуси. Братиславські школи суть в центрі міста, близько себе й недалеко від інтернатів, яких є тут три: два мужеські і один жіночий. В середині міста є католицький „Svoradov“, що лише не давно добудований, та жіноча академічна менза. Державний інтернат „на Лафранконі“ є положений трохи дальше над Дунаєм, на прекрасному місці. Є наймодернішим університетом в республіці та збудований на найліпшім місці Братислави. Не згадуючи вже за вигідні помешкання в інтернаті та такі речі, як своя купальня, читальня, клубовня, саля забав та проче є спеціально постарано. Вистарчить тільки згадати про веслярство на Дунаю та футбалеві, тенісові, волебалеві і інші площа, як також добірні місця на всякі скоки, біги, кидання коп'єм і диском, а при тім і місця на тяжку атлетику.

Умови приняття до інтернату надзвичайно вигідні, так що кожний, як лише побажає, може бути принятий. Також і стипендійні місця не є призначені якимсь партійникам, але кожний, незалежно від переконань після успіху та своїх матеріальних обставин може дістати і то найвище, стипендійне місце, чи будь якого — іншого роду підпору.

Ті, що хочуть світ видіти, мають зараз-же близько гарний Відень. Тай сама Братислава, особливо за послідні роки, зробилася великим містом, і можна тим, що мають защо, добре побавитися.

Але не про те йде. Кілько то нашого дійсно бідного студентства поневіряться, напр. в Празі без всякої стипендії чи підпори, а кілько сидить дома

Група студентів філії Союзу П. Р. Ст. в Братиславі.

студіючи, то як учителі, то як урядники, як що вдається десь так дістатися. Але які то студії! Семестри за семестрами. Іспити складаються по три рази. Студії не потрібно протягаються!

Прага, а по части й Брно є дійсно переповнені студентством, і тому тяжко бідному студентові при тяжких матеріальних обставинах здобути на належне забезпечення себе всім, чого вимагає студентське життя. Поки-що лише Братислава в тім напрямі може помогти, тільки треба її виужити. Се добре бачуть чужинці: і за послідній рік, напр., на лікарськім факультеті на низших семестрах половина слухачів є чужинці.

Українське підкарпатське студентство з деяких сторінок має ліпшу основу до свого нормального розвитку в Братиславі, чим в Празі або в Брні, і то як на полі соціальнім, так і культурнім, тим більше, що відношення тутешнього загалу, а зокрема студентства, є до нас прихильне.

Василь Федак:

Потреба заложення руського студентського спортивного товариства в Празі.

Сього року святкує наш Союз десятилітній ювілей свого існування. На святочних зборах всі секції подадуть звіти про свою дотеперішню діяльність. Почуємо, скільки вистав дала Верховина за десять років, скільки лекцій було прочитано на ріжні теми, але, нажаль, не почуємо нічого про спортивну секцію. Може декотрий із вас запитає, на що та „спортивна секція“, ми приїдемо до Праги учитися, а не футболь грати й всякими спортами займатися. Нам та руханка чи футболь не принесе жадної користі, ще готові нам там ногу зломити, або щось подібного.

Я певний того, що мало найдеться таких, але як й найдеться, то він скаже це лише тому, що 1) або сам є неспосібний до жадного спорту, або 2) той час, який він „даремно“ би стратив при вправах, „використає“ на кращі цілі: піде до кіна, або до театру, або каварні.

Між нашими підкарпатськими студентами дуже мало є тих, що цікавляться спортом. Одні знову скажуть, що не мають грошей піти на якісь спортивні змагання, бо то гроши стоїть, а між тим піде до каварні, витратить багато грошей на алкоголь і на тютюн, але щоби щось тут в Празі доброго научилися і дома на Підкарпатті показали іншим, то вони не зроблять, бо чогось тут у Празі научитися, то гроши стоїть.

Всі ми, котрі інтересуємося спортивним життям на Підкарпатті, бачимо, на якім низькім рівні воно є супроти спортивного життя інших слов'янських народів. Ми тепер тільки одним спортивним товариством „Русь“ можемо похвалитися, про котре вже знають і поза границями Підкарпатської Русі. Але то є тільки одна руська (українська) спортивна організація і то по більшій частині лише футболь (копану) репрезентує. А де інші спортивні організації на Підкарпатті? Дотепер тільки в Ужгороді кипить трохи жвавіша спортивна праця. А де є інші міста: Мукачево, Берегово, Хуст? Чи не можна і там заложити руські (українські) спортивні товариства, як в Ужгороді є С. К. „Русь“? Най вони беруть приклад з теперішнього найсильнішого клуба, з С. К. Русь. І „Русь“ не була з початку сильна, але під добрым веденням за коротких п'ять літ стала найсильнішою спортивною дружиною Підкарпаття і Сх. Словаччини.

А хто зробив з цого слабого клуба першорядного репрезентанта підкарпатського спорту? Се були: бувший член нашого Союзу А. Лавришин, за допомогою другого бувшого студента Др. А. Марка. Коли оба бувші наші студенти могли з так незначного клуба, як С. К. Русь, витворити теперішнього майстра Підк. Руси і Сх. Словаччини і аспиранта, фаворита на майстровство цілої Словаччини, чому не могли би ми, студенти високих шкіл, продовжувати їх працю і в інших містах Підкарпаття?

Я цевен, що як ми з охотою візьмемося до діла, то богато можемо зробити: у нас є богато спосібних одиниць. Тут пригадую ще і другого члена нашого Союзу др. М. Лазанича, многократного майстра в бігу і ін. А коли подивимося на саму ужгородську „Русь“, то побачимо, що саме ядро І. команди творять ученики середніх шкіл. З 11 гравців є 8 учеників. Ми в Празі маємо

з тим числиться. Знаємо далі, що так, як в Ужгороді в С. К. „Руси“ переважна частина грачів, атлетів складається з учеників середніх шкіл, так є то й із іншими містами. А ті ученики по більшій частині будуть продовжувати свої студії у Празі і тут мали би зможу їх всіх злучити в одно чисто студентське - спортивне товариство, щоби не допустити їх до чужих спортивних товариств, але, щоби заложенням студентського спортивного товариства в Празі, показати всім, що на Підкарпатті кипить здорове спортивне життя.

Коли ми пригадаємо послідню олімпіаду в Парижі, то зараз пригадуємо маленьку американську державу Уругвай, яка несподівано здобула собі найкращий титул, який лише можна одержати: майстерство світа в копанії (футболі). Перед тим ніхто не здав нічого про них, а тут за яких 14 днів здобуває собі славу на цілому світі. Там є і друга держава європейська - Фінляндія, котра зі своїми атлетами так само здобула признання цілого світу.

Двома наведеними прикладами хочу показати, яку величезну культурну і національну пропаганду можна вести спортом. Нажаль, тут, в Празі, ще і тепер не знають деякі чехи, що Підкарпаття є частиною ЧСР.; знову інші думають, що там на улицих міст медведі ходять; далі говорять, в культурі дуже відсталі; не спосібні до культурного життя, і ін.

На мою думку, треба було заложити в Празі спортивне студентське товариство, а саме С. К. Русь, котре би репрезентувало цілу підкарпатську (українську) молодь і своїми успішними виступами доказало, що підкарпатські студенти мають також здібність до всяких галузей спорту.

Те, що не удалось до тепер Союзові і Возрожденню: злучитися в одно краєве студентське товариство на полі національнім, щоби в той спосіб ре-презентувати ціле підкарпатське студентство, хай спробує зробити С. К. Русь.

Підчеркую, що се має бути чисто студентське спортивне, а не політичне т-во, в якім мають згуртоватися всі студенти Підкарпаття, так української, як і руської національності, завданням котрого було би плекання всіх спортивних галузей і виховування майбутніх спортивних вождів. І так ми виконували би подвійне завдання: 1) своїми виступами під назв. „Русь“ звернули увагу всього загалу на культурну і спортивну чинність підкарпатських студентів, 2) виховували би майбутніх фахових спортивних вождів Підкарпаттю, яких воно дуже потребує.

Зазначаю, що і пп. Лавришин, Др. Марко і Др. Лацанич вже з якимсь спортивним знанням приїхали до Праги, де пильними спостереженнями і вправами дійшли до того, що оден є фахівцем в адміністративному веденні спортивного клуба „Русь“ в Ужгороді (Авг. Лавришин), другий, як бувший футболіст, своїми цінними порадами зробив велику заслугу С. К. Руси (Др. Марко), а третій (Др. Лацанич), як добрий і талановитий атлет, який і тепер приносить своєму клубові (С. К. Русь) славу своїми близкучими победами. Тепер він є керівником легко-атлетичної секції.

Заложити спортивне товариство в Празі не було би тяжкою річчю, бо ми вповні могли би перебрати статути спортивного клубу „Русь“ в Ужгороді, тим скоріше, що ті статути вже затвержені міністерством. Щодо фінансової справи, ми підкарпатські студенти, мали би звернутися з закликом до цілого руського населення Підкарпаттю і пряшівської Руси, щоби своїми дарами допомоглися сягнути наші гуманні цілі. На Підкарпатті в спортивному напрямі зроблено

вже великий поступ, наслідком чого спорт має за собою богато прихильників між народом, так що між ними знайшлися жертводавці.

Щодо кругу діяльності товариства уявляю собі в головних рисах так: з початку занятися тільки киданою, підбиваною, легкою атлетикою, тенісом, пінг-понгом, шахами, а коли би товариство мало достаточні гроші для закуплення потрібних до копаної річей, тоді можна зачати і копану. Пізніше можно було би занятися тяжкою атлетикою (бокс, грецько-римські змагання), і т. д.

Треба згадати, що мадярські і жидівські студенти вже мають своє студентське спортивне т-во. — Чому ми не могли би зорганізуватися?

Памятаймо, що жиємо в ХХ. ст., коли якась важніша спортова подія має більший відгук (Олімпіада, змаг. о серед. европ. погар і т. д.), ніж якась політична. Далі знаємо, що спорт є тісно звязаний з культурою, отже на нас чекає важливий культурний обов'язок. Най буде нашим гаслом: „В здоровім тілі здорована душа“.

Думаю, що ця моя стаття найде серед нашого студентства відповідний відгук і що вже восени цього року вдасться нам заложити офіційльне студентське спортивне т-во в Празі.

Підчеркую, що членами цього т-ва можуть бути тільки студенти високих шкіл без огляду на національне переконання, які студіюють в Празі.

Моїм бажанням є, щоби мої товариши в цій справі висловилися і в часі вакації подали мені свої думки, чим полегшили би мені ту роботу, яка звязана з заложенням спортивного товариства. —

Важніші друкарські похибки.

Стор. 7. ряд 2. з гори е: зміст	має бути: огляд
” 12. ” 10. ” дол. ”: Холодного	” ” : Холодного
” 15. ” 12. ” ”: Земельнище	” ” : Земель, нище
” 16. ” 11. ” гори ”: повні	” ” : повних
” 18. ” 18. ” дол. ”: Бучкові	” ” : Бичкові
” 20. ” 18. ” ” ”: що (непотрібне)	
” 20. ” 1. ” ” ”: подорожі	” ” : подорож
” 21. ” 23. ” ” ”: жприїзджають	” ” : приїзджають
” 23. ” 18. ” гори ”: приліпилися	” ” : приліпили
” 23. ” 21. ” дол. ”: всерці	” ” : в серці
” 23. ” 2. ” ” ”: станеться	” ” : станеться
” 29. ” 3. ” гори ”: пір... добровільно	” ” : літ ... добровільно
” 29. ” 8. ” ” ”: прийшло	” ” : пройшло
” 29. ” 15. ” ” ”: здекіль	” ” : з декіль
” 29. ” 17. ” ” ”: здуці	” ” : злуці
” 29. ” 20. ” ” ”: Тому	” ” : То
” 29. ” 24. ” ” ”: після слова: (українського)	” ” : народу, вчить
” 29. ” 25. ” ” ”: перед словом: розбудити	” ” : старається
” 29. ” 2. ” дол. е: безсовістній	” ” : безсовісної
” 29. ” 1. ” ” ”: чижині	” ” : чужині
” 30. ” 7. ” гори ”: Рідк.	” ” : Підк.
” 30. ” 8. ” ” ”: наших	” ” : наших
” 30. ” 17. ” ” ”: також	” ” : також
” 30. ” 12. ” дол. ”: ураженцем	” ” : уроженцем
” 30. ” 8. ” ” ”: студію	” ” : студіям
” 30. ” 2. ” ” ”: самоозначіння	” ” : самоозначіння
” 31. ” 19. ” ” ”: чехословаччини	” ” : Чехословаччини
” 31. ” 3. ” ” ”: договора	” ” : договора
” 32. ” 1. ” гори ”: мустъ	” ” : мусить
” 32. ” 2. ” дол. ”: республики	” ” : республика
” 33. ” 5. ” гори ”: законодавчу	” ” : законодавчу
” 36. ” 21. ” дол. ”: минуле	” ” : минулі століття
” 39. ” 3. ” ” ”: мосі	” ” : моєї
” 46. ” 14. ” ” ”: дбидва ... Vsraina	” ” : обидва ... Vsraina
” 46. ” 15. ” ” ”: Вкrrїна	” ” : Вкраїна
” 47. ” 9. ” ” ”: Ukrїna	” ” : Ukrїna
” 48. ” 6. ” ” ”: Іскъапія	” ” : Uckrania

Зміст.

	Стр.
Вступне слово	3
Некролог	4
Що і де студіювали члени Союзу П. Р. С. за 10 літ?	5
Почесні члени і основателі Союзу	6
Союз за десять років	7
Юрій Шпилька: Українські підкарпатські студенти в Братиславі та заложення філії „Союзу П. Р. С.“	10
А. Соловій: Поїздка Союзу до Галичини	11
Студенти студентам	15
М. Блеск: Снігом, болотом, потягом, автобусом і возом та пішки по Підкарпатті	16
о. Василь Гопко: Релігійне життя грекокатолицьких студентів в Празі	21
Др. Михайло Бращайко: Студенти і політика	25
Інтервю з п. губ. Петром Еренфельдом: Як розвити чесько-руську співпрацю	28
Михайло Русинко: Сен-Жерменський договір і закони Чехословаччини відносно Підкарпаття	31
Др. Василій Гаджета: Деакі замітки до питання: ци підкарпатські русини автохтони на Підкарп. Руси?	36
Проф. С. Шелухин: Назва Підкарпаття Україною	40
А. Ґелетка: Недостатки грошівництва на Підкарпатті	53
Ф. В.: Поезії	59
А. Волошин: Маріка — патріотка	60
М. Новосільський: І то сину не вадить	63
Юрій Шпилька: Українське підкарпатське студентство та Братислава	68
Василь Федак: Потреба заложення руського студентського спортивного товариства в Празі	70
Важніші друкарські похибки	73

Agrární banka československá

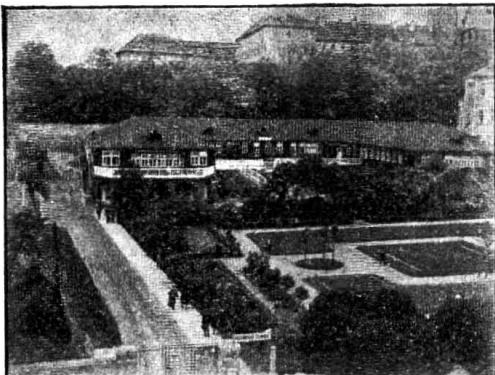
Filiálka v Užhorodě.
Centrála v Praze.

Splacený akc. kapitál Kč 60,000.000. Reservní fondy Kč 36,600.000. Vklady Kč 900,000.000.

Telefon čís. 2, 22, 122. Účet u PÚŠ v Praze čís. 400.964.

Provádí veškeré obchody bankovní. Nejvýhodnější zúročení vkladů. Poskytuje laciné úvěry. Kupuje dolary za nejvýhodnější kurs.

STUDENTSKÝ DOMOV

V PRAZE II.,
NA ALBERTOVĚ.

Telefon čís. 420-7-5

*Středisko posluchačů
všech vysokých škol
pražských.*

*Navštivte nás — informujte se —
staňte se členy a účastníky členských
výhod. Výhody mají i přispívající členové.*

Klubovna — Čítárna — Knihovna — Foyer — Vanové lázně — Sprchy
Foto-komora — Přednáškový sál — Mensa — Kafeteria — Buffet
3 klavíry — 6 kulečníků — 4 Ping-Pong stoly. — Sociální referát:
Překladatelská a studentská bytová kancelář, zprostředkování kondic,
návrhy plakátových reklam atd.

Передплачуєте й поширюйте часопис для молодежі,
родин і народу

„ПЧІЛКУ“

Адреса редакції й адміністрації:
Ужгород, Народний Дім.

Річна передплата лише
Kč 10.—

Tiskem firmy Všetečka a spol., Praha XII.
Nákladem Svazu Podkarpatských R. St. v Praze

Друкарня фірми Вшетечка і спіл. Прага XII.
Наклад Союзу Підкарпатських Руських Студентів
у Празі

